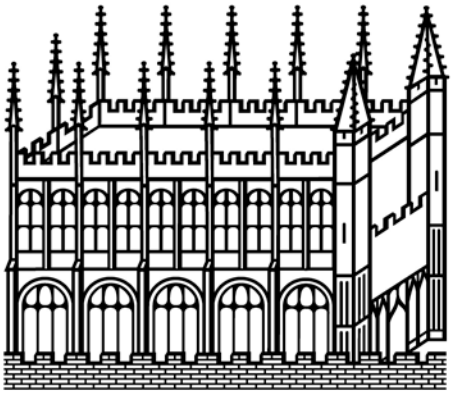

Bodleian Libraries

UNIVERSITY OF OXFORD

This book is part of the collection held by the Bodleian Libraries and scanned by Google, Inc. for the Google Books Library Project.

For more information see:

http://www.bodleian.ox.ac.uk/dbooks

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 2.0 UK: England & Wales (CC BY-NC-SA 2.0) licence.

فسانۂ معقول - مصنفہ سید غلام حیدر خان صاحب بہادر اکسٹرا اسسٹنٹ کمیری۔

قصۂ سورج پور - ایک زمیندار کا فسانہ مولفہ چرونجی لال۔

آئینۂ عقول - یعنی قصۂ قاسم و ہاشم و روح افزا زوجۂ خلیفہ بغداد مرتبہ سید غلام حیدر خان بہادر اکسٹرا اسسٹنٹ کمیری۔

جادوئے تسخیر - نادر عبارت مسجع مصنفہ نواب محمد حیدر علی خان بہادر

نورتن - مصنفہ میاں محمد بخش تخلص مہجور۔

قصۂ اگر گل - مولفہ عاصی تخلص۔

سیر مقبول - نادر عبارت مصنفہ سید غلام حیدر خان بہادر اکسٹرا اسسٹنٹ کمشنر۔

قصۂ گوپی چند بھرتری۔

سنگاسن بتیسی - قصہ راجہ بھوج با تصویرات۔

بیتال پچیسی - قصہ راجہ بکرم مع تصویرات ہر

گل بکاولی - مولفہ نہال چند شاہجہان آبادی۔

طوطا کہانی - تصنیف سید حیدر حسین۔

قصۂ گل و صنوبر - مولفہ منشی پریم چند۔

طوطی نامہ - مع قصۂ ابراہیم ادہم مولفہ شاہ غلام حیدر۔

کتب فسانہ نظم اردو

الف لیلہ منظوم - چار جلد تصنیف مختلف۔

۱ - جلد - بنظم دلکش مرزا اصغر علی خان نسیم دہلوی سخنور نامی گرامی۔

۲ - جلد - نتیجۂ طبع شاعر خوش فکر منشی طوطا رام شایان۔

۳ - جلد - " " منہ

۴ - جلد - از منشی شادی لال صاحب شاگرد مرزا نسیم دہلوی۔

مجموعۂ قصص - مشمولہ پانچ قصہ مولفہ مختلف مکجائی۔

۱ - قصۂ سعد اگریچہ - ۲ - قصۂ ماہی گیر - ۳ - قصۂ بجمہ - ۴ - قصۂ منصور - ۵ - قصۂ شاہ روم - اور ہر ایک کتاب علحدہ بھی ہے

سنگاسن بتیسی - منظوم منشی رنگین لال۔

گلزار ابراہیم - ابراہیم ادہم کا سچا فسانہ مولفہ حسن تخلص

چشمۂ شیریں - فرہاد و شیریں کا قصہ۔

مخبر ہمت - تصنیف منشی محمد گوپال ثاقب تخلص۔

ایجاد رنگین - مختصر مختصر حکایات مصنفہ سعادت یار خان رنگین دہلوی۔

مجموعہ - چوہے نامہ - بلی نامہ - افیونی نامہ جوگن نامہ - مصنفہ میاں باطن اکبر آبادی۔

قصۂ مقتول جفا - معروف باسم تاریخی فسانہ غم مولفہ حافظ محمد امیر الدین۔

پد ماوت بھاکھا - مختصر باتل معانی از ملک محمد جایسی۔

ایضاً - بھاکھا سے اردو میں شعر بشعر نظم فرمایا مولوی قاسم علی بدایونی نے۔

ایضاً - از عبرت دعشرت۔

مجموعہ - ۱ - قصۂ ماضی جونپور - ۲ - قصۂ بندر - ۳ - قصۂ خفاظت شیطان - ۴ - قصہ چار درویشوں کا - دل لگی کا قصہ عقل و عشق کا مقابلہ - مولفہ مولوی الطاف حسین

مثنوی گلزار نسیم - قصہ گل بکاولی منظوم از دیا شنکر نسیم لکھنوی

فسانہ عجائب منظوم - مولفہ منشی بھولا ناتھ فراغ تخلص

نل دمن - راجہ نل اور دمن کا فسانہ منظوم۔

ہدیۂ ابرار - از مولوی ممتاز علی سندیلوی۔

INDIAN INSTITUTE OXFORD

مثنوی یوسف زلیخائے فردوسی - بحر مصرعہ -
مثنوی لیلی مجنون - ملا ہاتفی -
مثنوی لیلی مجنون - خسرو -
مثنوی ہشت بہشت - خسرو محشی -
مثنوی تحفۃ العراقین - محشی بڑی عمدہ مثنوی ہے
فصاحت و بلاغت سے بھری ہے مصنفہ حضرت افضل الدین خاقانی
ظفر نامہ ملا ہاتفی - امیر تیمور بادشاہ کی فتوحات
ملک گیری کا حال مثل سکندر نامہ نظم پاکیزہ میں ہے -
مثنوی سنبلستان - بہ تتبع بوستان سعدی ہے
مصنفہ منشی ہرگوپال تفتہ -
مثنوی نلدمن - مصنفہ ملا فیضی فیاضی -
مثنوی شیرین خسرو - ملا آصفی مصنفہ نواب آصف جاہ -
مثنوی نیرنگ عشق - معروف بہ مثنوی غنیمت
مصنفہ مولانا غنیمت -
مثنوی نشتر غم - مصنفہ مولوی محمد مقیم سہارنپوری -
مثنوی نالۂ منظور - مصنفہ مولوی منظور احمد -
مثنوی شکرستان خیال - مع رسالۂ خوان نعمت -
مثنوی زلالی - مصنفہ ابو الحسن تخلص زلالی -
مثنوی ولی رام - معروف بہ چشمۂ عرفان -
مثنوی زاد المسافرین - مصنفہ ملا حسین واعظ -
مجموعۂ نوادر نظم - یعنے مجموعۂ ہشت مثنوی از کلام
اساتذۂ شعرائے متقدمین -
۱ - مثنوی - در صفت بنگالہ - ۲ - مثنوی معراج الخیال
از کلام تجلی - ۳ - مثنوی قضا و قدر - از طالب آملی -
۴ - ایضاً - دیگر - ۵ - مثنوی قضا و قدر - ۶ - مثنوی
رزمیہ از میر اصابت - ۷ - مثنوی قضا و قدر -
۸ - مثنوی در صفت حلم از سلیم -

کتب قصہ جات متراردو

الف لیلہ - اردو مترجمہ منشی طوطا رام تخلص شایان -
ایضاً - عربی ترجمہ مترجمہ منشی عبد الکریم -
فسانۂ عجائب - بالتصویر مولفہ مرزا رجب علی بیگ سرور -
ایضاً - بغیر تصویر -
سرو شمس سخن - بجواب فسانۂ عجائب مصنفہ سید
فخر الدین حسین مودودی -
طلسم حیرت - بزنگ فسانۂ عجائب مولفہ منشی جعفر علی شوق
باغ و بہار - یعنے قصہ چار درویش مولفہ میر امن دہلوی -
طلسم فصاحت - مصنفہ مولوی محمد حسین جاہ -
سیل یمن - مصنفہ مولوی رفیع الدین وکیل -
وقائع راجکمار - مصنفہ کنور جگت سنگھ خلف
مہاراجہ مان سنگھ -
پیتمی بہادری - مترجمہ راجہ شیو پرساد ستارۂ ہند -
آرایش محفل - قصہ حاتم طائی بالتصویر مولفہ سید حیدر بخش -
ایضاً - بغیر تصویر -
داستان امیر حمزہ - بالتصویر بنظر ثانی حافظ
محمد عبد اللہ بلگرامی -
نو طرز مرصع - قصہ چار درویش بعبارت سجع مولفہ
منشی محمد عوض زرین -
بستان حکمت - اردو ترجمہ انوار سہیلی کا مولفہ
فقیر محمد خان گویا -
قصۂ سیاہ پوش - مولفہ عنایت اللہ خان قیس -

قطعۂ تاریخ طبع طبعزاد سخنور ارجمند خیال منشی کنور چندی سہاے تخلص نہال خلف راجہ جیالال بہادر گلشن لکھنوی

شائقان را دلبرے ہست این کتاب لاجواب
سال طبعش را نہال زار گردارے خیال

ہر سخن از وے خوش آہنگی سازِ دانش ست
گو۔ پسند اہلِ دل طبع طرازِ دانش ست

۱۳۰۰ھ

ایضاً قطعۂ تاریخ ازذکی وفہیم سیّد سراج الحسن سراج

در وفاداریِ نسوان ہست این نادر کتاب
سال طبعش چون سراج از ہاتفِ غیبی بخواست

شامل افسانہا و چون عروس دلنواز
این ندا آمد۔ طرازِ دانش الفت طراز

۱۳۰۰ھ

نقل برداشتند بعد ازان کہ وارد قنوج شدم در انجا از واقف کاران ماجرا تصحیح و تنقیح بعض حکایات صحیحہ و غیر صحیحہ مندرجۂ این کتاب کردم و باز بنظر ثانی درست و صاف بکتابت در آوردم و بنظر دوستان قدر شناس گذرانیدم التماس آن دارم کہ مسودات سابق را از نظر اعتماد ساقط و مطرح داشتہ این نسخہ را کہ بصحت پیوستہ منظور نظر و مقبول خاطر دارند و اللہ اعلم بالصواب

خاتمۃ الطبع

شکر و سپاس فراوان بدرگاہ سامان بخش سخن سرمایہ دہ معنی نو و کہن - و درود بے پایان بر جناب رسولش خاتم الرسالت کہ گل سرسبد ہدایت ست و گلدستۂ بوستان نبوت و بر آل و عترت وے صلی اللہ علیہ و آلہ وسلم من بعد بر ضمیر مہر تنویر نشیان فصاحت کوش و افسانہ نیوشان بلاغت آغوش بسان خورشید در وسط سماء روشن و ہویدا باد - کہ درین قرب زمان مسرت نشان نادر کتاب نگارنامۂ وفا آئین کہ رشک نگارخانۂ چین ست و رونق کارخانۂ فرو دین متضمن حکایات دلنشین و افسانہای مفرح خاطر حزین در وفاداری زنان نیک کردار و وفا شعار صداقت منش برغم حکایات بہار دانش کہ مبنی بر حکایات بیوفائی و کیادی و حیلہ گری زنان بانجار عالم مشہور کتاب بودہ بتوجش اللہ ناش طراز دانش ست گوئی بہارین گلشنے ست کہ شگفتگی و انتظام ریاحین فقرات رنگین و حکایات وفا آگین نگین معطر ساز دماغ تفرجیان صاحب ذکا بویش ست رقم زدۂ کلک معنی نگار مانی کار فہرست عنوان سخن فہمی و سخندانی قانون کلی نیرنگ طرازی ہمہ دانی انجمن آرائے سخنان نوآئین چمن پیرائے نکات لطافت قرین کمالات ذخائر مولوی غلام حضرت صاحب علوی متخلص بہ صابر رئیس قصبۂ مورایان خاص کہ در انشا نگاری و بلاغت کاری قصب السبق بردہ اقران و امثال از حسب فرمایش قدر دان رتبہ افزائے سخن محبوب دانش و کمال رائے چنی لال صاحب اکسٹرا اسسٹنٹ کمشنر بہادر ضلع نواب گنج بارہ بنکی من مضافات لکھنؤ بمقام لکھنؤ در مطبع نامی منشی نول کشور بماہ فروری ۱۸۵۳ع مطابق ماہ ربیع الآخر ۱۲۶۹ھ بر نگین لباسی انطباع تازہ رہنمت شدہ بجلوہ گاہ تماشائیان عالم خرامید خدایا محبوب خواطر جہانیان گردانیدہ

بارشاد ارباب صدق وصفا با وجود چنین فتور استعداد وقصور دانش خصوص فقدان جمعیت خاطر وذهول حواس باطن چند سطور بطرز یادگار بر صفحهٔ روزگار نگاشت تا ژرف نگاهان نکته سنج در بادی النظر تصور نفرمایند که استهجان رجال واستحسان نسوان از سلوک این کتابت نمایان ست وحال آنکه عالم اناث معرا از پیرایهٔ وفا اند فی الحقیقة قول استهجان تجربه براجح نتوان کرد الا اگر اقسام بران نظر نکرده بخیال اینکه ع نه هر زن زن ست و نه هر مرد مرد ؛ با شارهٔ یاران دلنواز بحکم المامور معذور تقریر ارباب سیاحت بلا تکلف بقالب تحریر درآوردم گو در روایات واسامی مردان وزنان تفاوتی راه یافته باشد سخن طرازان شایقین که گوی بلاغت در میدان فصاحت ربوده اند انه قدر شناسی این باب دول وسعت معاش وفسحت خاطر شان جواهر سخن را آب وتاب افزوده درین روزگار که نفوس وعقول ما شب و روز در بحار مضایق مستغرق ومنهمک میباشد وجوهر شناسی فرسنگها منقود ست وافسر وگیها هر دم موجود پس از طبع ژولیدهٔ ما بجز خزف پاره ها چیزی دول کبیده چه لطف انگیز دبقول میرزا صائب ؎

صدف چرا نکند سینه چاک ای صائب	درین زمانه که گوهر شناس کمیاب ست

الحاصل در جلد وی این محنت التجا از نظارگیان پاک نظر انست که هرگاه از گلگشت این حدیقهٔ تازه بهار محظوظ خاطر شوند واگر از گل وبرگش بوی خطا ورنگ سهو بمشام ونظر شان در آید بر خامکاری مصنف نرگسی نزده از روش انصاف در نگذرند واز روی خلوص وفا بروانحهٔ دعای خیر روح مصنف را منضر وشگفته فرمایند که

ان الله لا یضیع اجر المحسنین

فائده	

مسودهٔ اول که از قلم ژولیده رقم چکیدهٔ قاضی عطا حسین ستر کهی والا فقیر چند سلیم پوری

کشید شعلهٔ جاذب بکاخ جسم من | فروخت عشق و شمع نضج بیک فانوس
بچشم عشق ضیا داد محفل حق الیقین | تجلیات جمالی بجذبه شد مانوس

صدای نالهٔ آتشین شعله در دریا و کنارش غلغله به انگیخت که آواز جوی رخنه گر و مردم حیله تراشان بی پا و سر فتنه آرایان بگهر ای زوج محبوب من دراندوده و طلال زرافشت با غوای شیاطین مغفت جان دادم و تا آنشب نیافتم شبه هرش عجالةً ازان مقام برخاست و بر کنار دویده بجرد بانگ دلنواز آواز داد که ای آرام جان جانم فدای تو باد بهر چه خواهی بنده حاضرم علی الفور آن شعله از آسمان پائین آمده دفعةً زوج خود را در بر بند شعلهٔ خویش پیچید و سر بهواز دوراه منزل عدم طی کرد

دل طائر عشق ست و تجرد سفر اوست | بر هم زدن هر دو جهان بال و پر اوست

الغرض از همان روز آن شکل شعله پرواز غائب شد و باز بنظر نه آمد

هر روز جهان نقش دگر گون آرد | گه جام مئ نشاط گه خون آرد
در حیرتم از فلک که از بیک خم نیل | هر لحظه هزار رنگ بیرون آرد

یار انش معاینه این حال گریان و دل بریان چون سوداز دگان دلریش مراجعت بخانه های خویش کردند

خسرو اگر عشق بازی کم زهند و زن مباش | کز برای مرده سوز د زنده جان شیرین را

خاتمهٔ کتاب طراز دلکشا

بر خانه آباد ان چار موجهٔ عناصر ظاهر که انسان ضعیف البنیان که مدارش بر آب و گل ناپائدار ست انجام کار بنیاد ش بتصادم سیل فنا انهدام می پذیرد و از بار سیاتین حیوانی آخر به باد تند اجل ناگهانی از هم میریزد پس درین خرابهٔ ناپائدار دوستان احباب یادگارے شائسته گذاشتن از جملهٔ نتائج زندگانی ست بنا بر علیه

القصه وقتی در بازار بر دکان حلوا فروشی وارد شد مردم محله گرد وی نشستند و دل
بر نکات شیرین و دلچسپ او بر بستند و او اندکی حلوا از دکان حلوا فروش تنقل و نوش
می ساخت و بحکایات نمکین می پرداخت در ان ضمن شخصی پرسید که ای پیر طریقت درین مدت
اقامت و یا وبیداری شبهای دراز و کیفیت راز و نیاز گاهی خیالی غریب تماشائی
عجیب بچشم خود دیده فقیر تبسم نمود و گفت البته سانحه و لطیفه عجیبه بنظرم درآمده که غالب
بنظر منصفی در نیامده باشد که نیم شب یک شعله جواله بدوره و بلندی صد گز و طول زیاده ازان
از قعر دریا می خیزد و بر اوج آسمان متصاعد میگردد و صدای گریه پسوز و گداز ازان می آمد که
ای زوج برگزیده و ای شوهر پسندیده ام چندانکه تفحص حال تو درین عالم عدم میکنم اما از
وجود تو نشانی و از بود تو بوئی و آثاری نمییابم تمام شب بلا فاصله این معامله می بینم
و بدائره حیرت می نشینم شوهرش که این معنی شنید غرق عرق تحیر گردید و آهی پرسوز و درد
از سینه سوزان برکشید و بخدمت فقیر روشن ضمیر التماس کرد که اگر این معامله بنظر من
درآری بار منت گران بر گردن من گذاری درویش بجای خود آمد زوج جان گداز
بسودای معشوق دلنواز بپوشاک لطیف و عطر آمود در بر راست کرده با یاران دیگر

در عقب فقیر مضطر و دلگیر قطره زن شدند

کشد حبل المتین عشق از زور	وجود عاشقان آرزده در گور
فرستد گر بجلوه بی موکل	کند بی ضرب تیغ از جانش بسمل
زدست جور او شوریدگان را	بسی مشکل رهائی جسم و جان را
گرفتارش نشد از بندش آزاد	نه از مقتول او بر خاست فریاد

پاسی از شب گذشته بمقبره درویش رسیدند و نشستند و منتظر آثار قیامت گشتند ساعتی
نگذشت که بعادت معهوده شعله برقی از بس زور و شور مقرار در نهایت قلق و اضطرار
بر اوج آسمان برجست و دود آه شعله خیز اشتیاق آمیز آفت انگیز بالا گرفت

همین قدر پرسید که خدانخواسته ماجرای غریق غلط یا تحقیق گفتند این چنین لغو شایان دوستان نیست پس یاران خانه خراب آتشی جان گداز در خرمن زن عفیفه زده بخانه خود ها شتافتند زن جانباز عاشق خوی معشوق روی ردای شوهر بالای قامت خویش گرفته دراز شد و بیاسش آه سردی کشیده جان شیرین بجانان آفرین تسلیم گردانید

ومضمون شعر شاعر مطابق حال او افتاد ؎

طبیبم گفت درمانی ندارد درد مهجوری	غلط میگفت خود را کشتم و درمان نمی کردم

مادر شوهرش چون دید که از دیرگاه حس و حرکت در اندامش پدید از نیست مضطربانه دوید و دوشش او را بجنبانید و آواز بخت در گوشش دمید جنبشی ندید و جواب نشنید دراز کشید تن مرده دید از غم گریبان بدرید و بیقرار بر زمین افتاد ناگاه شوهرش در خانه رسید معاملهٔ محشر خیز دیده در خاک طپیده هوش از سرش بدر رفت یگانه و بیگانه بمعاینهٔ این سانحهٔ تازه هریک بیقرار ساکت و صامت چون نقش دیوار خاموش و بیهوش خرد نه حکایتی المختصر مردم حضار چاره ناچار زار و نزار تجهیز و تکفینش پرداختند و حسب معمول هندوان جانسوز بسوختند و بر کنار دریا هم آغوش امواج ساختند بجای خود ها برگشتند از همان روز برطبع شوهرش چنان سوز و گداز مستولی گردید که لباس حیات در برش تنگ آمد و متنفر و وحشت از خویش بیگانگانش پیدا شد روز ها نخورد و شبها نخفت و اکثر در گریه و رقت در ساعتی و مضمون این شعر با ترانهٔ سوز و گداز

در فراق یار دلنواز در هر کوچه و برزن بر خواند ؎

در دل من نهفتنی نیست		این درد بمن که گفتنی نیست	

تا آنکه روزی درویشی بعد از تمادی ایام که بر کنار دریا جای سوختن هنود مرده ها از مدت دراز قیام می داشت و اکثر این شعر بر زبانش جاری میبود ؎

خاک صحرای عدم از خون هستی بهتر		اینقدر بر خویشتن میلرزی ای بسمل چرا	

ارباب دنیا شل زن من کمتر دیده و شنیده باشند سخندان رمز شناس شیرین کلام
عالی قیاس موزون طبع خوش اندام نقد دل را بهستم گرو دارد و هوا و حرص و خواهش دنیا
بخیال نمی آرد چه روز و چه شب بجز بند و بست رضای خاطرم کاری نمیداند و حرفی غیر از
لطف و محبت من بر زبان نمی راند یار انیس بحیرت بمهری زنان خویش خلاف تقریرش
کلمات لاطائل بر زبان آوردند که ای احمق دنیا غافل از کید زنها این زن پر فن تو ترا
فریب میدهد و اظهار محبت میکند الفت و انس او را صحتی نباشد گفت رای شما نسبت
بیوفائی زنهای متعلقه پر غلط است زن من طبع خود بر خلاف دیگر نسوان زمانه دارد

نه هر زن زن ست و نه هر مرد مرد	خدا پنج انگشت یکسان نکرد

گفتند که دعوی صحیح شما و صدق محبت و رسوخ رغبتش چگونه دریافت توان کرد آن مرد
ساده لوح گفت نبوعیکه در خاطر ارباب تجربه بصورت صدق و یقین استقرار گیرد آخر یاران
همنشین او مرین قرار دادند که تو مخفی از اینجا بجای دیگر نشین ما بردرت می رویم و این معامله را
از روی صحت تجربه می نمائیم پس بعض سخن آرایان حیله پرداز بر درش رفتند و دستک زدند
زنی طناز حیا پرداز پس در رسید پرسید از کجا آمده چه کار دارید گفتند خبری دور از حال
دوستان شنیده ایم از جرأت تقریرش متعذر ایم زن غافل از این فن گفت اگر امانتی
حدیثش بر زبان رانده آید صراحتش ضرور گفتند ما همه یکدگر همراه شوهر شما بغسل دریا قطره زن
شده بودیم که بیک ناگاه دگرداب ما را در افتادیم و هر یکی بعد از محنت و مشقت از تموج غرقه
بدر زدیم لاکن مالک این خانه چند غوطه خورده در آب فرو نشست هر چند که دست و پا زدیم
و تردد از حد کشیدیم مؤثر نگردید و نشانی از ان بظهور نرسید اگرچه دل ما با ظهارش
جرأت نمیکرد و پیچ و تاب و حسرتها می خورد لیکن بنظر اصرار تو بقبول شخصی اگر گوئی مشکل
و گر نگوئی مشکل ما را جرأت شفیق غریق بر زبان راندیم اکنون مستقل باش که هیچ فرد بشر را
غیر از صبر چاره نبود زنش که ناگاه این واقعهٔ جانکاه شنید یکبار بر خود لرزید و باز

دو چشمش از دو ابرویش کمان دار — زسی زور کمانداران بیار
که ناوک بگذراند از دل سنگ — ده ترکش می‌کشد پیوسته در جنگ
بجنبش آن صف مژگان جنگی — قواعد ساختی گویا فرنگی
بجز ابروی آن بت تا فاعل — کمان کی خم شود بر آتش گل
ز سر پنجه خنجر مژگان سیه تاب — صف آرا از برای قتل احباب
نماید بینشش در چشم بینا — بیکجا مجمع نور نظرها
گهر در گوش او از دور تابان — برنگ زهره اندر صبح رخشان
صفا دندانش دراک مردم — در آب لعل باشد عکس ابیم
ز رنگ پان مسی دارد گواهی — که افتد برق بالای سیاهی
شده چین از جبینش آشکارا — برنگ جوهر از آئینه پیدا
بدنبالش فتاده جعد مشکین — غلام هندو یا ملکهٔ چین
بیاض گردن او صبح امید — ندیده کس یکی صبح و دو خورشید
ببازویش دو بازوبند جا ساخت — کمند مهر او در گردن انداخت

با اینهمه شوهر خود از شهرت خلق پوشیده نزد تعشق می باخت شب و روز در خدمت و اطاعت زوج بسر می ساخت و هر وقت خیال او را در بند نظر داشتی و خود را در زمرهٔ عشاق جان باز پنداشتی ۵

عجب معشوقه عاشق طبیعت — بمعنی و امق و عذرا بصورت

شوهرش بعد مدت بقرائن خدمت و طرز الفت او دریافت که زنش بحکم تعشق نقد جان خود بجنبش می بازد و دمبدم بر رضامندی او می نازد روزی یارانش بتقریبی بر دورش جمع شدند در ضمن مذکورات دیگر ذکر عشق و خواص الفت بمیان آمد مردم به بیان فاده و عای فرقهٔ زنان در آمدند زوجش بسبیل ذکر محبت زن خود در میان آورد که بالفعل در عین زمانه

باتفاق جماعهٔ خود خراسان قریب بمدفن رسید حضار باداے نماز پرداختند و نعش آن جانباز سپرد خاک ساختند همه ها فاتحه ز اکیه برخواندند و از سر مدفن متفرق گشتند مغنیه این معامله جانگداز از دور می دید و بفرط حسرت بر خود می پیچید با همراهیان خود گفت اگر صوابدید شما باشد من هم بطریق غائحه تالب گورش روم و داخل خیر و حسنات شوم همه ها گفتند چه باک ست که آخر همه را همین خاک الحاصل نازکبدن برلب گور رسید اول متصل قبر نشست و دست بر گور گذاشت بعد انان دفعتهً از جا برخاست بقول مرزا تجمل ؎

مطلع اول

بیخبر زد بسر تربت من گامے چند — گفت این گور فلانی ست بدشنامے چند

حسن مطلع

بر سر تربت ما گر بزنی گامے چند — عوض فاتحه یاد آرد بدشنامے چند

گویند که قطرات اشک از دیده افشاند و بجاے فاتحه این شعر بر زبان راند شعر

بے تو غم تلخ شاد مانی تلخ — مرگ هم تلخ زندگانی تلخ

پس دفعتهً بلرزید و از گرمی آتش محبت همان جا سرد گردید آخر او را هم در همان زمانه برابر گور عاشق دیوانه بخاک سپردند و حسرتها خوردند ؎

خوش آنکه براه عشق جان داد — عشق ست که جان باو توان داد

ماجراے هندو زنے در وقوع شهر عظیم آباد

مردے از اهل ثقات نقل میکند که در شهر عظیم آباد هندو زنے نازکبدنے بقول شخصے ؎

بت کافر بداے عقل و دینے — گل رعنا بهشت نازنینے

نهال قامتش رنگین و شاداب — قدم در پاے سروے خفته سرخاب

شکر لب دلبرے شیرین شمائل — که چسپیدے ز شیرینی بروے دل

در زمزمهٔ این شعر طرفه اداے بکار برد که چون مصرعهٔ اولی می گفت دست خود بر دوش سازنده بطرزے می گذاشت که باداے نزاکت هنگامهٔ قیامت برپا می ساخت و چون بلفظ لعل لبش میرسید مستانه بسر می غلطید یعنی پاے ناز را باندازے می کوفت که از گرمی نزاکت دل مجلسیان آتش حسرت میسوخت و درین ضمن از میان هجوم خلائق جوانے رعنا که از زمانه ماسبق اسیر سلسلهٔ زلف نابدارش بود پیچ و تاب خورده و دفعتهٔ برابر یک نیزه بالا رجست و زیر پاے نازنین افتاد مردم دویدند سرش بر داشتند جنبش بر انگیخت و حرکت یافتند گویند که هنوز اندک رمقے از جان در جسم ناتوان داشت از حسرت دل او می طپید و مردمک چشمش همچنان گردخانه می گردید

لب او می جنبید بقول میرزا قتیل ؎

امید بوسه شاید داشت از تو	لبش می جنبد و جانے ندارد

حضار محفل چون گوش فرا داشتند این شعر زیر لبش جاری بود مطلع استاد

مطلع

بده وقتے سیکنم نگذارد حرف دلستانے را	که دل در سینه نپذیرد که میبوسم دهانے را
غرض دل بود ناحق سوختی هر استخوانے را	زدی آتش دریغ یک شرر ظالم نیستانے را

مجلسیان را عالم سکته و سکوت طاری و صداے حسرت و افسوس بر زبانها جاری بود و مغنیه بے حس و حرکت سراپا حیرت بر نگ پیکر تصویر از غایت تشویر پشیمان و دلگیر نه تاب گفتن و نه طاقت دیدن و نه محل شنیدن بود لاجرم رئیس محفل از زاد و بوم آن جوان جانباز تجسس ساخت اصلا نشانے از مسکن آن خسته جان نیافت القصه چون روح در قالب او نیافتند بتغسیل و تکفین او پرداختند و حضار محفل جنازه اش برداشتند شعر استاد

تا بوت کشتهٔ تو چو از دور شد بلند	آواز الامان ز لب گور شد بلند

در ان وقت اکثر عمائد روزگار بر یک از صغار و کبار پیش پیش جنازه او روان و دردمندان عشق بجالش اشک ریزان بودند و نازکبدان هم در ان انبوه بفرط اندوه آهسته آهسته

حکایت مطربۂ شاہجہان آباد

شوکت الدولہ نواب محمد جان بہادر نصیر جنگ و دیگر اصدقائے در مقام بیت السلطنت لکھنؤ بدار اقم السطور تقریباً بذکور میکردند کہ وقتے بدار الامارت شاہجہان آباد اکابر آنجا مجلسے ارجمند آراستند اعیان شہر از صغار و کبار ہجوم ساختند خنیاگران شیرین نوا و رقاصان رنگین ادا حاضر محفل گشتند و ہر یک نوبت بنوبت بہ ترنم و نغمات دلکش پرداختند از انجملہ در جماعۂ رقاصان زنے مغنیہ بر سائر رنگین ادایان محفل حسن و جمال ممتاز بود و در میان نونہالان گلشن انجمن سرو سرفراز در زمانۂ حسن دلفریبش قصۂ جمال شیرین بر زبانہا تلخ میگذشت و خیال تصویر زیبا طلعتان فرخار و فرنگ از صفحۂ دلہا محو می گشت نقشۂ روشیش دلربا تر از نگارستان چین بود و کمان ابروش تو بتکن زاہدان گوشہ نشین شوخ چشم عیار کمینہ جو ستیزہ کار رنگاہ جادو سمن بو عنبر بن گیسو نمکین تکلم شیرین تبسم نازک خرام نازک بدن نام الحاصل چون نوبت رقص دیگران منقضی گردید و دورۂ رقص نازکبدن در رسید لباس رنگین در بر آراست و بآرائش مشغول زطراز دلہا زبر و زبر ساخت شعر

بعزم رقص چو آن سرو ناز زین برخاست	ز آسمان و زمین بانگ آفرین برخاست
سخنتین زمزمہ کہ از زبان رشاقت ترجمانش برآمد این غزل بود	

غزل

مارا بغمزہ کشت و قضارا بہانہ ساخت	خود سوے ما ندید و حیارا بہانہ ساخت
زاہد نداشت تاب جمال پری خان	گنجے گرفت و یا دخدارا بہانہ ساخت
رفتم بمسجد از پئے نظارۂ رخش	بر رو کشید دست و دعارا بہانہ ساخت

ہر گاہ نوبت باین شعر رسید

دستے بدوش غیر نہاد از سر کرم	مارا چو دید لغزش پارا بہانہ ساخت

بتحقیقات راز رسید عرق حمیت بر چهره آتشینش دوید بستاران و خدمتگزاران اشاره کرد که لباس از بدن میرزا عباس بر کنند و همچنان که اول وزآمده بود با قمیص ساده یکه و تنها بدر سازند کار پرداز انش فرمان بجا آوردند و خشت از تن او بر کشادند آخر الامر میرزا از باعث چنین بی اندامی و بیوفائی همپای هزار رسوائی از رواق دلبر باوفاق بدر گردید و در کوچه و بازار بداغ بدنامی و بدانجامی مشتهر گشت ؎

صد حیف بران دل که دران بوی صفا نیست | ای وای بران سر که در و مغز وفا نیست

بعد ازان که محبوبه وفا خصال ازین معامله فارغ البال شد گویند که ستم مسحوق بگوشه معجز خود از ابتدا پنهان داشت انتهای کار مقداری ازان بخورد و جان شیرین باین تلخکامی مفت بر باد داد و آئین وفا پرستی را مردانه بنیاد نهاد مورخان شهر لکهنؤ علی الخصوص سر حلقه عشاقان بعدیل میرزا محمد حسن قتیل تاریخ وفات آن معشوقه بی تمثیل چنین بسطر از تحریر آورده

تاریخ وفات گنا مغنیه طبع ادمرزا قتیل

امروز ز جور فلک شعبده پرداز | گنج عجبی زیر زمین گشت نهان ها
فریاد که مردانه کمر بست بمردن | آن حور وشی رشک پری خند و زنان ها
یعنی دل و جان من دل باخته گنا | کرد از بدنش روح صفت رخصت جان ها
از مردن آن شمع شب عشرت من شد | در دیده نظارگیان تیره جهان ها
رفت آنکه مرا گرد رهش کحل بصر بود | اکنون دسر از درد دلم خاک فشان ها
شد قالب بیجان همه آفاق ز مرگش | دل بر نکنم چون ز جهان گذران ها
تاریخ وفاتش که بگوید بجز این کس | معشوق جوان جان جهان رو و روان ها

تاریخ دیگر

مرد گنا و گشت بے سر و پا | نغمه و عود و رقص و چنگ و رباب

آه سرد از دل برآنگیخت و اشک گرم از دیده ریخت و نقصان اسپ و ضیق اوقات و فکر قوت بیاد آورده از کوتاه دستی خود در اندیشه دور و دراز افتاد ؎

مفلسان را کس نمی خواهد ز مینا کن قیاس | تا تهی شد دیگرش کس دست در گردن نزد

معشوقه بقرینه دریافت پرسید ای جوان چرا گریه میکنی کسانے که خود را نامزد عاشقی ساخته اند

آخر کار جان و مال باخته اند بقول شخصے

عاشقی چیست بگو بندهٔ جانان بودن | دل بدست دگرے دادن و حیران بودن

بعد ازان میرزا بے تکلف راز سر بستهٔ خود را کشف ساخت محبوبهٔ وفا شعار اول سر تامل پیش انداخت پس ازان با میرزا گفت مجوبهٔ خاطر خود را پریشان مدار نظر بر حمت کارساز بر گمار اکنون پاے تردد بدامن قناعت بر کش و پیش ما باش که قادر توانا متکفل جمیع مهمات ست

و من حاضر خدمت مدام شعر استاد

اگر یارے موافق رود هر چون شیشه ساعت | توان هر لحظه کرد از گرد غم با هم دلے خالی

پس همان وقت پوشاک پاکیزه و لباس نفیس گران بها برائے میرزا مهیا گردانید و از فراخی حوصله اسپ عراقی بهمرسانید میرزا جوانے بدیع منظر و خوش پیکر بود نفاست لباس لطافت پوشاک بازرق و برق از قدم تا فرق دگرگون جلوه نمایش داد هر شام با لباس فاخره با چند خدمتگار و پس و پیش یاران هوادار برائے سیر بازار بر اسپ رهوار سوار میشد هر کس که اورا باین کروفر میدید متحیر و متعجب میگردید در تمام شهر این قصه بر زبانها افتاد که معشوقهٔ وفا اساس بجز میرزا عباس با دیگرے التفات و اخلاص ندارد آمد و رفت عمائد شهر ممتنع و تمناے امرا منقطع گشت چون سالے برین عشرت انقراض یافت بحکم تقدیر میرزا را در همسایه بر زنے فرومایه نظر افتاد فی الجمله آمد و رفت شروع و طبع میرزا ازین سو بآن طرف رجوع گشت احسان و محبتهاے چنین معشوقهٔ نیکو شمائل از دل ضائع و زائل کرد نوبت بآن رسید که محبوبه بمسطوره رفته رفته ازین اسرار نهفته آگاه گشت سخت خاطر شکسته و دل خسته گردید چون نوبت

سودای تازه خرید هر قدر نقدے که حاصل کرد در کیسه تنگ بسته بگشاده پیشانی بر پیری جنون تیز هوش بر دجانان رسید عقل وخرد را خیر باد گفت و بر آستانه او نشست و این بانگی هر لحظه ورد زبان داشت رباعی

مردانه ولے ز دست دادم اینجا	چون خاک بر هگذر فتادم اینجا
افتاد مرا هوائے وصلش در سر	از پائے فتاده سر نهادم اینجا

پرستارانش که برائے کار و بار بیرون می برآمدند میرزا را دیده پرسش حال می نمودند واز قرینهٔ سکنت و سکوت او متحیر بودند میرزا هر یک را مشت زر میداد و لب بسخن نمی کشاد تا آنکه خبر اینمعنی بپیش آن نگار بردند که جوانے زیبا شکل باین طرز و انداز از چند گاه حاضر خدا حافظ و ناظر که با کسے حرفے نمیزند و زنهار سخنے نمیگوید معلوم چنان میگردد که تمنائے دیدار خاص در سر دارد و این سخن را چنان باسلوب خوش و اداے نیکو بیان کردند که نازنین را ترحمے و شوقے در دل پدید آمد هنگام شام حکم داد که این وقت کسے از عمائد و ارکان این شهر بر در مانباید بعد از نماز مغرب میرزا را اندرون خواند و بحرمت بنشاند میرزا بمجرد معائنهٔ آب و تاب جمالش بیتاب گردیده بے اختیار سر بر قدم او گذاشت و هر قدر زر نقد که در کیسه داشت بر پایش نثار ساخت و دست بسته بصد انکسار عرض کرد که اگرچه این صرفه لائق پرستاران خدمت نیست الا بمقتضائے دولت خداداد حسن و جمال نظر بسجال خسته مآل من فرموده یک شب بر بساط عشرت جا دهی ورنه نیم جانے که دارم مرده می انگارم همین گو

همین سر همین ره همین در

ز تو ناز و عتاب و عشوه و نامهربانیها	ز من عجز و نیاز و بندگی و جانفشانیها

گویند که طرز گفتار میرزا در دل آن نگار مؤثر افتاد بطبیب خاطر خود رضا داد او ان با نواع اطعمه و اشربه میرزا را محظوظ و متلذذ ساخت پس ازان بساط معاشرت انداخت چون مقدارے از شب باقی ماند میرزا از خواب غفلت بیدار و از بادهٔ خرمستی هوشیار شد

سروے را کہ او بنشستہ گفت	زلعل لب گہر پاکیزہ می سفت
بنازش ہر کرا دامن گرفتے	شدے مفتون زحال خویش رفتے
چو بر دیدہ نمایدگرم تازی	کند بر نوک مژگان رقص بازی
پری رو دلربائے شوخ و شنگے	بغمزہ قاتل فوج فرنگے
دو رخسارش کہ بد رنگین تر از گل	پریشان مینمودے جان بلبل
چو شد بلبل پریشان آدمی زاد	چرا ندہد متاع ہوش بر باد

المختصر روزے سواری وزیر الممالک ازان کوچہ بگذشت میرزا عباس جوانے رعنا ملازم حضور نواب وہر روز حاضر رکاب مے بود ہر گاہ کہ کوکبۂ وزیر نامدار برابر رواق آن نگار گذشت آن ماہ پارہ سرگرم رقص و سرود بود کہ ناگاہ نگاہ میرزا بہ ین نگار افتاد و دیدن ہمان بود و بے خود گردیدن ہمان سودائے محبت بدماغش پیچید و پنجۂ عشق پریشور گریبان عقلش دریدہ

عشق آمد و بیرون در افگند چو تعلیم	از خلوت اندیشۂ او ہر دو جہان را

سواری وزیر پیشتر گذشت و میرزا پس دیوار آئینہ وار با حیرانی دو چار گشت نہ جائے ماندن نہ پائے رفتن بالآخر بعد حصول تسکین و قرار ہمدوش بیخودی و اضطرار تا مسکن خویش باز آمد شعر

ز کوے عشق کہ تنگ پشکستہ می آید	مسیح می رود آنجا و خستہ می آید

گویند کہ تمام شب بسمانہ بے آب و دانہ بہ خاک و خس غلطان ماند چون در بساط خود نقد و متاع معتدبہ ندا شت از قلت استعداد و بیدست و پائی خود پابند ہزار سرگردانی و اضطرار بودہ شب را بروز آوردہ

دست تہی اگر ہمہ تعویذ دوستی ست	در گردن مراد حمائل نمی شود

لاجرم دمیکہ گیتی تازہ میدان سپہر از مرغزار خاوری بعزم جولانی عنان تاب گردید آن بیچارہ نعل در آتش بودہ دم صبح از خانہ بدر دوید طرف شتاس گرم تافتہ اسپ را فروختہ

سودے

دوران او بخوبی جفت گشته | بزمی از گل نسرین گذشته
دو ساقش هریکے گلدستۂ نور | بزیر دامنش دو شمع کافور
چو در چشم تصور پا گذارد | خیال خواب در پایش بخارد
ز اعضایش بصد رنگین ادائی | تراوش می نمودے دلربائی

گویند دو میکه بالاے وتاق خود هنگامۂ نغمه و سرود گرم نمودے خلائق کثیره زیر و تاقش هجوم آوردے هرگاه تهیئه رقص لباس صندلی در بر نمودے عالمے از گرمی حسن مبتلاے درد سر بودے چون معجز زر طراز زیب سر ساختے نظارگیان را از یاد رفتے و وقتے که زنگوله بدستیاری پنجهٔ حنائی بکمال رعنائی بپاے رنگین بربستے دلهاے تماشائیان بصداے دلخراش آبله ارجستے بعاد الله میکه قیامت نازنین بادا ے رقص برآراستے گویا شعلهٔ آتش از جا برخاستے

تعریف رقص گنا مغنیه

بر قصیدے چو آن شمشاد قامت | بگردون ریختے شور قیامت
چو آن گل پیرهن در رقص می جست | نگه از دیدنش گلدسته می بست
ز معجر برقع چون برخ نمودے | فروزان شمع در فانوس بودے
فگندے دامن معجر چو بر دوش | کشیدے صد دل عاشق در آغوش
گهے مستانه و شوخ آمدے پیش | بمحفل هریکے سیر فت از خویش
اگر رفتے بپس باز آن پریرو | قیامت بود پس گردیدن او
چو دستے را بمالیدے بدستے | دل عشاق از مالش بخستے
اگر بالا بنا ز افراختے دست | ز دلهاے حزین صد آه می جست
چو ناگه بر کمر دستے نهادے | کمر را از نزاکت تا ب دادے

دو چشم مستش از ساغر پرستی — بکف دارند شمشیر دو دستی
شراب ناب و زهر و آب حیوان — همه در ساغر چشمش نمایان
چو دیدی باغبان گر یک نظر گوش — شقایق را ز دل کردی فراموش
فزاید گوش را گوهر بمقدار — که شبنم زیب گل باشد بگلزار
دو لعل و پان و دو چشم و سر مه همراز — بود هم رنگ با هم رنگ دمساز
نه در لبهای صاف آن رنگ پان بود — که عکس میوه های خونفشان بود
لبش را با شکر پیوند جانی — تبسم با نمک در هم زبانی
دهن سر چشمهٔ گوهر فشانی — تبسم موج آب زندگانی
زبان نرم او شیرینی اندود — چو برگ گل که باشد شکر آلود
بیاض گردنش صبح مصفا — گلوبند زری از طوق چینیا
دو بازو اعتضاد دلربائی — دو ساعد دست آویز صفائی
عجب نقش حنائی رنگ بستش — نگارستان چین گلچین دستش
مثال ناخنش از من محال است — که خورشیدی در آغوش هلال است
گلستان نظر از سینهٔ تاناف — شکم مانند قالم نرم و شفاف
دوستان در صفا از نقرهٔ ناب — بهار شیشه پر می بهتاب
ز نافش صورت گرداب معلوم — میان نازک او نقش موهوم
خیالم از نزاکت زیر نافش — طلسمی دید گستاخی معافش

شرح طلسم

بلطف از غنچهٔ سوسن زیاده — زبان در کام و لب لب نهاده
صفای پشت او آئینه دزدید — به پشت صاف او روی تو ان دید
سمن نازک او خرمن گل — کز و خارست در پیراهن گل

جام جهان نما ساق سراپای جلوه اش از ماه تا ماهی ازار بند زرین زیبا لقا سراپا سلسلهٔ
ژرپا کف پاے پر صفا آئینهٔ تازه جلا قامت دلجو با قیامت هم پهلو خرامش فتنه انگیز
نازش طلب ریز زمزمه پرداز ے که اگر بلبل گلبانگ رنگینش شنیدے بهزار درد بنالیدے
ترانه ریزی او دل قدوسیان می ربود تار زخمه اش جگر سامعان زخمی می نمود نوا ہاے
راگ و رنگ او تا با صفهان و فرنگ بردند تماشاے رقاصی او چنان منظور نظر هر نظارگی
گشته که جلوهٔ طاؤسان هندی کمیسر از یاد رفته فنے غلط ریزش در نظر دور زمانه مخمور بود
یا گردش دامان آن فتنه گر خرامش تدرو رنگین بود یا جنبش پاے نگارین الغرض ناله
رواق خود که بسر راهگذر رفیع وسیع ساخته بود هر صبح مثل آفتاب جلوه افروز بوده
ترانه سنجی و مرغوله خوانی آغاز می نهاد و از رقص مستانه دست بغارت گری نظارگیان
می کشاد عمائد شهر در هواے وصالش جان باز ہیاهی نمودند و اکابر نامور تمناے

دیدار او سر بآستانه اش میسودند اشعار بطرز سراپا

خردمندان همه دیوانهٔ او
رخش چون جلوه داد ے در چمنزار
سراپایش همه گلدستهٔ گل
بخوبی غیرت نسرین تنش بود
ز سر تا پا همه حسن و لطافت
قیامت قامتے سر تا بپا ناز
عذار او بهار دلکشا بود
نه بر عارض دو گیسو حلقه بسته
دو ابرویش بفن دلبری طاق
دو چشم او دو ترک عشوه ساز

خراب نرگس مستانهٔ او
شکستے از خمار آن رخسار
ز آواز ش پریشان جان بلبل
شمیم گل گریبا ہنش بود
چنان پیدا که از آئینه صورت
ریاض حسن را سرو سهی او
بهار صد گلستان در رو نما بود
دو ساحر بسته آتش نشسته
بدور ابروش هلال عید مشتاق
ز مژگانش هزاران نیزه و تیر

معشوقۂ وفادار زبان را بجز مے آشنا نساخت و پہلو از زمین برنداشت آخر کار زوجۂ تاجر بسکن خود برگشت و پریشان و اندوہناک بمحل خود نشست و آن غمومہ تا دو روز بہمان عالم شوریدہ و دلگیر بر نگ پیکر تصویر ساکت و صامت ماند روز سوم آخر روز آہ جگر سوز برکشید و قالب پر اندوہش از زبان تہی دید یا عی

آن روز کہ آتش محبت افروخت	عاشق روش سوز معشوق آموخت
از جانب دوست این بود سوز و گداز	تا در نگرفت شمع پرواز نسوخت

القصہ نعش او را ہم برابر مرقد تاجر بخاک سپردند نظارگیان این سانحہ ہا حسرت خوردند

عشق ورزیدن بجوانان خون دل خوردن بود	اولش سوز و گداز و آخرش مردن بود

حکایت گنامطرۂ شہر لکھنؤ

گویند کہ در عہد یمین الدولہ ناظم الملک نواب وزیر الممالک سعادت علیخان بہادر مبارز جنگ برد اللہ مضجعہ در جرگۂ ارباب نشاط زنے بود جمیلہ و رعنا معروف بہ گنا نو بہار گلشن محبوبی رنگ و بوے چمن خوبی ماہ لقا آفتاب سیما آہو وے فتان نازگر دلہا چشم فتنہ آشوب طرفگان تیر دلدوز نگاہ گرم سینہ سوز مصرعۂ بلند بینی پسند عقیق لب گوہر فشان شکر شکن پستہ دہان سیب زنخدان محفوظ از آسیب دندان بوے دہن رایحۂ چمن لطافت سرخی پان لب و کش یاقوت و مرجان کبودی مسی دندان تہ لاجوردکان لعل بدخشان بناگوش نازنین خندۂ صبح و کمین بازوے پرتاب ماہی سیماب پنجہ ہمرنگ حور ساعد شمع کافور دست نگارین شعلۂ آتشین انگشت صفا افشان پنجۂ پرنگ شاخ مرجان مصفا نعل بحطر دان صندل گردن مینا لبر نور و ضیا سینہ آئینہ اساصاف و مصفا پستانش قبۂ کافور نافش مخزن نور پشت رو کش ماہ تابان وجودے کہ بے نشان حسرتین مدور گلفام گنبد فقرۂ خام زیر دامن گلعذار غنچۂ ناشگفتہ ایام بہار زان صفا اگین دستۂ صندلین آئینۂ زانو پر صفا

عاجز آمده دفعتاً بیجا باگاوران برسر جستن سر باز چون پای ابرا به قدمی چند ازان درگذشت
و باز سود اگر یمین و یسار نمایان نگشت معشوقه او دست پاچه بار ابکش گفت زود تر زیاد
کر اکنون آن جگر بانجه پیش بسیار ابه بانته نمیشود ارا بکش نگاه کرد دید که جسد او از
صدمه پایه ارا به پاش پاش شده روح از قالبش بدر رفته گفت که اکنون زنام ارا به
تیز تر باید راند که قصه زندگی او تمام شد مبادا که وارثان تاجر درسند و مارا باین جرم درگیرند
زن مسطوره بانگ بار ابکش زد که آهسته باش و توقف کن که مدعائے دارم پس ارا بکش
زنانش بانگ دو معشوقه تاجر از بالایش پائین آمد و گفت اکنون ارا به ازو دیر که خود را
زنگ دیگر بنظری آید و پاے من از زمین بر نمی جنبد پس با دل شوریده بنعش او رسید
وجسم مجروح و بے روح آن جانباز دیده آهے سرد برکشید و باران اشک گرم از دیده
ببارید و طرفة العین بر نگشت و بفاصلهٔ چند قدم از نعش او دو نشست رباعی

عاشق که غم از دل خراشش نرود	تا جان نبود از دل تپ و تابش نرود
خاصیت سیماب بود عاشق را	تا کشته نگردد اضطرابش نرود

وارثان تاجر ازین ماجرا خبر یافتند سراسیمه بان موضع شتافتند زن بیچاره را بسیلیها
و طمانچه ها درگرفتند او چین بر جبین نیاورد و خبر ازین نمیشد لاجرم مردم خویش و بیگانه
از دحام ساختند و نعش آن جانباز را بصد امتیاز بر داشتند و بعد تجهیز و تکفین بخاک
گذاشتند و او بهمان حال بیحس و حرکت زبان گفتار و پاے رفتار نداشت چون شام
در رسید زوجهٔ تاجر بر سر آن مقبره وارد گردید و با دیدهٔ تر با او گفت امرے که از حکم
تقدیر بود ناگزیر نمود اکنون ازین اندوه جگر فرسا چه سود در خانه خویش رو و صبر پیشه گیر
و اگر دل بر بین تسلی نیابد برای تربیت اطفال من حاضر خدا حافظ و ناظر تا جان دارم
ترا ضائع نگذارم اکنون بر خاک افتادن و خود را بهلاکت دادن چه نفع دارد سعی

نگذارد پیش مرده دلان سر بر سجده می کنند نماز جنازه را	

از نکروبات دنیا سراسیمه ساخته بعد ازین اگر صورت آسائش در آئینهٔ مقصود جلوه نماید و از ریزش ابر مدرار رحمت الٰهی آب رفته در جوی آید ترا السر و چشم تکلیف قدوم خواهم داد مبارمنت نازه برگردون خود خواهم نهاد ؎

فلک سازد ز شبنم گر بسازد جدا با دام تو ام را	کبوتر از یکه گر سازد

چون معشوقه را بسبب استداد ایام موصلت مفارقت از حد مشتاق دگران بود گفت بلا گردانت شوم مرا از تو بجز پارهٔ نانے دیگر سر و سامانے مطلوب نیست خلوص باطنم رضا نمیدهد که تو باین حالت و من بصد ملالت ازین جا بروم دستگشته و پائمال بادی تفرقه شوم تاجر طریقے دیگر ندید لا محاله سکوت ورزید و بحکم ضرورت بقول سعدی شیرازی بیت

نه دوری دلیل صبوری بود	که بسیار دوری ضروری بود

چار و ناچار همدوش اضطراب آماده رخصت گردید چون روز وداع و شام فراق در رسید دم رخصت قطرات عبرات بر گلبرگ رخسارهٔ معشوقه باریدن گرفت و دلش از فرط گرمی محبت طپیدن آغاز نهاد تاجر هم در لجهٔ تحیر و اضطراب عظیم فرو رفت و وقت مفارقت اشک ریزان آه سرد از درون سینه پر درد بیرون برآورد و این شعر بر زبان راند ؎

میان بعزم سفر بسته و بر راهیت	سر شک دیده من میدود که ره گیرد

آخر کار زن مسطوره از تاجر رخصت گشت و اندرون رفته بنشست ارابه کش گاوان ببراند تاجر که بعد رخصت هنوز همانجا متوقف بود طرفه جهانے اندیشیده بے اختیار دویده خود را سر راه ارابه افگنده و در ایستاد ارابه کش چون این حال دید زمام احتیاط بکار برده گاوان ارابه را از شاهراه بر گردانید و طرف دیگر ارابه کشید باز سود اگر از ان مقام برجسته بجالاکی تمام بسر راه باز گردید بار دگر ارابه کش از سر حفظ و احتیاط گاوان ببطرفے دگر بر اند معشوقه اش از شگاف پرده نگاه بیکره و بر سراسیمگی او پیچ و تاب می خورد المختصر چند بار تاجر دلیده بخت بر سنگ شعبده باز ان خوش فعلی ها می نمود تا آنکه ارابه کش از تو انگر دش داد ان

ارابه بالفتح دو موحده بروزن قرابه نوعے گردون که از چوب سازند و بران بار کشند و بربان

تاجری بود عبدالصمد نام ذی استعداد و صاحب احترام کار پرداز انش مال و متاع هر جنس از اکثر بلاد می آوردند و بقیمت بالغ فروخته زر فراوان حاصل میکردند سر و سامان تجارت تا مناز لی بعید و بخوبی انضباط و انتظام داشت بحسب اتفاق زنی از ارباب نشاط که فی الجمله جمال ظاهر و کمال تمنی داشت دران موضع وارد محمد و شبانگاه پیش تاجر بطریق رسوم قوم خود برای نغمه و سرود حاضر گشت بصوت دلنواز و نوزمزمه روح پرور داد های جاه و گستر خاطر حضار محفل را در اهتزاز و نشاط آورد ؎

آواز خوش از کام و دهان لب شیرین	گر نغمه کند ور نکند دل بفریبد

نغمه دلکش او طبع تاجر را از جان شیفته جانش ساخت و بارقه محبت او در ساحت ضمیرش پرتو موانست انداخت بزبان ملاطفت و الفت با او گفت که چندی همین جا بکرم توقف سازید و تنعمات دلکش مرا بنوازید من معمار فنا شما بزودی خود نهادم و بحکم محبت شما را در ون جان خود جا دادم زن کاسب بسبکه دلبران فاطر تاجر دریافت انگشت قبول بر دیده گذاشت هر روز بند نقش و محبت طرفین آنچنان ترقی پذیر گردید که مفارقت یک ساعت برابر سال می کشید ؎

عشق اول در دل معشوق پیدا می شود	گر نسوزد شمع کی پروانه شیدا می شود

القصه زیاده از یک سال گذشت شورش محبت از دماغ کم نگشت هنوز مدت دو سال نگذشته بود که از گردش آسمانی و کارسازی واردات ناگهانی نقصانی در متاع تجارت واقع گشت و مال محموله کشتی تر دریا نشست و داخل زر رو بزوال و کمی نهاد و از اتفاقات روزگار چنان تفرقه افتاد که تاجر را تخفیف در اکثر معاملات وقت بنظر آمد توابع و خدم کمتر شدند عسرت و ضیق بحال تاجر راه یافت و روزگار ناهموار روی سعادت برتافت ؎

چون برآرد چرخ دست از آستین انقلاب	کاسه در یوزه سازد چینی فغفور را

تاجر روزی تا جر با معشوقه گفت که بالفعل مصلحت وقت چنان مستحسن می بینم که چندی شما هم از من مفارقت کنید که فلک شعبده پرداز بر شیشه جمعیت دلها سنگ تفرقه انداخته و خاطرم

عجیب وغریب برپا بود که عالمے در قهقهه وخندان واکثرے را انگشت بدندان وآغائی بیچاره کفن پوش واز ضربات پاپوش همپوش ودرهم درهم وخروش وهجوم تماشائیان ازپس وپیش تماشائیان ازطرفه معرکه وغوغائے عظیم منظری آمد آخرکار مردم بازار را دریافتند بگرفتند وبستند وسماجت ازین نذلت بازداشتند وآغائی بمزید رسوائی نامزد بیوفائی گردیده ره نورد کوچه بیمائی گشت ودرهمان محله بجائے محفوظ مخفی ومتواری نشست بعدازان همپائے خجالت وانفعال راهی کانپور گردید این ست وفاداری یاران این روزگار که اول خود را عاشق جان باز قرار میدهند وبعدازان درعین معرکه وامتحان

کمتر راسخ می برآیند

شهریار مصر دل گشتن چو یوسف مشکل ست	مدتے در چاه غم دل تنگ می باید نشست

بعد مرور ایام چند وقائع نگار ریچه اخبار بحضور نواب نامدار گذرانید همان زمان دبیر مطلب نگار حکمنامه وزیر نامدار مع شتر سوار بنام آغائی اجرا ساخت وباین طرز زیب ارشاد یافت که علی الفور حاضر شده بزبان خود در محفل ماسرگذشت خویش را بعرض رساند الحاصل بموجب حکم وزیر الممالک آغائی بدارالامارت رسید وبپیشگاه نواب نامدار حاضر گردید گوید که در وقتیکه دستور اعظم با ارکان دولت وسائر بندگان خدمت دربار عام فرموده بود صورت ماجرا را از ابتدا تا انتها بمزید خوبی وکمال خوش اسلوبی عرضه داد جمیع حضار مجلس از شدت خنده بیتاب بودند وزیر الممالک ازین سانحه غریبه بس متحیر گردید آغائی را بتعین اوراد پیش قرار داد چرگه صاحبان دربار عزاعتبا بخشید صاحبدلان راست گفته اند

خمیر مایه دکان شیشه گر سنگ ست	عدو شود سبب خیر گر خدا خواهد

حکایت عبدالله داگر

یکے از سیاح معتمدین بچشم دیده بیان میکرد که آدم پور موضعے ست برلب دریاے چه کادر انجا

بتلا گردانند جلیسان آغائی بعد مشورت یکدیگر سخن بر بن قرار دادند که تو همین دم خود را
مرده وانمائی بهیئت مسمومان نفس در کشی ما جمله هواداران تو نعش ترا بعظمت تمام بر داشته
برسم معمول در تابوت گذاشته از رگهذر مسکن چاندبی بکربلا ببریم تا انکه قریب پاسے شب
بکربلا رسیم وعلی الفور ترا اندرون حریم کربلا بگذاریم که از انجا بطرفے سر خود گیری و قبر
مجهول برسم معمول ترتیب دهیم وبجاے خود باز رسیم تا این سانحه بر صغار وکبار ظاهر و آشکار
گردد و دست تعرض حاکم کوتاه شود آغائی را اصلاح یاران بسیار مستحسن افتاد و خود را بتجاهل
بشکل مردگان نموده بهزار پشیمانی وفرط پریشانی بر بستر ناتوانی انداخت و اعضا راست
وبچین حرکت ساخت آخر کار یاران مرده پسند آغائی را بتسهیل وتکفین پرداخته نعش را
در صندوق گذاشته وسائبان مکلف بران آراسته سر بازار بر آوردند چون جنازه عاشق دلفگار
برابر خانه آن دلنواز نمودار وصداے کلمه طیبه بلند و آشکار گشت مادر چاندبی که بالاے
بساق خود مبتلاے رنج والم بود بمجرد بلند شدن شور وغوغا وظاهر شدن صندوق نعش استفسار
وتلاش حال کرد مردم گفتند که نعش آغائی بمدفن می برند که بیچاره مسموم باخاطر مغموم از
دنیاے معدوم راه آخرت پیش گرفت مادرش گفت دمے متوقف باشید که من هم نعش اورا
زیارت کنم پس بمجابه از بالاے بساق پائین آمد وکنیزان چند باخود گرفته پیش رفته بلا تامل
صندوق را از دوش حمالان بزیر افگندند وگفت که من از فریب این مکار عیار از پیشتر آگاه ام
از جبهه او ظهور هیجوان هوا از قیاس دور است عجب نیست که حیله تازه وشعبده غریبه بروے کار
آورده باشد پس بنجالاکی تمام نعش مکفون آغائی برآورده گفتند کفن را از هم کشید و بے آنکه
تفحص اوے نماید بیجا کفن از پا به آورده علی الاتصال بر سرش کرفتن گرفت آغائی
که باتحقیق حیله انگیخته بود صدمات کفش را متحمل نگردیده بے اختیار هر دو دست از کفن بیرون
کشیده سر و پا برهنه راه گریز پیچید و مادر چاندبی کفش در دست سر بازار جوشان خروشان آغائی
افغان وخیزان واز خوف پایپوش گریزان این سیرت دران وقت در نظر نظارگیان هنگامه

ندانم که نوبت من بکجا رسد و از نخل مصیبت من چه شگوفه گل کند پس بهتر آنست که بخصوص تو

ستم خورم ا خود را هلاک سازم

منم و دل فگارے بتوی سپارم اورا | بچه کار خواهد آمد که نگاهدارم اورا

چاندبی را ازین معنی داغ حسرت بر دل نشست و او را ازین اراده مانع گشت هنوز درین سخن بودند که آغائی چیزے دوائی از گوشه رومال بر آورده رسمے از ان خورد تا پیش محبوبه وثوق محبت زائد گردد گویند که آغائی را این فعل خاص برائے اظهار رسم اخلاص بود ورنه آنرا که

ستم ظاهر نمود آن دوا خالی از ضرر هلاک بود

عشق مستغنی ست از تدبیر عقل حیله گر | شیر کی سازد عصائے خود دم روباه را

بعد این معامله آغائی بمقام خود مراجعت ساخت و چاندبی اظهار او استوار نپنداشت و بخاطر رسانید که بعد چنین آشنائے صادق زندگانی خلاف آئین و وفاداری ست بالآخر مهمات را بر حیات تفوق داده و دل بر مرگ نهاده ستم هلاهل طلب کرد و بلا تامل بخورد چند ساعت نگذشته بود که از حدت سم جسم نازکش نیلگون و روده و جگر تمام خون و روح نازکش از قالب بیرون شد رباعی

عشق ست که شیر نر زبون آید ازو | بحرے ست که ظرف ها برون آید ازو
گه دوستی کند که روح افزاید | گه دشمنی که بوے خون آید ازو

مادر چاندبی ماجرا شنید عالم در چشمش تیره گردید سینه خود را ازین مصیبت کوفت و در آتش غیظ و غضب سوخت و آغائی که محض باظهار رسوخ آشنائی فقط دوائے خورده بود از شدت گرم و سرد محسوس نیافت اما بدریافت سانحه جانکاه چاندبی اندوه تازه بر دلش استیلا یافت بے اختیار لرزه بر اندامش افتاد ناکامی مدل نهاد با جلیسان خود کشف راز ساخت و برائے رفع فساد باین طریق استشاره خواست که بالفعل حیله باید انگیخت که از ریزند دست حاکم شهر خفت آبرو گردد مبادا که وارثان او باستغاثه برخیزند و بلائے ناگهانی بر سر ما اگر بجائے نقل کنم می ترسم که با اهل و عیال گزندے عظیم رسانند و همگنان را در عذاب شدید

وصال آن پریشان حال بایں تمثال بصد تمنا در خواستند ماه چاندنی بعد از آنکه زر رسوم معینه یافت انگشت قبول بر دیده گذاشت پس آغائی شبے چند تماشائے نوبهار بوستان جمال معشوقه دامن نظاره پر گل و از میناے وصالش ساغر آرزو را پر مل ساخت ؎

بے سوز عشق چاشنے در حیات نیست	تلخ است زندگی ثمرنا رسیده را

بالجمله بارقه محبت رفته رفته در ساحت ضمیر آن ماه دوهفته تافت و بخلوص دل با آغائی رسوم آشنائی آغاز ساخت ؎

عشق معشوقان نهان ست و ستیر	عشق عاشق باد و صد طبل و نفیر

چون گردون شعبده باز حسب مراد عاشق جان باز کمتر خرخ میزند و مجالست دوجمیت دلنواز بریک انداز گاهے نمی پسندد لاجرم سنگ تفرقه را بر آگینهٔ جمعیت شان انداخت و آن ماه اوج دلربائی را از آغوش آغائی مهجور ساخت اعنی وقتے آغائی را در اداے زر معین تاخیر افتاد ماه چاندنی از تیره درونی خود طرز خشونت آغاز نهاده و از نیافتن رسوم معهود لطف صحبت بر هم نمود انمینی طرفین بکمال شاق و گران افتاد الاچاره کارند انکه باغموم مهاجرت در ساختند و خود را در معرض هلاکت و ملالت انداختند ؎

اندوه دل و ضعف تن و طعنه اغیار	اینها همه سهل ست اگر یار بود یار

آورده اند که روزے بحکم تقدیر آغائی را با آن معشوقه اتفاق یکجائی افتاد و دران وقت ماه رخش بمکمن خود نبود آغائی در عالم تنهائی فرصت وقت دریافته حکایت درد فراق را بس طول ساخته گرمی آتش اشتیاق را بصد سوز و گداز پیش چاندنی روشن کرد ابیات

چه خوش ست از دو یکدل سر حرف باز کردن	سخن گذشته گفتن گله دراز کردن
گهے از نیاز پنهان نظرے بهم دیدن	گهے از عتاب ظاهر نگهے نیاز کردن
اثر عتاب بر دل زدل هم اندک اندک	ببهانه آفریدن ببهانه ساز کردن

الحاصل آغائی بعد شرح داستان جدائی گفت من زیاده ازین تاب نشنیدم هجران تمام

بجاز نگویم و ناز کخسروانی	که گفت عبدالجلیل بلگرامی
بود آواز گهونگهر و زیر خلخال	صدای تیشهٔ دلهای پامال
کف پا آتش از رنگ حنا داشت	ازین رو جوش بیتابی بپا داشت
شد از رنگینی آهنگ موزون	نفس چون رشتهٔ گلدسته گلگون
بسی دور زمان گردیده باشی	چنین بی قاصه کمتر دیده باشی

الغرض جمیع تمنای نظارهٔ حسن آن رشک چمن و اکثر بشوق تماشای رقص آن شمع انجمن زمیر رواق او هجوم می آوردند و یک نگاهش را بصد آرزو بنقد جان می خریدند روزے آغائی که همین نام مشهور در خاص و عام بود بزیر و تا قوس گذر کرد و تیر مژگان دلدوز بر جگر آغائی اثر دیدن همان بود و عاشق گردیدن همان باز آخر دل از دست داد و مثال بسمل برخاک بیتاب افتاد و با می

بر سر کوے بتان گر همه خنجر بارد	غیر عاشق نبود کشته دران هنگامه
خلعت عشق نه آنست که هر کس پوشد	راست بر قامت عشاق بود این جامه

القصه بهمان حالت اضطرار بهشیاری یاران هوادار و با پیردی احباب غمگسار تا مسکن خویش باز آمد تمام شب دیده بیدارش بسان فواره صرف اشک روانی و برنگ آئینهٔ طلسم محو حیرانی ماند ؎

محبت ست که دل را نمیدهد آرام	دگر نه کیست که آسودگی نمی خواهد

گویند که روزگار بپابندی سلاسل محبت و بجذبهٔ شوق موصلت بادل پریشان بهمراهی یاران غمخوار زمیر رواق آن پری رخسار رسید و خاک آستانه آن نگار را گوهر دریاے دلبری را اکمل الجواهر دیده مشتاق گردانید ؎

گر نباشد عاشق مسکین نگردد عشق فاش	تا خریدارے نباشد کی بها یابد متاعش

آخر الامر دوستانش بهاس محبت و آشنائی راز باطن آغائی را با او رش ظاهر ساختند

زمزمه پردازیش آنچنان شور در عالم افگنده بود که روح نگیسا بهوای شاگردیش اگر
کاسهٔ داغ خود را لبریز نواهای رنگین گرداند بجاست و تا نسرین بذوق شنیدن نغمه‌ها
دلنشین استخوان خود را نفیر صفت سوراخ نماید روا بود و رقص پردازیش گردون گردان
بشوق نظاره هر صبح و شام سرگردان معاذ الله چون خامه حرف رقص مزنگاشت گردش خود
یک قلم فراموش ساخت درین حالت بیم ست که آفتی تازه پدیدار گردد و خامه از تحریر اصل
مدعا بیکار شود لاجرم سامعان را اشتیاق نباید داشت شمه از شمهٔ رقص او باید نگاشت

تعریف رقص چاندبی رقّاصه

بتے شوخے پری رو نازنینے — بفن رقص جادو آفرینے
نہ اطلس پاے او ملبوس کردہ — کہ شمع ساق در فانوس کردہ
زری پوشیدہ در رقص ایستادے — عیان می گشت زرین گردبادے
دم رقصیدن از انداز قامت — بہر جنبش عیان طرح قیامت
گہے کج می شدے گاہے شدے راست — گہے بنشست گاہے تند برخاست
برقصیدن دو ساعد جلوہ پرداز — بصد عشوہ بصد غمزہ بصد ناز
گہے رخ را بدامن می نہفتے — سخن با عاشقان در پردہ گفتے
چو کاکل را فرو ہشتے بر رخسار — پریشان ساختے سنبل بگلزار
نقاب افگند چون روے تابان — چراغے کرد گویا زیر دامان
دم دستک زدن دست حنائی — عیان میکرد صد رنگین ادائی
نشستن خاستن جستن خمیدن — چو گل خندیدن قامت کشیدن
نگارین دامن آن دست دلکش — گہے گل بود گاہے غنچہ خوش
ز رقص خود کمر در پیچ و خم داشت — بجانِ عاشقان بار ستم داشت

بزیبائی میان هر دو رخسار — کشیده بینی نازک قلم وار
بران لوح جمال از حکم تقدیر — رقم زد چشم و ابرو کلک تصویر
چو عاجز دید زان بینی رقم را — قضا بنهاد بر لوح آن قلم را
دو چشمان نؤ دو ابر و یان خمدار — دو ترک مست را داد سیف خونخوار
بچشمش سرمهٔ فتنه پسندے — غزالے بود در مشکین کمندے
بجعد او که مو باف زری بود — بهاے طرهٔ حور و پری بود
چو گردیدے بگیسوئش روز — فتادے شانه در زنجیر خانه
لب از رنگ لطافت چهره افروز — شفق کردست گل از صبح نوروز
مسی زیب دندان در نظاره — سواد شام عارض بر ستاره
دران از رنگ پان لبهاے گلفام — نمودندے شفق در ظلمت شام
مثال او بصبح عید زشت ست — بیاض گردنش صبح بهشت ست
صفاے سینهٔ او صبح امید — دو پستانش یک مطلع دو خورشید
بیان آن میان از من محال ست — جز این کان حلقهٔ چشم خیال ست
سر انگشش تو دهٔ زر صاف و هموار — بر نگ خرمن نسرین نموده
غلط گفتم سراسر جلوهٔ نور — دو گوهر را تراشیده ز بلور
مگن دیگر گمان نکته رانی — که باشد آب حیوان در نهانی
بزیر ناف کان در ثمین ست — نگارین نقش بر دیباے چین ست
غلط گفتم نه آن ست نه این ست — عجائب فتنه اندر کمین ست

المختصر دستور و قاعدهٔ او چنان بود که هر روز بر رواق خود که بر سر راهگذار منظر کوچه و بازار بود جلوه افروز بوده از زمزمه هاے اعجاز نما در یک نفس بقالب پژمردهٔ نابیدگان جان تازه می انداخت و بگردش دامن رنگین دامان نظر نظارگیان بگلهاے رنگا رنگ پر می ساخت

حی دانیم که حضور عالم پناه عالم و عالمیان و عدل گستر زمانه و زمانیان اند کامران شاه آب در دیده بگردانید و گفت بدانید که من همان لاشهٔ بیکارم که مرا مجروح و بیروح دیده رحمی بحال خود کرده درون غار برداشته بسکن خود بُرد و بدل غور رسی ها نمود چون مروت با از شما دیده و لذت حیات دوباره از مائدهٔ فتوت چشیده ام بار منت بگردن خود دارم اکنون که تایید ربانی یار بساط کامرانی دارم شما را بی فائده نگذارم هر مال و متاع بمقداری که خواهند اینک حاضر و خداوند کریم حافظ و ناظر هر چند که سلطان در صدد مبالغه افتاد و در خزینه بر روی شان کشاد آنها جرأت گرفتن زر ها نساختند بلکه سر ها بپایش انداختند و بسیار عذر خواستند سلطان حرفی از معذرت نشنید و مژدهٔ شش هزار دینار بر بن عصار بخشید و برین هم اکتفا نساخت چند مزرعهٔ جید النفع برای کفاف شان مامور و ارزانی داشت که دران نواح بمزرعهٔ عصاران معروف ست الحق تخم احسان و وفا بهر خاکے که افشانند عاقبت ازان سبزهٔ خرمی بر دمد و نهال صدق و صفا بهر زمینے که نشانند آخر شگوفهٔ نیکنامی گل کند ؎

تا غم نخورد و درد نیفزود قدر مرد — تا لعل خون نکرد و جگر سنگ نیافت
در نامهٔ سعادت خود مر دراه کرد — بے داغ مختے رقم دولتے نیافت

حکایت چاندبی رقاصه

منشی سید امداد حسین سندوی زیدپوری سلمه الله تعالی نقل می کرد که در زمان نواب غفران مآب وزیر الممالک آصف الدوله یحیی خان بهادر هزبر جنگ طاب الله ثراه دجمل بخنه مشواه در فرقهٔ ارباب نشاط زنے بود چاندبی نام سیمین بر ماه پیکر آفتاب رو و هلال ابرو زهره جبین عارض سیمین نوبهار گلزار محبوبی رنگ و بوے گلشن خوبی تعریف بطرز سراپا

قد و قامت بلا و آفت هوش — خرامیدن بجستر دوش بر دوش
دو رخسارش دو رنگین لاله زارے — ریاض حسن را تازه بهارے

پس نصیب و دولت و عقل جوهر علم را غالب و حاکم مستقل قرار داده و خود را محکوم و
شعاب یافته بر داد و بی خود باشگر و رضامند از پیش شاه داد گر غضت یافتند و هر یک
بر نگ چار عنصر بر مرکز خود شتافتند حاکم ملیبار بسبب محفوظ بودن خود از این تهلکه و ظهور
فیصلهٔ عجیبه فرحهٔ زندگانی تازه دریافت و بزم نشاط بصد تکلف و تزئین برآراست و
عامهٔ برایا را بانعام بکیران بنواخت و تاجر و سعید خواجه سرا را بخلاع فاخره ممتاز ساخت
سبحان الله قدرت کاملهٔ صانع علی الاطلاق که بحکمت بالغه اش شبی که این محاکمه گذشت
صباح آن کامران شاه چون از بستر خواب برخاست اصابع دست و پای خود تمام تر
درست و سلم یافت فی الفور سر بسجده گذاشت حاکم ملیبار ازین مژدهٔ غیبی بفرط نشاط
کلاه در هوا افگندند و کامران شاه را بر وساده کامرانی بنشاندند و خود دهن از غبار دنیا بر افشاندند
و بقیة العمر بعبادت خالق کائنات گذرانیدند و کامران شاه بعد ازانکه بر سریر حکومت جلوه افروز
گردید باز دولت و اقبال از هر سو باستقبال خدمت دوید و نسیم سرور بگلستان شوکت
و اجلال وزید ؎

بنخد اکار چو افتاد خدا سازش شود	گره قطره بدریا چو رسد بازش شود

آورده اند که بعد انقضای ایام روزی کامران شاه با کوکبهٔ حشمت و اجلال از اسواق ملیبار
می گذشت طراق سواری و اهتمام سیاولان و هجوم چماق بر داران از دحام سواران صدای
در ریاش بمزید کر و فر بلند شد باتفاق حسنه دران هنگام زن عطار بر سر بازار با شوهر و
پسر خود بنظارهٔ سواری سلطان بر حاشیهٔ دکان بایستاد ناگاه نگاه کامران شاه بران افتاد
علی الفور سیاول را حکم داد که عطار را مع زن و پسرش بلا تردد حاضر آرند سیاول حکم سلطان
دریافته عطار را مع زن و فرزند بحضور بادشاه حاضر ساخت گویند دمے که عطار و زنش
درون بارگاه در آمدند سان و لرزان بحضور شاه کامران استادند سلطان که غبار سراسیمگی
بر چهرهٔ شان دید از روے رفق و ملائمت پرسید خوش آمدید و مرا می شناسید گفتند که این قدر

بقول شخصے ؎

لذت دنیا بکام هیچ کس پاینده نیست | چون زبان قحبه هر دم در دهان دیگریست

کامران شاه با دم سرد و دل پر درد اندک اندک سمند ناطقه را بمیدان عتاب جولان داده گرفت و گفت هزار حیف که چندین مدت مرافقت با خاندان ما ساخته جدا زود دغا باخته مرا بے یار و مددگار گذاشته اید خصوصاً در عین هنگامهٔ کارزار عقل مصلحت آموز دامن صحبت برچید و نصیب خود افروز دفعتاً از من کناره کشید و دولت یک قلم ناپدید گردید و آخر کار نوبت باین درجه رسید که یکه و تنها در میدان محاربه مبتلاے صعوبت ماندم و آنچنان در مضائق عذاب افتادم که انگشتان دست و پا بر باد دادم و با آنهمه فتور و قصور هنوز دعوی سروری ریاست و شورش مهتری و ایالت در دماغ شما ناخن زنان ؎

حکما گفته اند هر کس که از عهدهٔ مرافقت نه برآید مسند ریاست را نشاید ؎

ریاست ستانی و سر لشکری | نه کارے ست بازیچه و سرسری

القصه کامران شاه نصیب و دولت و عقل را آنچنان به تعریض و تشنیع و زجر و توبیخ در گرفت که هر فرد مدعی بگریبان خجالت سر انداخته و بناے دعاوی خود را یکسر پس پا ساخته و درسیدان سکاره عاجزانه سپر انداخته باعتراف تقصیر ندامتها برداشتند بعد ازان کامران شاه بمزید تعظیم و تبجیل با علم خطاب کرده گفت اے علم یار غار انیس با وقار جلیس غمخوار صدیق باوفا شریک محن و بلا نعمت بے زوال مونس با کمال صد هزار آفرین که انتهاے رفاقت و مقتضاے لیاقت همین بود که از دمے که طرح مرافقت با ما انداختی در سفر و حضر مفارقت نساختی درینصورت بدلائل قاطعه و براهین ساطعه صدارت و عظمت تو برین هر سه دا و طلبان صحیح و مسلم الثبوت زیرا که نصیب همه وقت پایدار و دولت و عقل برقرار نماند و نعمت علم مدام رفیق و مددگار و در دنیا و آخرت انیس و یادگار باشد ؎

مرد عالم گر پریشان حال باشد عیب نیست | قدر مصحف کم نگردد گر سراسر ابتر ست

پدر دختر بشنیدن این خبر جان تازه یافته سعید خواجه سرا را که یکی از معتمدان او بود با سازو
سامان حشمت و توزک و امارت پیش دختر و شاه رخصت کرد و بمزید اعزاز و حرمت استدعای
قدوم شان نمود سعید عجالةً باهتمام این کار پرداخته بمزید احتشام بآن دشت پرخار شتافته
بعد تقدیم مدارج عبودیت بغمخواری دختر و شاه پرداخته بعنوان شایسته هر دو را رضامند ساخته بحضور
حاکم ملیبار روان شد هنوز در راه بودند که فرمان روای ملیبار از دو فرسخ باکوکبهٔ حشم و خدم
بطرز استقبال بیرون خرامیده و متصل حسب الامر بهرام با کامران شاه و دختر را بفرط دلداری
درون عماری شاه را بمزید عظمت و پاسداری در هودج فیل نشاندند و بکمال احترام و احتشام
داخل شهر گردیده و از مرکوب پائین شده شاه را بهلوی خود بر مسند جا داده و دختر را اندرون محل
فرستاد پس از ان با کامران شاه در تخلیه نشست و طریق تصفیهٔ مقدمه داد خواهان جویا گشت شاه
گفت که چون زمان معهود در رسد هنگام شب مرا در خوابگاه خود جا دهی و خود مخفی پس پرده
بشنیدن ماجرا مصروف شوی و دقائق سخن بغور دریابی حاکم ملیبار را دل رفته بجا آمد هر لحظه
بنیان خلوص صفا را استحکام میداد و مبدم بزلال مدارات و دلجوئی غبار خاطر شاه را
فرو می نشاند تا شب موعود در آمد کامران شاه را در خوابگاه خاص بردند و حاکم ملیبار پیش پرده
منتظر نشست بعد نصف شب همان چهار شکل فریاد زنان با سیف و سنان در آمدند
و کامران شاه را بتصور حاکم اولین هدف ساخته شاه که با انتظار قدوم مدعیان دیده
ستم رسیده بخواب آشنا نداشت عجالةً سر از بالین بر داشت و نام هر مدعی جدا جدا دریافت
بعد استکشاف تصریح دعوی بشنید و اول مخاطب با نصیب گردید و پرسید ای نصیب
سابقهٔ معرفت را نیکو غور کن گفت من ترا خوب دانم که مدت دراز بر فاقت تو بوده ام
و اکنون از حضور تو مفارقت نموده ام بعد ازان شاه از دولت و عقل سوال نمود که مرا میدانند
و بهیچ می شناسید گفتند در زمان قدیم با تو موافقت داشته اکنون نزد و غا باخته مهم تو
ضائع ساخته ایم زیرا که دولت و عقل با کس دوام و فا نمی سازد و هم نصیب پایدار نمیماند

و بدریای تردد و تفکر غوطه زدن گرفت بعد از روی تحیر جواب داد که این مقدمه از عجایب سوانح روزگار است و دعوی شما هر آئینه استوار سراسری نیست که در یک نفس بقابل انفصال و آرام این معامله است که تعمق فکر عظیم میخواهد انجام کار بعد صد گونه تکرار و اصرار هر چهار داد طلبان مهلت یک هفته قبول ساخته و عهد موثق گرفته شمشیرها درون نیام در آوردند و دفعة از نظر غائب گشتند حاکم ملیبار از فرط هراس در اندیشه حل عقده لاینحل دست پاچه گردیده از عقلای آن عهد استشاره نمود حسب رسائی عقول و جودت مدرکه هر یک جواد تفرس را در میدان افکار می دوانیدند بعضے دولت نصیب و اکثر عقل و علم را افضل و راجح دانسته قابل رعایت و ارباب سیدانستند الا امرے منقح و راجح و ارجمند و مستثنی و دیوان پسند که سکت مدعی باشد و قرار نمی یافت مناط حیات حاکم ملیبار که انحصار بر فصل این قضایا بود هرگاه صورت مرجحه در ذهن حاکم استقرار نگرفت لامحاله هلاک خود بالیقین تصور نموده خود را شمع سپیده صبح می انگاشت و کل ارکان دولت و ارباب شهر از زندگانی حاکم مسطور مایوس و در حسرت و افسوس بودند و آوازه انداز که سوداگرے بود از مدتها حاکم ملیبار او را در همان قرب ضرورت سفر دست داد و چون با احمال و اثقال سر و بمنزل نهاد و صحرائے که آن جفاکشیدگان گروش روزگار بودند گذار افتاد دختر حاکم از دور تاجر را شناخته بتکریم او پرداخته از جوشش محبت باستفسار حال پدر متوجه شد سوداگر در ضمن دیگر مذکور حدیث داد خواهی هر چهار خصم و سانحه تردد حاکم علی سبیل التشریح بر زبان راند و گفت اکنون پدر تو از این اندوه هلال پس کوه و آفتاب لب بام ست دختر را از این حکایت اضطراب عظیم طاری گردید لیکن کامران شاه از این ماجرا بخندید و گفت صد حیف که با وصف هجوم چندین عقلاے بلند فطرت و دانشمندان رموز فهم انحلال عقده سهل الماخذ نمی شود احیانا اگر همان متخاصمین بمواقع من درآیند برهان قوی و حجت جلی از دعاوی الاطائله آنها را منکسر البال گردانم و حق را بمرکز نشانم و بنیاد خصومت از طبع شان برکنم تا جراز این مژده جانفزا مسرت جو حضور حاکم ملیبار واجب دانسته علی الفور جبت قهقری پیدا خته از صورت حال اطلاع داد

وبیدار کردند و گفتند ایها الحاکم اصلح بیننا ما چار مدعی باهم مخاصمت داریم قصهٔ تنازعه
ما از روی معدلت منفصل نمائی ورنه در معرض هلاک افتی و دریک نفسی فنا شوی حاکم
ملیبار در لرزه و اضطرار افتاد و از هر چهار سوال کرد که قصهٔ تنازعه را اظهار کنند یکی گفت
مارا دولت مانند منزل هر کس که در رود من شود تا بقای من ظاهر و باسباب بکنت آرایش
پذیرد و خزینهٔ فراهم و کوکبهٔ ثروت و حشمت هر روز زائد گردد و دیگر ظاهر کرد مرا نصیب گویند
بمرافقت هر کس که در آیم تا غلبهٔ من هر فعلی که از و صادر شود انجام کار نیکو گردد و بیاوری
من روز هیجا بر دشمن ظفر یابد سوم بیان نمود که مرا عقل گویند اسامی معدوده دارم و ذات
هر کس که حلول نمایم اعمال او جمله بجلیهٔ لیاقت و ذلاقت آراسته گردد و بر سائی فطرت کارهای
رفیعه و پسندیده سر انجام دهد و هر امری که بقیاس و تجویز من بعمل آرد روزنهار خطا نه بیند سیکم جوهر
عقل بر او غالب ست صفات ملکیه دارد و جمیع حکما بتعریف من معترف اند که العقل جوهر
مجرد عن المادة مدرک الکلیات و الجزئیات چهارم شرح کرد که من علم هستم انوار صفات ما
مثل پرتو آفتاب حاجت تمهید و دلیل ندارد شان و شوکت من از همه ارفع و اعلی و نیکو تر
کارکنان تقدیر فردی را که از جوهر دانش و پیرایهٔ علم بیارایند همه وقت غنی و توانگر و از
مکاره دنیا محفوظ باشد و اقسام من متعدد یافته اند و دولت و عقل جمله در محل خطر و معرض
زوال ست و وفای هر یک کمتر از لا نعمت علم پایدار و اهل علم مستغنی از روزگار بود و تا بقای
شخص بقای من باشد این ست بالاجمال اصل حقیقت ما اکنون ما هر چهار بنظر راجح بودن مرتبه
لیاقت باهم منازع ایم که افضلیت و استحقاق ریاست و مرتبهٔ ایالت از ین چهار بکدام میرسد
تا بالاتفاق او را بوجوه رجحان فضائل حاکم و مدبر مستقل خود قرار دهیم و مطیع و محکوم او شویم
اینک که صورت مخاصمت و دعوی طول کشیده ترا حاکم عادل دانسته قضیه را پیش تو آوردیم
تا از روی انصاف منفصل کنی ورنه از همین سیف و سنان سر تو از تن جدا کنیم باید که
بهلاک خود آماده شوی حاکم ملیبار بحر دراک این سانحه مغز هوش در باخته سر فکر در پیش افگند

اسامی معدوده اول عقل دوم عقل معاش سوم عقل تقدیری چهارم عقل کسبی پنجم عقل طبعی ششم عقل هشتم عقل نهم عقل عقال دهم

پرخار انداز د تا هر دو بے نام و ننگ طعمۂ گرگ و پلنگ شوند و خود بر سوائی نامزد شهر و دیار مطعون اقران و اشال نگردد ؎

مرد حق بین که بلا را ز خدا می بیند	تیغ را بر سر خود بال همای می بیند

القصه بگردش گردون گردان شاه کامران با آن دختر نوجوان در آن دشت پر هول رسید دختر نازپرورکه بجز دامان مادر و پدر دامن صحرا و وحشت آباد بیابان ندیده بود دفعةً خار صد اندوه در جگر آن گل نداشته شکست و صبح زندگانی در نظرش از شام تاریکتر گشت چون سواد وحوش و طیور در آن سرزمین مصیبت انگیز شکلے غمخوار بنظر نیامد لاجرم بسان غزال صحرائی در سایه هر شجر با چشم تر بصد وحشت و پریشانی زندگانی میکرد و بچندین تمنیات دشتی ذائقه حیات را بتلخ کامی سپری می برد و در عالم اضطرار مضمون این اشعار هر بار بتکرار میکرد ؎

یار تا از نظر افگند مرا	بیکسی در بدر افگند مرا
یکقدم پیروی دل کردم	در جهانے دگر افگند مرا

و کامران شاه از مفارقت رفاقت دولت و نصیب و ناهمواری عقل تاسف می خورد و می گفت ؎

ندارم محرمے کز وے صلاح کار خود پرسم	نه غمخواری کز و حال دل افگار خود پرسم

الا نعمت علم که در هیچ حال ترک محبت و مرافقت او نمی نمود شب و روز بتلاوت کلام ربانی از فیض خوش الحانی آب روان از سیلان و طائران تیز بال را از طیران باز می داشت و هر لحظه و هر آن نظر بمشیت و تقدیر رب قدیر می گذاشت ؎

کامران سر بمطلب شد	هر که او تکیه بر خدا دارد

باز آمدم بر حکایت حاکم ملیبار گویند که چون یک هفته برین ماجرا سر آمد ناگاه وقت شب چهار کس با اشکال مهیب سیف مسلول در دست نالان و داد خواه در خوابگاه او در آمدند

آراسته دران محفل شاهانه حاضر میشدند بعد ازان دختر وشاح زرین بگلوی هر کس که می خواست می انداخت و بطرز مراسم خود با همان کس عقدی می بستند حاکم ملیبار بعد اطلاع مافی الضمیر دختر خود بعادت مرسومه بزمی ازین بند آراسته بار عام نمود و اکابر دیار و حکام عالی مقدار که هریکی در حسن و جمال بر دیگری تفوق می جست بآرزوی سوهملت دختر دران محفل هجوم آوردند ناگاه دختر بسان اختر از بیت الشرف دلتاق خود میل هبوط نموده بمنزل عصار را عزاعتلا بخشید و مرسله طلائی بکمال رعنائی در گلوی سلطان مقطوع الاصابع یعنی حاکم زابل در انداخت حضار محفل که هر فرد ملبس فاخره زیب محفل خودستائی بودند ازین حرکت عجیبه پس شوریده و متحیر شدند و خلقی انبوه تماشا گرد آمدند و نگشت حسرت بدندان گرفتند حاکم ملیبار ازین معامله غرق عرق تشویر گردید و باحتمال این معنی که شاید در حالت اضطرار دختر ش این کار نموده باشد روز دوم بزم دیگر آراستند و جمیع اکابر را موجود و مجتمع ساختند باز همون معامله پدید آمد غرض که همین طرز تا سه روز تواتر بهمین عزم صورت بزم تزئین یافت اما هر مرتبه دختر شوریده سر بهزار انداز ناز از قرارگاه خویش بیرون خرامید و بر بهری تعشق گلوی شاه را از مراسل طلائی مزین گردانید و درین کار زنهار پروا و عار نداشت پدر ش و سائر اعیان دربار را حیرت عظیم دست داد و درین قضیه بر زبانها افتاد که باوجود هجوم چندین سرفرازان اولوالعزم دختر حاکم کسی را بعقد خود برگزیده که مقر او کلبهٔ عصار و درعرصهٔ روزگار عظمت و وقار ندارد ؎

در غریبی همه کس میشود انگشت نما	هر گلے بر سر دستار نماید خود را

فرمان فرمای حدود ملیبار از بوقلمونی روزگار سر بگریبان افکار فرو برده از فرط ننگ و عار چاره کار جز این ندید که دختر را با همان شاه نوگرفتار که در خانهٔ عصار قرار گرفته بود عقدی ببندد بعجالة محرمی را فرمان داد که قبل از انکه متنفسی ازین سرگذشت آگاه گردد دهره دو جفا کشیده را در هودج گذاشته در پرده شب بفاصلهٔ بست فرسنگ در دشت

در بستان سرائے خاص ۔ واقعے ساختہ بودند کہ شب ور روز دختر نیک اختر دران واق جا بود افروز بودہ شمع کاشانۂ خلوت می ماند از تقدیرات ایزد کردگار مسکن عصار زیر واق آن با خسار واقع بود و وقتے دختر آخر شب از خواب ناز بیدار گردید ناگاہ الحان و تلاوت قرآن بگوش آن نازنین رسید بے اختیار دل او طپید بلکہ غائبانہ مبتلائے عشق و محبت گردید و در دل خود گذرانید کہ آواز این کدام ہمراز ست کہ باین سوز و گداز جان و دل می رباید از فرط اضطرار پرستاران را فرمود کہ سراغ این آواز دلنواز زود تر بہم رسانند ہر چند خدام دور تر دویدند اما از حقیقت آن اثرے و از ان ماجرا خبرے نیافتند چون بطرف مکان عصار مطلقاً احتمال قرآن خوانی نبود شبہ و ہش آن نساختند کیفیتہ برین نمط گذشتہ دختر آخر شب ہر گاہ از خواب نوشین بیدار گردید بے آواز جان گداز بگوش دل شنید بے چنان ہوائے محبت و ہوائے الفت در دماغش غلیان زد کہ شبے از شبہا ان عشق خود با چند بے از پرستاران ہمراز بتفحص آن آواز پا بیرون گذاشت و خرامان خرامان برنگ نسیم بہار و بسان کبک خوش رفتار تا مسکن عصار در رسید و نشتر مضمون این شعر در مغز جانش می خلید ؎

بدرد دل گرفتارم دوائے دل نمی دانم	دوائے درد دل کارست پس مشکل نمی دانم

الغرض بعد تفحص کامل در یافتند کہ صوت دلکش از خانۂ ہمین عصار بلند و آشکارست قبل از انکہ باصل مقدمہ پی برده شود دختر اختیار عقد مزاوجت با آن قاری در ضمیر خود مرکز گردانید و پس از تصمیم این عزم تسکین خاطر مضطر خود پرداختہ بجائے خویش مراجعت ساختہ ہمان دم بذریعۂ ہمسالان ہمراز پدر خود را از مافی الضمیر خویش آگاہ گردانید حاکم ملیبار از ارادۂ دختر خبردار گردیده در معرض تردد افتاد و بنظر انکہ اختیار تزویج دران دیار با ختیار دختران بود عذر و سکوت بنافی آئین مستمره دانسته حرف لم نقل لا نسلم در میان نیاورد و طریق آن دیار آن بود کہ ہر گاہ از ضمائر دختران آگاہ میشدند و الیانش محفلے شائستہ ترتیب میدادند و جملہ اکابر روزگار و اعیان دیار و حکام نامدار خود را بملابس فاخره

بیکار کارے باید گرفت پس ہر روز ہنگام شب کامران شاہ را بر سید اشتند و برائے راندن گاوان چوب ازمی گذاشتند

حاصل دراز عالم رنج بسیار ست و بس | گر رسد چیزے بصد خون دل آزار ست و بس

بالجملہ بادشاہ بیچارہ از گردش آسمانی بعہدۂ جوازرانی زندگانی میکرد و بصدائے دہان گاوان می راند و گاہ گاہ بر حال تباہ تاسف خوردہ اشک خون پالا از دیدہ روان میداشت و بر بے اعتمادی دولت و ذہول عقل و بے ثباتی اقبال صد گونہ اندوہ و ملال می ساخت و این شعر حسب حال میخواند بیت

نا امیدی بر دہد اشکے کہ می بارید ما | رزق قارون می شود تخمے کہ می کاریم ما

لیکن دولت علم کہ از ابتدائے رفاقت تا آن زمان مفارقت نکردہ بود ہر لحظہ او را بریں معنی تسکین میداد شعر

زرنج و راحت گیتی مرنجان دل شو خرم | کہ آئین جہان گاہے چنین گاہے چنان باشد

نصف شب کہ عصا روزن او دراز می کشیدند کامران شاہ بکمال سوز و گداز با لحان داؤدی تلاوت کلام جلیل مصروف بودے و اکثر تلاوت سورۂ یوسف نمودے قضیۂ اتفاقیہ آنکہ حاکم حدود ملیبار دخترے داشت جمیلۂ روزگار حسن دلفریش غارتگر مایۂ ہوش حور و پری بسرمۂ دیدۂ سیہ مستش بادۂ مینائے دلبری نرگس اگر گردش چشم فتان او نظارہ می ساخت چشم زون او از یاد سیر فت و آہوے چین اگر بانگاہ برق انداز ش آشنا می گشت رمیدنش رم میکرد و المختصر اوصاف آن روزگار از حلیۂ جمال آن بدر خسار مثل می زدند و اکثر فرمان روایان آن دیار بخواستگاری او نامہ ہا می نوشتند و ایلچی ہا میدوانیدند و او مال متاع کثیرہ درین آرزو صرف می ساختند ہیچ یکے فائز مراد نمیگردید و تمنائے کسے بعرض حصول نمی انجامید چہ دران عہد اختیار تزویج و تعریس بدختران میدادند باوجودیکہ از ہر طرف نسیم آرزوے دولتمندان می وزید الا آن رشک گلزار ارم از بہارستان سنا لحت گل نمی چید گویند کہ

با ارکان دولت خود استشار بنمود بحسب رسائی عقول خود و اکثر بحبس و قتل و بعض بانواع جلاد و انواع تعذیب شاه نوگرفتار رغیب مبداد و ند آخر سخن بهمین قرار یافت که هر روز اصابع دست و پا یکان یکان قطع سازند و گذارند تا لذت عقوبت بفرط صعوبت و یابد آخر کار جلاد از خنصر قطع آغاز کرده هر روز یک انگشت جدا می ساخت و هر مرتبه بدرد و عذاب شدید می انداخت تا آنکه پا پیش از رفتار و دست از کار و دانش از گفتار فرو ماند هرگاه یقین دانستند که آن مبتلای درد و بلا بهیچ قضا الهیک اجابت گفت نوش او را دوغاری که متصل خانه عطاری بود دراندختند و باعی

جز غصه کسی ز خوان افلاک نخورد	چون صبح بغیر از جگر خاک نخورد
تیری که بنخانه گمان شد مهمان	جز باد نه پیمود دیگر خاک نخورد

قضا را رمقی از حیات او باقی مانده بود که عنایت ربانی و تائید آسمانی معین و مددگار او شد یعنی از اتفاقات حسنه زن عطار که برای گذاشتن خس و خاشاک بر سر آن مغاک می آمد درون مغار در آمد چون نظرش بر آن بی دست و پا افتاد دید که جسمی خوش پیکر مجروح از کثرت زخم چاک چاک در خون و خاک افتاده و بر تنگ نرگس بی خواب دیده گشاده بمجرد دیدن اول گمان برد که کار آن جان باخته تمام ساخته اند آخر چون نیک نگاه کرد دید که زنده است لیکن از زحمت ضعف و فرط ضعف تاب چشم وا کردن نمانده بمشاهده حال تباه دلش بدرد آمد او را برداشته اندرون گلیم گذاشته بمنزل خود برد چون شوهرش دید از غایت غضب بلرزید و برای بدر کردن آن جسم بیکبار بامر او تمام پیش آمد لیکن زن عطار که غمخوار حال زار او بود بچرب گفتار شوهر خود را رضامند ساخت و از غضب و غصه باز داشت بهر کیف بحکمت و قدبیر درایامی چند بمنت مرهم زخمها مندمل و صحیح شدند و عطار و زنش مثل پدر و مادر مهربان گردیدند و دقیقه از دقائق خدمت و غمخوری فرو نمی گذاشتند و بدست خود غذا بخورانیدند و هرگاه درد تن آن دردمند هیچ زحمت و گزند نیافتند عطار با زن خود مشورت کرد که ما را این

بهادران ناموس پرست و مبارزان زبردست بفرط جلادت در عرصهٔ رزمگاه در آمدند و
وافواج حاکم ملیبار نیز باجرأت و حبارت غبار دلاوری بر انگیختند و بمیدان مصاف باهم آویختند

دو لشکر بناورد دیرینه خاسته
دو صف چون صف محشر آراسته

زستم ستوران دران رزمگاه
عیان گشت ماهی نهان گشت ماه

چون نیروی دولت شاه کامران از اوج اقبال در حضیض زوال بود بیشتر تدبیرش از
قانون صواب و آئین حساب خارج می افتاد و امری که سرمویچه مقصود و گشود و رائی که
بسر منزل مراد بردهلهٔ عکوس نمیداد و پس تزلزل عظیم در افواج شاه زابل پدیدار گردید

وقائم اقبال از مخالفت انحراف ورزید

اعتمادی نیست بر بنیاد اقبال را
این کبوتر هر زمان مشتاق بامی دیگر است

الغرض دولت او با جود کثرت از دیاد و امتداد موافقت دفعة روبزوال نهاد و نفرهٔ عظیم

در انتظام فوج کامران شاه افتاد شعر

گرچه بسیار بود دولت دنیا هیچ است
خواب بے زر ان بود کز همه رنگین باشد

آخر کار همه یار و مددگار با وصف جمعیت گران مقتول و مجروح گردیدند و جماعهٔ بقیة السیف
متشتت و پراگنده رو بهر طرف نهادند و نیم جان ازان معرکه جانستان بدر بردند و کامران شاه
که در حوصلهٔ فیل جا داشت سراسیمه بسان نقش دیبا و بدنگ تصویر بیچین و حرکت گردید
و محقق تر و دور تر کتاز ندیده بود فورا سر اسر از فرازمند شوکت و جلالت پهلو تهی نموده
بنه سواری فیل پائین آمد و بے اعیان و انصار از نیرنگی روزگار و شعبده بازی فلک دوار

سخت متحیر و پریشان گردید

نگیرد بخت دانا دامن صبح فراغت را
چو روز و شب حضوری نیست با هم عقل و دولت را

فرمان روای حدود ملیبار بحصول دولت فتح و فتوح غنائم غیر مترقبه ذخیره اندوز مسرت گردید
بادشاه زابل را اسیر ساخته عجالة متوجه بلاد خود شد و دربارهٔ تعذیب و عقوبت بادشاه

گل از خوبی و غنچه تازه شگفته بهار محبوبی دست بتیابی گریبان صبرم چاک میزند و خیال حسن آن پیکر ماه شکوه بارگروه هزاران اندوه بر سر خود می شکند رباعی

صد حیف ز چشم گلستانی رفت ست | در خاک ز حسن کاروانی رفت ست
در دیده خلد غبار ماند نگاه | از پیش نظر سبکه جهانی رفت ست

میرزا مغل بعد سماعت حال تا دیر ساکت و صامت بوده جوان را سخت ملامت کرده و اشک حسرت از دیده برافشاند و بعد ازان او را بے آنکه چیزے متواضع شود از پیش خود بدر راند

حکایت سلطان ملک زابل

عزیزے از سیر و آثر اهل هند ماهر بود شنیدم از اسمار سلف بار اقم حکایت کرد که در طبقات ماضیه بجد و دز ابل فرمان روائے بود کامران شاه بکثرت قشون و جنود و خزائن و نقود مشهور و اقبالش از سکاره نقصان بے فتور دائر بود بپیرایه صفات اربعه یعنی علم عقل و دولت و نصیب موصوف و در فصاحت زبان دانی و بلاغت و طلاقت لسانی معروف باوجود شغل امر خطیر جهانداری و حفظ فرقان مجید و فن قرأت از قراء سابقین گوے مسابقت می بود شیمه رضیه او چنان بود که بعد فراغ مهام جهانبانی آخر شب خود را بتلاوت کلام ربانی بزید خوش الحانی مصروف داشت و بلحن دلنواز شش طیور سماوی ناهید فلک داله و مشغوف بحکم تقدیر او را با یکے از فرمان روایان حدود دلیمیا مقابله رو داد چون بسبب عوائق موانع چند دران زمان شاه کامران امواقع رزم و محل حرب نبود هر چند وزراے مصلحت شناس و عقلاے بلند قیاس درین باب امتناع می نمودند لیکن حاکم زابلستان غافل از بازیهاے روزگار بکثرت و دولت و یاوری نصیب و رزانت عقل خود مغرور و از باده غفلت مخمور و التماس خیر خواهان دور از مصلحت دانست و بمقتضاے قوت و بلندے حوصلگی افواج را بقانون کارزار ترتیب داده با قشون و جنود بے شمار در غایت تمکین و وقار میدان حرب بکنار خراسیه

مطلب نخواهد افتاد و زنهار نتیجهٔ نیک نخواهد داد این دنیای گذران آخر کار خود نابود و ناپائدار است و همین محبت و لطف صحبتها یادگار بقول شاعرے رباعی

دنیا بمراد رانده گیر آخر چه گیرم که بکام دل جهانی صد سال	این نامهٔ عمر خوانده گیر آخر چه صد سال دگر بماند گیر آخر چه

از انجا که صرصر غفلت و خودستی بر چراغ خود آستین زده بود و دیدهٔ بصیرت بخواب بیهوشی بسته گفتهٔ آن پاکیزه گوهر پس گوش انداختم و از سنگینی طبع اصلا خود را نرم دل نیافتم چون ملکه دانست که من بکار خویش مستقل ام خود دفعتہ برجست و شمشیر برگرفت بچالاکی تمام بر پشت من فرود آورد و گفت تا این مدت بهمه حال برضاے خاطر تو بر همه امور مقدم داشتم هزار حیف که از خدا و رسول ترسیدی و نوبت بر جان من رسانیدی و عهد خود بشکستی و این رباعی برخواند رباعی

من عهد تو سخت سست میدانستم هر دشمنی که یار با ما کردی	بشکستن آن درست میدانستم آخر کردی نخست میدانستم

بعد ازان دیدم که شعلهٔ آتش بر پاے ملکه رسید سراسر سوختهٔ خاکستر گردید و دودے گردے عجیب و غریب از هر طرف نمایان گشت که روے زمین تاریک شد و دیدهٔ من خیره و نگاه من تیره گردید هوش حواس بر باد دادم و از بیهوشی بر خود افتادم که هیچ شے بنظر نیامد و ندانستم که کجا افتم ناگاه خود را در همون صحرا یافتم فی الفور طرف خانهٔ شتافتم مکانے شکسته و خسته بطورے که پیشتر بود بنظر در آمد مستورات همه عریان و پریشان بر فراش بوسیده و کهنه غلطان بودند و هر یک از صورت من نفرمی نمود مال و متاع جمله معدوم و مفقود بود لاجرم سر در بیابان نهادم و بر ریگ روان افتادم و مدت دراز پایمال گرد باد سرد گردیدم و آه حسرت می کشیدم فلک ناتوان بین آنقدر پریشان گردانید که نوبت آبدم تا اینجا رسانید این ست سرگذشت و داستان من اکنون هر لحظه یاد طلعت آن گل خود بند

فی الجمله بیشتر ازین آزار خبر شده بود با من گفت اگر از صحبت من سیر شدی دست ازین ارادهٔ بیفائده بردار و این مخالفت خلاف قاعده بگذار من حرف او را اسماعت نساختم فی الفور پارهٔ آتش خواستم و فتیله را بعطر آلوده با تش افروختم و در پای زنان صف اولین زدم شعلهٔ فساد بلند گشت زنان مسطور در یکدم بسوختند و یکسر خاک و خاکستر شدند ملکه گفت اگرچه آفت بر جان این بیچارگان رفته و جسم شان تمامتر خاکستر گشته الا هنوز انتیار باقی و بیدار شدن این همه باز ممکن بهتر آنست که ازین ارادهٔ فاسد و خیال کاسد باز آیی و صندوقچه را مفتوح ساخت و عهدنامه پیش من انداخت و گفت حیف که قدر من نشناختی و بر عهد خود نظر نه انداختی و این شعر بخواند

پیمان مشکن که هر که پیمان بشکست	از پای در افتاد و بروان وقت رد دست

من التفات نکردم و فتیلهٔ دیگر بر صف دوم که دران دختر وزیر بود زدم چون شعله بالا گرفت ملکه بار دیگر گفت که این تخم فساد که در مزرعهٔ محبت کاشته سازد و برگش جز بار ندامت ثمر ندهد و بلکه اصول اخلاص مندی از هم بر کند ازین خیرگی دست نگهدار و خون بیگناهان مریز ز نهار ز نهار

بیگانه مشو چنین بیکبار	آخر حق صحبتم نگهدار

آهسته باش و حق صحبتها شناس و از خداوند عز و جل بترس که تا این دم همه رضای خاطر تو بجا آورده ام ذرهٔ خلاف رای تو دم نزده اکنون معامله و مکالمه تمام میگذرد و قصهٔ زندگی آخر میشود ترحم بحال ما ساز و سنگ تفرقه بر آبگینهٔ جمعیت منداز و باز این شعر بخواند

دل صد پاره ام ای شوخ جفا کار مسوز	دفتر مهر و وفا این همه یکبار مسوز
دوزخ هستیم ای شوخ مرا زار مسوز	بخدا سوختنم نیست سزاوار مسوز
دل نه آنست که آوار گیش داغ کنی	شمع بزم ست بهر کوچه و بازار مسوز

صبر کن تا زمانی چند بر غم زمانه بر آسایم و نفسی با سایش و نشاط بگذرانم و ترا این عمل در هیچ ملت مفید

ملکهٔ دلنواز رفتم دیدم که بر بستر ناتوانی بصد پریشانی افتاده و دل بر هلاک نهاده چون صدای
من بشناخت جانے تازه بقالب خویش یافت و گفت اگرچه بعید و سه روز آمدی اما برای
رضای تو این هم قبول ست و ازان دولت وصال همین قدر وصول و این شعر بخواند شعر استاد

عاشقم بر رنج خویش و درد خویش	بهر خوشنودی یار فرد خویش

المختصر هرگاه بجای خود می رسیدم چهار چهار روز از مسکن خود بیرون نمی خرامیدم نوبت
آن رسید که در تمام هفته یکبار در نزد آن ماه دو هفته می رفتم تا آنکه عزیزانم هفته خواستند
و تدبیرے ساختند که فیما بین آن دلدار تفرقه و انتظار واقع شود و آمد و رفت قطعاً منقطع گردد
دران عهد درویشے در سفلیات و قواعد رمل کامل العمل معروف و مشهور بود همگنان بحضور او
شتافتند و اصل مدعا ظاهر ساختند درویش فرمود بس کنید و دور شوید و زنهار زنهار
پیرامون این اراده نروید اگرچه این دولت خداداد ست مگر از باعث همان ملکهٔ نیک نهاد
و اندفاع او هیچ مفید نخواهد افتاد ازین حرکت پشیمانیها خواهید کشید بلکه روز نیک
نخواهید دید با وجود ممانعت درویش اقربای ما را اصرار بیش از پیش گذشت و درویش
هر مرتبه همان سخن میگفت تا آنکه مرا نیز برین اراده راضی و آماده ساختند پیش فقیر رو شوم ضمیر
بردند درویش بیش از پیش مانع و محترز شد من فرموده درویش بجا طرح خویش جاندادم
و از ملقمین عزیزان در پی فساد افتادم آخر الامر فقیر سه فتیله تعویذ بدست من داد
و ترکیب آن ماین طرز شرح نمود که چون نخستین فتیله روشن کنی اول هر تعویذ در عطر
آغوده سازی بعد ازان آتش زده در حلقهٔ پرستاران بنید ازی همین که کنیز انش
خاکستر شوند و آتش فنا بر باد روند فتیلهٔ دیگر بفروز و ملکه را ازان بسوز غرض که بتعلیم
درویش معرفت کوش پیش ملکهٔ وفا کیش آمدم ملکهٔ مهرنگار بدستور از دیدن من سرور شد
من از غفلت و بیهوشی نے خوف و خطر گردیدم و مقداری از عطریات طلبیدم پرستاران
شیشهٔ عطر خوشبو پیش من گذاشتند و ملکه را ازین حرکت آگاه ساختند او از قوم جن

آرمیدم وهمه شب بآن عشوه طراز بصد لطف واناز بهم آغوش ماندم هر لحظه دست بآن شاخ گل زده شگوفه ها می چیدیم المختصر بعد تسکین خاطر ملکه گاهگاه اجازت می گرفتم هنگام فرصت بخانهٔ خویش میرفتم ملکه هر روز هدایای تازه ومال ومتاع بی اندازه بمنزل من می فرستاد وبنای خلوص محبت را تبازگی استحکام میداد یاران روزگار که مرا در اقتدار وکامرانی دیدند زیاده تر هواداری واخلاص می نمودند بقول شخصے

چو زر باشد ز هر سو هر کسے یارانه می آید	بروز تنگدستی آشنا بیگانه می آید

چون از حضور ملکه رخصت می یافتم در منزل خود تا پنجروز توقف می ساختم بعد ازان که بقصر ملکه عنان عزیمت می تافتم او را در عالم اضطراب برنگ بسمل می یافتم او همین که صدای من می شنید خرم وخوش می گردید ومی گفت اگر بحقیقت دل تو با من سازگار ست خود را نیز اینقدر مفارقت خویشکوار ومرا بار این شعر میخواند

همان منم که هم آغوش گرده ما را	چه کرده ام که فراموش کرده ما را

من از روے خلوص محبت با او اختلاط خوش می ساختم وبا نهار فرمان برداری تسکین خاطرش می پرداختم تا آنکه اعزه واقربا ازین معامله خواستند که مرا پابند دام مناکحت سازند ودر بلاے تازه درانداز ند من که ازین معنی نفور بودم سخت ابا وانکار نمودم لیکن بعض احباب حیله ها ے عجیبه برانگیختند وآن چنان شوقے در دل من ریختند که همان دم نزد ملکه رفتم وبا ین طرز گفتم که اقربا بزعم رغبت من میخواهند که مرا اسیر سلسلهٔ تزویج سازند دلم ازین کار سخت نفور ست وطبع من بس مجبور تو درین باب چه حکم می فرمائی وچگونه ارشاد می نمائی جواب داد که اگرچه میدانم که صورت این مقدمه هیچ وپیچ ست مگر پیش رضاے خاطر تو دخل من همه هیچ خیر ما را هم یاد داری واز خاطر خود فراموش نگذاری چون شمه رضاے خاطرش دریافتم بازنے از همسران خود نکاح ساختم ملکه علی الاتصال زر کثیر بمسکن من میفرستاد وبار گران منت برگردنم می نهاد بعد دو سه روز که باز بمنزل

نه فکر معیشت نه ذکر ملال	مهیا همه وقت لطف وصال
دلم بود مشغول محبوب بس	نه فکر جهان و نه پروای کس

از فرط محبتش یاد خانمان خود از خاطر خود بدر انداختم و ایامے چند بعیش و کامرانی زندگانی ساختم روزے ملکه در عالم اختلاط پرسید که مادر و پدر و عیال داری یا زندگی در عالم لاابالی می گذاری اول بمصلحتے تجاهل بکار بردم و انکار کردم بعد از مبالغه گفتم البته مادرم در قید حیات ست و پدرم در روضات جنات گفت مدتے میگذرد که رخت سفر طرف وطن نکشیده و قدم مادر در دے عزیزان ندیده اسپے باو رفتار از طویله ما دریاب زود بمنزل خود بشتاب که مادر و اعزهٔ تو در انتظار بلکه در عالم اضطرار خواهند بود لیکن از دو سه ساعت زیاده اگر مکث خواهید ساخت مرا بس افسرده بلکه مرده خواهید یافت همان دم باشارهٔ ملکهٔ عالی گهر اسپے پری پیکر طاؤس منظر بازین و ساز مرصع و براق خوش قطع پیش من آوردند خوش گشتم و بران برنشستم همانا مانند طائر نگاه سیه چشمان در پرواز و برنگ آهوے رمیدهٔ صحرائی در تگ و تاز در آمد الحاصل بر محبت و الفت ملکهٔ نازنین صد آفرین گفتم و بمنزل پدر خود رفتم ملکه از پیشتر مال و متاع بسیار بخانهٔ من فرستاده بود دیدم که بکمال تکلف و تزیین خانه را آب و تاب بناے تازه داده اند و متاع و اسباب وافر جا بجا نهاده و اثاث نفیسه بمحل مناسب گذاشته همه اعزه محرم و خوشدل بودند و انتظار قدوم من مینمودند مختصر و خندان با اقربا و احباب درپیوستم و مجملے از سرگذشت خود بر گفتم هنوز طبع من از ملاقات دوستان و عزیزان سیر و چندان توقف و درنگ نشده بود که ناگاه یاد مجالست و شوق مکالمهٔ ملکهٔ ماه رخسار بس دل بیقرار ساخت علی الفور از جا برخاستم و اسپ را تیز تر تاختم طرفة العین بمنزل ملکه رسیدم او را دیدم که نیم جان بر فراش کلفت غلطان بود و بمجرد مشاهدهٔ من خنده اول بلا لطف و ملاطفت بگریه بدل گشت و بکلمات رنگین خاطرش را شگفته ساختم پس ازان بر بستر استراحت

۵ تجاهل یا دیوانستن خود را یا نادان و نادانسته وانمودن غیاث اللغات

وگهر بران زدم ملکه صندوقچه برگشاد و کاغذ مسطور دران نهاد بعد ازان دستک زد دروازه مفتوح شد دو کس با اشکال نورانی بدر جستند و عقد نکاح ببستند بعد از اتمام مجلس عقد آفتاب و یان آفتابه آوردند آب بر دست من ریختند و سفره پاکیزه و نفیس گسترده و اقسام و الوان غذا برچیدند من با اتفاق آن نازنین به تناول طعام پرداختم و سامعه جان از کلمات شیرین و نکات نمکین او متلذذ ساختم چون نوبت استراحت رسید آن گلرنگ را تنگ در آغوش گرفته شگوفه های بوسه از عارض رنگین او بر شکستم و دست در گردن آن نسرین تن حمائل کرده از گلبرگ ترش از هم مراد برچیدم و تا طلوع صبح

با آن شکر قمر هم آغوش ماندم

شب نه تشویش صبا نی شور بلبل داشتم	خلوتی تا صبحدم با سنبل و گل داشتم

چون صبح دمید بحمام رفتم زنان خدمتگزار لباس لطیف آوردند آنچه نفیس و مرغوب یافتم زیب اندام ساختم الحاصل هر چیز که مطلوب و خواهش دل میگردید از جنگش بنحو لحظه مهیا میگردید

چه فرخ روزگارے باشد آن روز	که گردد هم نشین یار دل افروز
همه سرمایه عشرت مهیا	ز موج شادمانی دل چو دریا

پرستاران روز و شب مامور خدمت بودند و هر گونه مدارات و ملاطفت می نمودند بلکه ملکه خود بصد خلوص خدمتها می نمود و هر لحظه موالفت یکدیگر می افزود الغرض همه روز در افزایش محبت و تمام شب در انواع عشرت می گذشت و هر دم سامان بهشت پیش نظرم جلوه گری می گشت طریق خود بدین طرز و آئین میسر اشتم که از صباح تا پاس روز همپای ملکه گلرخسار گلگشت بساتین و انهار لطف زندگانی حاصل میساختم و آخر روز بصید و شکار غزالان صحرا می پرداختم و شبانگاه که در صحبت آن دره التاج صباحت می نشستم بجواهر کلمات آبدار گوش را زیور می بستم ابیات

همه روز گلگشت باغ و بهار	سر شام مصروف بوس و کنار

بدین عصمت آن دُرّ ناسُفته	دو ماه نوشنده بایکدگر خفته

چون مرا دید از مسند برخاست و پیش خرامید و گفت مرحبا مرحبا خوش آمدی و صفا آوردی

ای آمدنت باعث آبادی ما	ذکر تو بود زمزمهٔ شادی ما

دانستم که ملکه و این سکان جنت نشان همین ست پس مراتب تعظیم تمام بر سند نشانید و خود بالا و بنشست عورتے که مرا باخود آورده بودند همه بقرینهٔ پرستاری و اهتمام خدمتگزاری صف بصف استاده مدتی بشاهدهٔ آن سکان بازنیت و زیب و نظارهٔ زنان و لفریب خبر از خود نداشتم ملکه برای تفریح طبع و ازالهٔ کسل راه بآوردن شربت آبی اشاره کرد پریی یان سلیقه شعار بحکم ملکهٔ مهرنگار بتردستی تمام شربتے بفواکه طیبه عطیر و لذیذ ساخته و عرق خوشبو برآمیخته بلکه از قطرات گلرخساره مکرر معطر ساخته پیش من آوردند ملکه خود بکمال نزاکت و رعنائی پیالهٔ بلورین بدست من داد از دست نگارینش دم آبی خوردم و روح را تازه تاه نمودم و حواس پریشان بر جا آوردم بعده شربت باقی بطور ساقی خود از دست برگرفتم و بدست نازنین دادم ملکه تبسم کرد و بمزیدنزاکت چند قطره از شربت خورد و اول حرفے که

از زبانش برآمد این شعر بود

خراب بادهٔ سرجوشش کردهٔ ما را	بهوش باش که بیهوش کردهٔ ما را

پس ازان ملکه راز تعشق و حقیقت رفتن خود در صحرا بشکل غزال بهوای من شرح داد و آئین خلوص الفت آغاز نهاد و بعد زمانے پرستار انش خوان طعام پیش من آوردند و سفرهٔ لطیف گستردند گفتم که گاهے تنها نخورده ام شما هم باتفاق تناول کنید ملکه اعراض کرد و گفت من زنهار دست بطعام نخواهم برد مگر بشرطے که با من عهد ببندید که همین جا باشید و زنهار مفارقت نسازید و ازما بر ملا نگردید زیرا که خمیر آدمی زاد از آب و گل بیوفائی سرشته اند مرا که طبع آشفته و دل از دست رفته بود گفتم تا جان دارم از تو دل فرمان بردارم بلکه برین حجت خدا و رسول در میان می آرم فی الفور دوات و قلم برداشتم و عهدنامهٔ موثق نگاشتم

زینه بصد تکلف بردند چون بالای قصر رسیدم مکانی شاهانه دیدم بکمال لطافت و
تزئین آراسته و فرش زیبا از اطلس و دیبا بران گسترده و تختی مرصع وران نهاده و بساط
زرین با تکیه های ابریشمین بران گذاشته و زنی بس محتشمه در غایت حسن و جمال و منبع
و دلال بر تخت مرصع نشسته که از همه عورات مسبوق الذکر در حسن و خوبی تفوق داشت و
تخم حیرت در مزرعهٔ اوهام می کاشت لمعان شوکت و عظمت از چهرهٔ او می دمید و انوار صباحت
و وجاهت از عارض او می درخشید لاله رخساری که سیب ذقنش هنوز سیب دندان نکشیده
و سمن بری که بر گل رخسارش شبنمی از لب تمنا نچکیده ابیات

گلستان ملاحت را گلابی	سپهر سلطنت را آفتابی
رخش آئینهٔ روشن تر از ماه	نگارین پیکری کالله الله
نهال روضهٔ حسن و جوانی	زلال فیض و آب زندگانی
گل از شرم رخ او زرد گشته	تن از کافور در عنبر سرشته
شدی خال عذارش حیرت افزا	که بر آتش سپندی چون کند جا
چو لعلش خنده سر کردی همانا	گهر ترشیدی در قعر دریا
رخش آئینه گردون دستهٔ عاج	پری رویان بآن آئینه محتاج
دو چشمش آهوی صحرای لاله	یکی ساقی یکی دیگر پیاله
بهر جانب که دیده باز میکرد	نگه پامال خیل ناز میکرد
فراز بینی آن نخل مقصود	مقوس ابروان و سمه آلود
دمیده برخلاف رسم و آئین	دو برگ سوسن از یک شاخ نسرین
کفش چون آفتاب آئینه نور	شعاع آفتاب انگشتان چو حور
زنافش آرزو بر بده امید	بجاه نا امیدی مانده جاوید
هوس گردیده گرد شکاه بگاه	چو مه تشنه بر پیرامن چاه

بله ع بضم مجمه و نون ساکن و جیم آخره
ع دلال بفتح مهمله و لام مخفف

الحاصل چون مرا دیدند تعظیم کردند و تکلیف پیش رفتن پیش نمودند من در تحیر افتادم
قدم پیش نهادم زنان مذکور بکمال احترام و مدارا می بردند و اظهار خدمت و پرستاری
میکردند من به خوبی زنان خوش لقا و نضارت صحرای دلفزا آنچنان محو بودم
که خبر از خود نداشتم که کجا می روم بعد از انکه مقداری صحرا طی ساختم دروازهٔ دیگر
پیش نظر یافتم و این زنان که همراه سیر فتند همه مرا بر لب دروازه بگذاشتند زنان دیگر
بهتر از پیشتر پیش آمدند و دست من تعظیم بوسیدند و تکریم و ملاطفت مرا می بردند چون قدمی
چند طی کردم این زنان از من جدا شدند و عورات دیگر که از انها در حسن و جمال زائد الوصف بودند
پیش آمدند و هریک مرا بعظمت برگرفتند و بکمال الفت می بردند من هم تماشای عجائب قدرت
الهی از خود بیخود گشتم و از فرط سرور شکر خدا می گفتم تا آنکه خرامان خرامان در بوستان دلکش در آمدم
دسته دسته گلهای رنگ رنگ از الوان ارغوان سوسن و تخته تخته اصناف نسرین و نسترن
بر دیدهٔ نظارگیان گلشن پند حیرت ربسته و گلهای هر فصل و غنچه های هر موسم همه یکباره شگفته
اشجار میوه دار اقسام انگور و انار به گران باری اثمار هر بار در تواضع و انکسار و تو نهالان
چمن باشاخهای سبز و رنگ در جلوه گاه ناز همه وقت همکنار و مرغان نغز بر درختان سبز هر سو
در نغمه سرائی و عندلیبان شیرین نوا بگلبانگ خوش هر طرف در رنگین ادائی پس زنان نازک اندام
بهزاران لطف و اهتمام مرا با خود می بردند تا قصر رفیع الشان عظیم البنیان دیدم چون بیای
کوشک رسیدم زنان دیگر از رواق بیرون خرامیدند و مرا بشگفتگی تمام استقبال کردند و این
زنان در حسن و ملاحت بر همگنان فائق و غالب بودند و یکی زیادتر از دیگری در بهاء متمیز نداشتی

پری پیکر بتان ماه رخسار	شکر لب گلرخان سرو رفتار
بقامت هر یکی آزاده سروی	خرامان چون بتی رو باتذروی
دهان تنگ شان شیرین چو شکر	معطر تر ز بوی مشک و عنبر

پس انواع تجمیل و تعظیم بجا آوردند و برابر زینهٔ قصر زنان دیگر مرا بعظمت برگرفتند و تا انتهای

گوی مسارعت ربوده و بوی تقدم میبرد که روزی در کثرت استعمال فنون سلاح بازی مصروف بودم که جوانی وجیه ملبباس درویشی وارد شد گرداندوه و ملال بر چهره او نشسته و پشتش بزخم شمشیر مجروح گشته پیش من استاد و زبان سوال برگشاد گفتم عجب باشد که تو با این حیثیت و وجاهت دولت سوال بر خود میکنی و رزق ببازوی مشقت نمی جوئی چون دیدم ظاهر حالش پریشان و زخم عجیب بر پشتش نمایان ست پرسیدم که این زخم شمشیر چگونه بر پشت خوردی اگر این راز و اشگاف بر گوئی تر ازر بدهانم جوان الحاح کرد و آب در دیده بگردانید و گفت اگر ماجرای من خواهی شنید هیچ نخواهی داد بلکه از پیش خود بدر خواهی نمود چون اصرار و مبالغه بسیار گذرانیدم گفت اگرچه مصلحت نمی بینم لیکن بالاجمال میگویم که از بدو سن تمیز سواری اسپ و لباس پاکیزه را شوق تمام داشتم و اکثر اوقات بسیر و شکار می پرداختم وقتی در عمر بانزده سالگی بر عادت خویش مصروف بشکار بودم ناگاه آهوی رعنا و خوش پیکر از پیش نظر گذشت هرچند دنبال او مرکب تاختم او را نیافتم طرفة العین از پیش نگاه غائب گردید و در غاری تاریک رسید من اسپ بر لب غار گذاشتم و خود را درون غار انداختم سخت عمیق و تاریک یافتم که از صدمه آن بیهوش افتادم بعد ازان که چشم بگشادم دیدم که در پهلوی غار تنگ و تار دریچه مختصر آشکار بضیق و تکلیف ازان گذشتم میدانی وسیع و خوش هوا و مرغزاری بدیع در روح افزا بنظر در آمد متصل دروازه غیر را چند باروی آفتاب و گیسوی مشکناب لباس فاخره در بر میجر زرین بر سر استاده انداما

همه فربه سرین و موی میان	از خرامش میان شان نزبان
در و یاقوت شان بگوش نسے	لیک یاقوت شان نسفته کسے
زلف شان مشک بر سمن بیزان	زیر هر موے صد دل آویزان
نرگس مست شان بفتنه و فن	یار سا سوز بلکه توبه شکن
غمزه تاتان غارت خردمندان	تشنه خون آرزومندان

دمے توقف کن القصہ صدر الصدور را در چہارم حجرۂ صندوق درآوردم و قفل زدم
و با پرستاران تمام صبح در خندہ و مزاح بسر کردم چون صبح صادق بر دمید صندوق را
بر عراده اسپان قوی هیکل بربستم و بحضور نواب گورنر جنرل بہادر بتظلم رفتم نواب را
چنین صورتے عجیب کمتر از نظر گذشتہ بود پرسید کہ ماجرا چیست سرگذشت خود تمام تر
از اول تا آخر ظاہر کردم گورنر قبول نساخت و ساعتے سر در پیش انداخت بعد ازان گفت کہ
در حق قاضی و صدر الصدور چہ حرف میزنی کہ ہر یک عقیل و در دانش و فروع و اصول معقول
و منقول بعدیل و ہر گونہ مستوجب تعظیم و تبجیل اند علی ہذا القیاس کوتوال و ارمنی او ثوق بلیغ در سرکار
کمپنی ست بالآخر متصل صندوق کرسی نہاد مگورنر بر ان نشست پس اول سر حجرۂ ارمنی بگشادم
ارمنی از صندوق بر آمد مست استغراق از خمار شراب بے شعور و اعضا از حس و حرکت مجبور
پس حجرہ یک یک بگشادم کوتوال و قاضی و صدر الصدور ہمہ یکبارہ در نظر گورنر در آمدند
او دست حیرت بدندان و حضار محکمہ تمامتر حیران پس گورنر جواہر علی ناظر را بخانۂ ارمنی فرستاد
تا تمام اثاثۂ او بنظرش در آوردند و ہر قدر زر مداخل تجارت بود فراہم یافتند جملہ بمن دادند
و کتابتے موافق ضابطہ نویسانیدند داستان سوائی و بد قماشی در ہر شہر و دیار مشہور و آشکار
گشت و ہر چہار کس را بمیعاد چند سال بحبس سپردند و مرا رخصت کردند من بجاے خویش
باز آمدم و در ہمان ایام قبل مرور ہفتہ سامان سفر مہیا ساختم و بعزیمت جزیرۂ رنجان رخت
این ست سانحۂ من غالب کہ چنین واقعہ کمتر بر ارباب معاملہ گذشتہ باشد الحق کہ حرف وفا
از لوح دلہا شستہ اند و تخم صدق و صفا در مزرعۂ دنیا کمتر سرشتہ

در روزگار مہر نماند ست با کسے	ترسم کہ آفتاب ہم از آسمان دہ

حکایت ملکۂ مہربانو

میرزا مغل یکے از عمائد فیض آباد در فنون سلاح بازی و نیزہ اندازی از سائر اقران خویش

دو نعمت ست بالاترین نعمتها	شراب خوردن و بر پلے یار غلطیدن

آخر الامر پیالۂ مفعفوری بشراب انگوری پر گردانیده بر طشتری زجاج گذاشته و بسر پوش خوش رنگ مستتر ساخته و گلهاے خوشبو آراسته بکمال نزاکت و صفائی و فرط لطافت و خوشنمائی بتبسم نمکین و ادائے رنگین پیش او بردم و بلهجۂ خوش و طرز دلکش گفتم که در محفل ارباب صفا ذوق شراب و کباب کیفیتے دوبالا دارد در جواب گفت که بر عارض رنگین و لب شیرین و خال نمکین تو آنقدر شیفته و فریفته ام که مرا ذوق و شوق دیگر از خاطر برفته و این شعر بخواندم ؎

صد میکده در بوس و کنار ست بنوشید	اینجا لب ساغر لب یار ست ببوسید

گفتم این نه آن شراب ست که طبع را منغص کند بلکه رائحۂ او قوت قلب و تفریح روح افزاید و اعضاے رئیسه را تقویت دهد حکماے فرنگ اجزاے این شراب بطرز جدید ترتیب داده فوائد آنرا متواتر تجربه کرده اند قدح گفتم و ساغر لبریز کردم و بر دست او دادم و این شعر خواندم ؎

جام را بر کف دست تو نشست گرست	یا بنوشاد گر دوست تو دوست دگرست

تبسم کرد و گفت سوگند بجان تو که امروز از دست تو می نخورم پس جام در کشید و فی الفور شوریده و سرخوش گردید بعد ازان دست باختلاط دراز ساخت و سر بر قدم من انداخت من از کج ادائی اختلاط میکردم و اندک اندک با و نزدیک میشدم ناگاه حسب تعلیم من دو کنیز ک هوشیار نشسته نشتابان و سراسیمه بر سرم رسیدند و گفتند که ای بانوے غافل ع هی هی چه نشستنی چه برخاستنی اینک برادر تو شمشیر آهیخته غضبناک می آید من بمجرد دریافتن این خبر خود را بتکلف مضطرب ساختم صدر الصدور چون این ماجرا شنید سخت برخویشتن لرزید و گفت مرد جلیل القدر مبادا برادرت با من بعد اوت در آویزد و خاک ذلت بر سر من ریزد باید که مرا زود در گوشۂ پنهان بنشانی و آب تدبیر آتش فتنه را انطفا کنی گفتم که فی الحال مقامے خالی و پوشیده پیش نظر نیست که ترا در آن آسایش باشد الا درین حجلت مصلحت بجز این نیست که در صندوقے خالی

در را استوار فرو بستم و بانتظار کوتوال نشستم و با پرستاران نخبنده و بازی پیوستم که ناگاه
کوتوال هم رسید و او جوانی بود لطیف و ظریف و در عالم رندی و عشّاقی حریف مغرق به پوشاک
زرطراز با صد ادا و انداز سرخوش و حریفانه عطر مالیده و سر مه بچشم کشیده بنظر در آمد از لب دازه
تا کنار فرش دست بر دست نهاده و خرامان خرامان تا مسند آوردم و تکریم بنشانیدم اول
عطردان و الایچی بر گ پان پیش نهادم پس باب گفتگو بکشادم گفتم اگر ذوق مسکرات داری
اینک شراب جید و صاف در شیشهٔ شفاف حاضر پس شیشه های بلور رنگارنگ از مصنوعات
چین و فرنگ پیش او چیدم و بکلمات رنگین و اوای شیرین سرور خاطرش دوبالا افزودم کوتوال
بی قیل و قال شیشه برداشت و از سر جوش در کشید و با من رسم رمز و ایما آغاز گردید در این ضمن
کنیزے سر سیمه در رسید و بانگ بر زد که هوشیار شو که برادر تو می آید و هم و هراس بر قلب کوتوال
مستیلا یافت و فقه رنگ رو در باخت و گفت بیهات هنوز خاطرم از هیچ طرف خط و نشاط نیافت
که دفعتًا سنگ تفرقه بر شیشهٔ جمعیت ریخت من طبع از جا رفته او را بر جا آوردم و بسبیل تسلیه گفتم که
یک سر موے تو بهزار برادر نه دهم الا این وقت مصلحت آنست که تو ساعتے در حجرهٔ کنیزان
میدهم ساکت و صامت در آئی که من بحیلهٔ شائسته همین زمان برادر را تو دیع کنم قصه مختصر کوتوال
در سوم خانه صندوق جا دادم و قفل سنگین بر ان نهادم و با کنیزکان بلهو و طرب افتادم
بعد نصف شب صدر الصدور وارد شد چون مرد سن و عالی جاه و شاعر ادیب
و شگیف بود مقدم او را بمزید اعزاز تلقی نموده بانواع عزت پیش آمدم و بر مسادهٔ پاکیزه
بحرمت بنشاندم و الوان گلدسته و ریاحین تفکهات مالدیپ و ملک چین پیش نهادم اصناف
عطر جدید الرایحه و دیگر مشمومات طیبه از دست خود مالیدم بعد از ان موافق مزاج پیاله های
بلور و زجاج حسب احتیاج مملو شراب لطیف بر لب حوض چیدم و متصل آن بساط انبساط مهد
ساختم و ساز های هر ولایت بحسب طرز هر طریق نواختم و طبع صدر الصدور را بغایت مسرور ساختم
پس از ان گفتم که مذکور شراب و کباب اگرچه خارج از آداب مگر اهل مذاق گفته اند شعر

گرفته بصد عظمت برمسند نشاندیم و عطر جیدالرایحه از دست خود مالیدم و الایحنی بر گلبان مش نهادم
و ابواب رموز و کنایه بگشادم آخر الامر شراب نغز در زجاج سبز بحضور قاضی نهادم و آن شراب
که چند سال خماران بر تکمال تیره و زه بود و مطرفه حدت داشت که اگر از دهن شیشه فرو میریخت لب پیاله
از حرارت تبخاله ها می انگیخت قاضی اول انکار نمود گفتم که شراب اینهمه از روح کند و بشره را
نضارت بخشد و حرارت غریزی برافروزد و این اشعار بر زبان آدم ابیات

من ساقیم و شه اب حاضر	ای عاشق تشنه آب حاضر
آب ست شراب پیش لعلم	هان لعل من و شراب حاضر
با حسن من آفتاب هیچ ست	اینک من و آفتاب حاضر

پس از ان او را بسے چند بکرشمه دلپسند کردم و دمدم که عقلش زائل و طبع مائل شد زود بر خاستم
و پیاله بصد تکلف پر ساختم و تالب قاضی بردم و بخنده تمکین و لهجه شیرین این شعر خواندم شعر استاد

اگر پیاله ز تمکین بدست یار بود	ضرورت ست که صوفی شراب خوار بود

قاضی الامحالة لب انکار ببست پیاله از دستم برگرفت و یک جام سخت بدست گشت و بمن
باختلاط و نشاط در پیوست و او اے مستانه مثل مخبط و دیوانه آغاز نهاد و سرمایه تقوی و صلاح
یک پیاله راح مروح الارواح برباد داد شعر

قاضی ربا نشیند بر نشاند بدست	محتسب گر می خورد معذور دارد مست

درین معامله بودم که یک ناگاه صدائے بلند شد و کنیزکے ترسان و هراسان خود را بمن رسانید
و مضطربانه گفت برادرت مخمور با جماعه از دوستان بدر موجود دستمن خود را به تصنع مضطر
ساختم قاضی مرا متغیر دید سخت اندیشید و گفت اکنون چه باید کرد مردے نامور و غیور و دانشمند
مشهورم مباد او درین وقت مرا بالزام درگیرد من او را تسکین دادم و گفتم ایشان را همین زمان
رخصت کنم و با تو بمعاشرت بنشینم تو نفسے چند درین حجره تکلیف کنی و خاموش بنشینی
قاضی این معنی را بسیار صواب و مستلزم جواب دانست بے تکلف اندرون حجره صندوق درهم

نفیس ترین نسخه موجود

و در ضمن آن مصالح چند امور بظهور آمد شعر

همای اوج سعادت بدام ما افتد	اگر ترا گذرے بر مقام ما افتد

صدر الصدور و این اشارت را نهر ار بشارت دانست الغرض آمدن او بعد نصف شب قرار دادم و در و بمنزل خود نهادم و اسباب معاشرت نو بنو مهیا ساختم صندوق موصوف که از پیشتر در گوشهٔ باغ مرتب نهاده بود در کنار حوض جلسهٔ معاشرت قرار دادم و الوان گلدسته ها با عطر و برگ پان بر موقع خود بنهادم و کنیزان را چنین تعلیم دادم که هر گاه بطور خود اشارت کنم از شما یکے در را بزند و منتظر باشد باین طرز خبر دهید که برادر شما می آید القصه بعد افهام و تفهیم کنیزکان همه ها بجاے خود منتظر نشستیم چون سه ساعت از شب بگذشت ارمنی بیتاب بر در رسید و در را کوفت برخاستم که همان مرد کهاست بتعظیمش بدر خرامیدم و دست او را گرفته بر مسند بنشانیدم و جامے بلورین از شراب خالص بدست او دادم و از روے تملق این شعر خواندم شعر

پیالهٔ نقش گر زرد رخ فرنگ ترا	شراب بر و غن گل شد چراغ رنگ ترا

بے تکلف جام در کشید و خود هم جامے پر کرد و بمن داد من پنهان جام را بطرفے دیگر ریختم و با او باختلاط در آمیختم تا آنکه مکرر جامها پیمودم و او را خراب و بیهوش نمودم او ز نهار شراب بے باین حدت نخورده بود و نکتهٔ بغلیان مستی هیچیز از ملک هستی گشته سر اختلاط بدر داورد که ناگاه صدا ے برخاست نگاه کردم کنیزے حسب تعلیم من از روے اضطراب شتابان در رسید و گفت برادرت اینک بر در ست جمعے از احباب همراه دارد ارمنی دست پاچه شد و بمن گفت اکنون چه چاره که ازین آفت کناره جویم او را دلداری نمودم که برادر من همین لحظه سر خود گیرد تو لختے درین حجره پنهان باش پس آن مرد که را در حجرهٔ آن صندوق در آوردم و قفل محکم زدم چون خاطرم از ارمنی مطمئن شد با کنیزکان بسر الهز از و پا کوفتن او عوشک دادن در آمدم و خنده ها نمودم هر گاه پاسے از شب گذشت قاضی وارد گشت کنیزے را گفتم بشتاب و زده در یاب و خود م تا بیرون در باستقبال بر آمدم که مرد فقیه و دانشمند بود دست قاضی

که هرگاه سه ساعت ازین شب بگذرد در کلبهٔ احزانم قدم رنجه کنی که اسباب عیش از تقل و شراب و فواکه و کباب مهیاست ازمنی ازین مژده جان تازه یافت و دیدهٔ و دل وعده گذاشت چون از خانهٔ ارمنی برآمدم بحضور قاضی درآمدم و بنوط تعظیم و تملق این شعر خواندم ؎

باز آمدم که سجدهٔ این خاک پاکنم	گر طاعتے قضا شده باشد ادا کنم

بصلاح وقت خندان خوش بابرو درگرمند دلکش بر قاضی نگاه کردم قاضی که سرگشته و وادی این گفتگو نمانبود ازین کلمه سخت خرم گردید حاضران را رخصت داد و خود با من رسم اختلاط آغاز نهاد و ای قاضی حق شناس دو چیز تو مرا خوش افتاده یکے حسن بقال و دوم جمال با کمال لیکن بشرطے با تو معامله کنم که بر سر انصاف درآئی و داد من از ارمنی بستانی و چنان تدبیر کن که آن ناهموار پیش صغار و کبار رسوا و شرمسار شود قاضی از بس خرم و راضی شده گفت هرچه فرمائی بجان منت دارم بلکه جان در قدم تو افشانم پس گفتم منزل من جاے خوش و خلوت دلکش دارد چون پاسے از شب گذرد تکلیف فرمائی قاضی شادمان شد و غلامے همراه آدم من کرد تا مسکن من نیکو بشناسد چون غلام بازگشت قاضی بتمناے آمدن شب و رفتن روز منتظر نشست پس از انجا نزد کوتوال آمدم و گفتم ای جان جهان ازان روز که چشم بر آب و تاب جمال و شباب تو انداخته ام خود را محو محبت و بین الفت تو ساخته ام اکنون ؎

می ترا ودیعه کنم انچه در آب و گل ست	دل ترا می طلبد دیده ترا می خواهد

هرگاه لیلاے لیل زلف مشکین بر کمر پیچد و شاهد شب طرهٔ عنبرین را نیم تاب گرداند از قدوم بهار لزوم منزل ما را رشک گلزار ارمنی کوتوال بهزار تمنا سر تسلیم خم ساخت و وعدهٔ قدوم بر نصف شب قرار یافت پنین بحضور صدر الصدور رفتم و خندان از در درآمدم و گفتم حاضر حضورم که تدارک ما فات بحسن خدمات بجا آرم که فرمان بری ارباب ثقات مثمر خیر و حسنات ست و جنت مزید برکات اکنون آرزو دارم که مسکن ما لقدوم محبت لزوم مخزن عیش و سرور و ما محصد

باید گفت کہ او مرد جلیل القدر و عالی وقار و حلیم و بردبار زمانہ دیدہ سرد و گرم روزگار
چشیدہ ہست شاید رہ بجائے برم و آبے بر روے کار آرم لاجرم قبل انکشاف سپیدہ صبح
سوار شدم و بمنزل صدر الصدور آمدم دیدم کہ تنہا گوشۂ مکان بر کرسی نشستہ کتابے
در دست دارد من بمواجہۂ او در آمدم مرا دید بغیظت بنشانید و گفت امروز خلاف عادت
ترا ازینجا بیرون آمدن تو خالی از علت نیست گفتم ماجرائے دارم کہ اظہارش متعذر و بہم اخفایش متعسر
گفت خیر باشد پس داستان ناہمواری ارباب روزگار از ابتدا تا انتہا شرح دادم دمے
ساکت ماند بعد ازان گفت خطا کردی قصہ طول دادی وزر کثیر در معرض تلف انداختی دانی این
معاملہ را چندان اہتمام بلیغ نمی بایست و دخل خود درین باب خلاف رضائے احباب و عکس
رائے اولو الالباب سید انام الا بہمان شرط معروف ؎

ہمہ نفود ترا پند و بست و چارہ کنم	بشرط آنکہ ششے روے تو نظارہ کنم

چون این کلمات شنیدم ساکت و صامت گردیدم ہرگاہ مردم دیگر ہجوم آوردند ہمہ را خاستم و الیوس
ہمدوش صد افسوس بمنزل خود شتافتم و تمام شب با خود اندیشہ ہا داشتم کہ کمال بے حمیتی ست
کہ این ارمنی بچندین زر متصرف شود قاضی و کوتوال و صدر الصدور خلاف دستور با من آستزا
و سخریہ کنند و من ہمہ نقصان بردارم بالفعل حیلۂ عجیب باید انگیخت کہ ہم مال و زر خود حاصل شود
و ہم انتقام این ناکسان بظہور آید پس بنجاران و حمالان چابکدست را گفتم کہ صندوقے گران
و طویل و عریض مبنی بر چہار خانہ کہ ہر یک درے جداگانہ دارد بکمال استحکام علی الفور تیار
سازند ہرگاہ ازین کار فارغ شدم بخانۂ ارمنی عیار رفتم و بفرط شگفتگی گفتم ای یار
مہربان و ای جان جہان ؎

دل ابدال ہے ست درین گنبد سپہر	از سوے کینہ کینہ و از سوے مہر مہر

اکنون محبت تو اثرے در دل ما ریختہ و خاطر جہت ملازمت تو ولولہ انگیختہ چون صبر و
قرار نجود ندیدم اینک بر درِ تو رسیدم اگرچہ این معنی بر نفس خود گران ست الا آرزوے دارم

بدرسیدای تو دیده ام هلال وار لاغر شده ام اکنون که در حضور من جلوه گر شدی بوسیله جمال
تو دیدم و کلام تو شنیدم خود قیاس کنی که بر جان من چه جفا میگذرد الحاصل دانستم که
بدون ظهور فنا وحصول نقد مراد غیر ممکن خواستم که بیرون روم برجستم و دست بدامنم آویخت
من خود را در کشیدم کنیزک که همراه من بود اعانتے نمود و بصد کوشش از دست آن مرد
خود را رها ساختم و عجالتہ بسوے مسکن خود بشتافتم و همه روز بحیرت و سکوت در گذرانیدم
روز دگر پیش قاضی شهر رفتم او مرد فقیه و متشرع و دانشمند غیور معروف بود ماجراے خود
شرح دادم قاضی چون چشم بر من انداخت حدیث ذوق شوق بزبان اند و گفت زر تو
ازان ناحق شناس بوصول رسانم و زر نقد دیگر از پیش خود پیشکش گردانم بشرطے که یکشب همکنار
وهم آغوش من باشی گفتم ایها القاضی دریغ باشد که تو از جاده شرع پا بیرون گذاری و
چنین حرف خلاف عنوان شریعت بر زبان آری اگر از من این معامله صورت پذیر بودے
بدولت اعانت تو زر خود می گرفتم پس عجالتہ از پیش قاضی دلگیر و پریشان بیرون آمدم و دیگر
صبح بمنزل کوتوال رفتم و سرگذشت ماضی از حال ارمنی و قاضی باکوتوال گفتم کوتوال مرد
جوان و حسن پرست بود همین که مرا دید پس عقلش تباه گردید دل از دست داد و بصد حیله
بکلمات رنگین و نکات دل آویز مرا بجانب خود مائل ساخت و گفت در این شهر چنانکه جلالت
وهیبت من مشهور ست تو نیک می شناسی تا زر بدست تو نخواهد آمد این ارمنی را از دست
من ایمنے نخواهد بود الا آرزو دارم که شبے شمع کاشانه من باشی انیکدیک بوسه روح پرور

بنوازی

منون فرصتم که درین بے تکلفی	چینم گلے ز بوسه آن نو بهار حسن

از قبیل وقال کوتوال خاطر شکسته و دل خسته بیرون بر آمدم و بمسکن خود رفتم آن روز بصد
ملال گذشت پس دو روز تأمل بکار بردم و با خود غور کردم که این ناکسان با وجود سابقه
معرفت شوهرم چنین معامله با من کردند اکنون پیش صدر الصدور باید رفت و ماجراے خویش

با چند پیش خدمتان هوشیار و پرستاران خدمتگزار در دو سه مراکب و هوادار پا بسر منزل گذاشت
و خود هم بعد ده چند در مقام خویش متوقف ماندم صباح و شام با کتساب هوا بیرون
می شتافتم و روزها بمطالعه کتب انگریزی و دیگر ضروریات صرف اوقات می ساختم زر
مداخل تجارت حسب تجویز شوهرم پیش همان کس فراهم میشد و از انجا حساب مداخل نقل
شده نزد من میرسید بدین معنی مدت هشت ماه سر آمد و وقتی ضرورت زر مرا داعی شد جاریه را
نزدش فرستادم و استدعای زر نمودم چون کنیز پیام من با ارمنی تقریر کرد او در جواب
گفت که تا جردم رخصت با من گفته که زر نقد بجز زوجهٔ من بدست دیگری خود قدم رنجه کند
و زر از دست خود گیرد چون کنیز این حرف با من گفت همه تن صرف حیرت گشتم و بی تکلف
بمنزل او رفتم و گفتم ای صاحب این کنیز من با تمیز ست و اعتمادی بلیغ دارد هر گاه تقدیر
از زر خواهد تسلیم او کنی که خاطر از ین مطمئن دارم ارمنی قبل جواب این معنی داستان عشق و
محبت با من در میان آورده بی محابا گفت ای جان و جهان من مدت دو سال گذشت
که نگاه من بر حسن و جمال تو افتاده خواب از دیدهٔ من رمیده و دلم بصد آه و درد طپیده است
این مرض را درمانی و این راه را پایانی نمیدانستم تا آنکه فلک تمهیدی شایسته بر انگیخت که شوهر
تا بسفر افگند و تو بی حجاب بمنزل من شتافتی اگر با من بر سر معامله در آئی و گره از رشتهٔ
مقصودم بر کشائی آن زر و هر قدر که در بساط خویش دارم پیش تو گذارم ورنه بعیسی مریم
سوگند که از ان مقدار مثقالی بتو ندهم و چنانکه در فراق خود سوزی من تو را در احتیاج زر مبتلا
و پریشان دارم همین که از زبانش این کلمات بر آمد غرق عرق شوریده گشتم و رنگ بر رویم
و قبض ملائمت گفتم که ای مرد هر حریف تو چنین بی شرم میشوی و بفریب شیطان راه میروی
و سخن بیهوده بر زبان می آری و در امانت خیانت جائز میداری از ین اراده هوشیار
و از خواب غفلت بیدار باش خداوند جبار سزای این گفتار زود تر در کنار تو گذارد ارمنی گفت
ترا دین و ایمان خود میدانم پیش ازین دو سال میگذرد که روزی به هوادار سوار شده میرفتی

داستان مصیبت که ظهور این جمله مکروهات و خطا از دست من بی سر و پا بظهور آمده ست

چرخ ما را قابل عشرت ندید	آفرین بر دیدهٔ بینای او

حکایت

زنی ستایه که باتفاق انگریزان وارد محفل و در میان مستورات فرنگ در ذکاوت و فرهنگ فائق و غالب بود و سن و عمر از همه زائد داشت بیان کرد که من از قریهٔ وفا و طریقهٔ بیوفائی آگاه نیستم لیکن آنچه بر سر خود گذشته و تجربه کرده ام مشروحاً پیش رموز شناسان حاضر محفل ظاهر میسازم که من پیکاک نام دارم و مسکن من جزیرهٔ ملکاس بوده شوهرم جرنیل مستر نهری جونس صاحب پیشهٔ تجارت داشت کشتی های انواع اجناس و نفائس اقمشه از جزائر مالدیپ و سیگیو و مایوا و جزیرهٔ سیلان و سالون و دیگر مقامات می آورد هر یک از عمائد فرنگ و امرای شهر و دیار از منازل بعیده بخریداری می آمدند و اقسام آلات و اسباب می بردند و در جرگهٔ اکثر انگریزان نامدار شوهرم متمول و مالدار مشهور و آشکار بود و با کثر جزائر مراتبع و منازل داشت در مقام خلوص و وفا اوقات با من خوش می گذرانید و وقتی چنان اتفاق افتاد که آب و هوای جزیرهٔ ملکاس متغیر گشت و شوهرم را مرض مختلف لاحق گردید مصلحت وقت چنان افتاد که چندی بجزیرهٔ که آب و هوا معتدل و مفرح داشته باشد نقل کرده شود لاجرم جزیرهٔ زنجان مستحسن افتاد که آب و هوا خرم و سواد دلکش داشت که تفریح طبع و اصلاح مزاج و ازالهٔ مرض و نیز اجتماع آلات اسباب تجارت از اطراف و جوانب متصور بود الملخص شوهرم تجهیز اسباب سفر پرداخته با من گفت که مرا در این سفر زمانهٔ قیام زیاده از هشت ماه خواهد گذشت در این مدت آنچه از مدخل تجارت باشد در منزل فلان ارمنی که در امانت و صلاحیت بسیار معتمد و متدین ست امانت باشد عند الضرورت هر قدر حاجت افتد طلب کرده شود و من هم بنظر مصالح امور جداگانه داشتن محاصل تجارت پسند کردم پس شوهرم قبل از یک روز کوچ پیش ارمنی رفته و جمیع مراتب با او گفته بعد اطمینان خاطر

شادمانی ما خراب در آخر عمر در بوستان روزگار بهواداری باغبان قضا و قدر همین
یک گلدستهٔ تازه بهار یادگار بود که بخار مصیبت مجروح ساختی جوهر روح ما را زیر سماق
فنا انداختی من از پیشتر این دختر را میگفتم که در هوای آدمی زادگان آبرو مریز که خمیر
این کج سرشتان با آب و گل ناراستی و بیوفائی سرشته اند و گلابهٔ این دغاشعاران به بوی
بی اندامی و کج ادائی سرشته چون از تقدیر گریز نتوان کرد بنصیحت من نشنید آخر آنچه دید
از خود دید پس آهی برکشید و فرمان داد که آن شمع مرده را بصد سوز و گداز بپردشمن فانوس
کفن سازند و مرا حکم کرد که از پیش نگاه پس انداز تا حجاب بارگاه مرا بجال تباه از پیش نگاهش
دور برند و مانند خس و خاشاک از آن محل پاک بدر کردند و دستے بر دوش من زدند که بیستگهاں
دور افتادم بعد دیرے چشم بکشادم نه آن چاه دیدم و نه آن صحرا و نه آن سبزه و گیاه خود را
بر دروازهٔ منزل خود یافتم مسکن و ایوان بلند را دیدم که از پاے بست افتاده بنا بیش
رو بخرابی و ویرانی بر نهاده همه ساز و سامان فروش و نقوش بر نگ خاکستر و آتشه و
امتعه بخاک برابر شده من که سخت دل گرفته و از خود رفته بودم بهزار حسرت و حرمان نالان
و گریان با دل بریان از آن مقام روان شدم نمیدانستم که کجا روم و سر خود را کجا بر سنگ زنم
و از کدام تیشهٔ ناکامی بنیاد زندگانی بر کنم گاه میخواستم که خود را از بالاے کوه بلند بزیر اندازم
و دمے آماده که این کاری شدم که از زخم کاری خنجر الماس گون جان خسته تمام سازم لاجرم
تن بخاک حسرت در داده و دل بر هلاک نهاده شب ابر و زمی آوردم و از افراط اشتها و
تشنگی ثمرات درختان صحرائی چیده و آب گارنیه خورده رفع اشتهامی نمودم و شب بر ریگ
بیابان می افتادم و زمین خشک را از باران دیدهٔ تر آب میدادم و مضمون این شعر میخواندم

بسنگ رخنه شد از بس گریستم بے تو	ز سنگ سخت ترم بسکه زیستم بے تو

آخر با کمال تردد و حیرانی و دشت و پریشانی تا شهر مرشد آباد رسیدم بفرط بیحیائی نامزد
بیوفائی گردیده ایام زندگانی بصد حیرانی بسر می برم ذلک تقدیر العزیز العلیم این است

INDIAN INSTITUTE OXFORD

بساط گل از سبزه گلشن شده	چراغ گل از باد روشن شده

تا نظر کار میکرد دامن ها مون از عکس لاله حمرا گلگون می نمود و روی زمین از نوا فشانی بنفشه و سنبل غیرت سواد مینو بود نسیم بهار هر وقت در اهتزاز و انتشار و از شمیم هوا وسعت میدان رشک صحرای تاتار جداول و انهار و حیاض و آبار مشحون تسنیم و کوثر نمود و هر آبشار گلزار اصفهانی آب خوشگوار نمونه جنات عدن تجری من تحتها الانهار امیا

ز هر سو چشمه چون آب حیوان	چراغ لاله هر جانب فروزان
بنفشه رسته و سبزه دمیده	نسیم صبح جیب گل دریده

در وسط ریاحین و انهار روان آتقی دیدم ز رنگار که بنایان تر دست از سنگ سفید و سرخ و سبز و نیلگون و زرد مرتب و منقش نموده بودند که غرائب نقوش روح پرور دش عقل را بدائره حیرت نشاند و آب و تاب گلهای صفا گسترش طراوت بر دیده نظارگیان افشاندی دانم که نگارخانه چین بود یا نمونه بهشت برین پرده هایش مشکل بجواهر آبدار و سقوف و دروش جمله منقش بنقوش طلا کار مسند رصع و نفیس و طارق خوش رنگ و لطیف در هر صحن و ایوان گسترده که از افراط بدقت صفا قدم نگاه نظارگیان هزار جا لغزیدی دیدم که در وسط ایوان پیر مردی با محاسن نورانی بر مسند پاکیزه نشسته و یک نعش پیش او افتاده و چادر سفید و براق بر ان انداخته و خیل خیل مستورات خوش منظر با لباس نفیس گرد آن نعش شکل بنات النعش هجوم آورده همه آواز بلند گریان و نالان اند ناخنها اهل ماتم دستها بسر و سر پریشان میسازند پرستاران بزرگ تصویر پایند سلسله صد تشویش از در و دیوار و از هر نقش و نگار رنگ مصیبت و غبار کلفت می ریخت من که از دور این حالت معائنه ساختم هزار اضطراب دشت انتشار بخود یافتم و خود را مرده انگاشتم هوش و حواس را خیر باد گفتم و بجوا جه پیر مرد رفتم پایه فرق کرآن پیر روشن ضمیر بخشیده بود و رو بویش انداختم بمجرد ملاحظه همین قدر گفت که از پیش من برو شوگر گو هر زندگانی من بی آب کردی و بنیاد

ع دولت کسی بکام دل ... ع دولت کسی بکام دل ... ع دولت کسی بکام دل ...

مردم که اندرون مکان درخواب بودند از شورش آواز مهیب بیدار شدند من از بالای
دشاق حکم دادم که زنهار در را نگشایند مگر گوش کنند که این صدای مخوف وهولناک از کجا
در همین اندیشه بودم بدان آنکه در مفتوح شود دو کس عصابه دار مخجل پوش باعصای
طلائی بشکل مهیب اندرون مکان نمودار شدند مرا از دیدن شان حیرت وهیبتی عظیم
مستولی شد باس گفتند که بحکم پادشاه خویش برای حاضر کردن شما مامور شده ایم زود همراه
ما بیرون خرام قبل از انکه حرفی زنم یا نفسی برکشم بلا تامل با دویدش ستم دستم گرفته ازان
مکان بیرون برآمدند چون از مقام خود جدا گشتم صحرای لق ودق وسبزه زار وسیع وفسیح
بنظر آمد از دور پیرے درویش صورت دیدم که خرامان همی آید چون مرا دید بغیر آنکه باهم
سخن گوید یا کلمه حرفی از زبان برد انگشت خود چیزے بخرف نگاشت
وبمن داد و فرمود که هرگاه روبرو ے بادشاه درآئی این پارهٔ خرف را پیش نگاهش
وانمائی اینقدر گفت واز نظر غائب گشت پس مرا عصابه داران بصحرای دیگر بردند
تا بلب چاهے رسیدند مرا دران چاه انداختند دمے که در غور چاه رسیدم صدمهٔ عظیم
برداشتم وبجز ظلمت وحشت هیچ مرئی ومحسوس نیافتم بعد ازان که نفس راست ساختم
اعضاء وجوارح خود را سلیم الثبوت یافتم چشم کشادم دریچهٔ مفتوحه بنظر آمد همین که از دریچه
بدر شدم دو چاق بردار سیه پوش دیگر پیش رسیدند دست مرا گرفتند بخشونت می بردند
تا بمیدانے فراخ وهموار درآمدم دیدم که صحرائے ست وسیع الفضا صاف ومصفا شسته ورفته
هر جا بطرف سبزهٔ زمردین واصناف ریاحین بردمیده وهر سو خسر وگل در سایهٔ بال بلبل بر
گرسی گلبن بصد ناز وتجمل تکیه زده شمشاد وصنوبر تازه وترمر بر آسمان کشیده شقایق نعمان
صحنها بان بر خیابان سوسن وضمیران بیابان در بیابان میوه های تر وتازه پخته ورسیده رنگ
رنگ چیده وچسپیده هوا نم کرده وسازمین معطر وگلاب پاشیده بوده مانند عنبر ومشک تتار افشانده بیاست

	زمین سبز آب وهوا جان فزا	هوائے خوش وسبزهٔ دلکشا	

دانۂ سیب از و درخواستم طرفة العین چند دانہ سیب از و ستدم یافتم هفته برین معامله گذشته بود که همون مرد ناصح به پیرایۂ رنگ تازه بر آمده بطرزے دگر نصایح آغاز نمود سخن آخرین او این بود که اگر این زن را فریب نمیسازی سنگے بر شیشۂ حیات خود می اندازی و مدتے برین نگذرد که زود تر این معامله روشن گردد هر چند او را جواب مستقل دادم مگر در وسوسۂ عجیب افتادم اگرچه بجز اطاعت و خیر خواهی گاهے ازان جمله حرفے خلاف نه شنیده بودم الا از بیان مظهر اندیشۂ مخلیم بخاطرم رسخت و حسن ظن من بفساد مبدل گشت و خود بخود غباری از طرف دیده بر دامن دل نشست ؎

قضا چون بگردون فرو ریخت تیر	همه عاقلان کور گردند و کر
چو تیره شود مرد را روزگار	همه آن کند کس نیاید بکار

پایان کار روزے بخاطرم چنان آمد که این شر خیر نما را از سر خود دفع باید کرد شبے بر فراز مکان در عالم خواب و ناز بود و ملازمان من در پائین مکان یا در از من بیخبر و یا در همان خیال واندیشۂ ناهموار بیدار بودم که بیک ناگاه شیشه بے بر داشتم و بکمال قوت و نسبت بیرحمی ضربتے بر بدنش انداختم نازنین فی الفور از خواب برجست و در موافقت بصدائے حزین همین قدر بگفت ای آدمی زاد بیدرد و بیوفا قدر من نشناختی آخر با من زود وفا باختی همین که از زبانش این حرف بر آمد خاطرم ازین فعل بس سراسیمه و پریشان گشت ندانستم که چه کردم و چه گذشت ؎

انچه ما کردیم با خود هیچ نابینا نکرد	در میان خانه گم کردیم صاحب خانه را

آخر و غایت تفکر و هراس بعالم انتشار بالائے فرش حصیر که در غلام گردش گسترده بود افتادم و دیده را ازین آشوب جانکاه بر هم نهادم چون پاسے ازین معامله گذشت او را و ے مهیب رسید و چنان محسوس گردید که کسے استاده حلقۂ در را می کوبد و صدائے هولناک میدهد چون ازین طرف کسے جواب نداد و بند در نکشاد بار دگر بزور و شور صدا بلند

ازین معامله جانکاه از دم سحرگاه تا غروب آفتاب بر بستر فراق بیتاب می بودم و از سر
شام بانتظارش مردمک دیده را بایا انداز راه او می نمودم سخن کوتاه تا ایام دراز بهمین طرز
و انداز طریقه آمد و رفت جاری ماند تا آنکه از محبت و صحبت آن دلبر باوفا مال و متاع کثیر
بهم رسانیدم و در اندک مدت چند کس از خدام و حجاب و ندماے شیرین کلام ملازم داشتم و مکان
وسیع و بلند تر از سابق بنا ساختم و از فروش نفیسه و شیشه آلات عجیبه سکن ایبا راستم و هر قسم
اشیا موجود و مرتب ساختم و مدتے بعزت و نعم و تکلف شب را بروز و روز را بشب می آوردم تا روزے
یکے از همسایگان پیش من آمده بسبیل خیر اندیشی گفت از فراست شما حیرت می افزاید که
بازنے مفقود النسب و معدوم المکان بغفلت اوقات می گذاری و هواداری و صحبت غیر خویش را
غنیمت می شماری مبادا این زن با تو در مقام خدع و فریب در آید و چنانکه در اندک عرصه
این دولت و مال بهم رسانید در چشم زدن برهم نماید بهر کیف از مکر زنان امین نتوان بود
و بر ملاطفت و محبت ایشان غفلت نباید نمود که گفته اند

بگفتار زن سر نباید نهاد	که نفرین بدبر زن نیک باد

من سر نگار ازین گفتار بدر زدم و در جوابش این شعر خواندم شعر

نه هر زن آن بست و نه هر مرد مرد	خدا پنج انگشت یکسان نکرد

و کلمات چند چنان گفتم که ساکت گردید چون یکهفته برین ماجرا بانقضا رسید و وقت هنگام
شب در عالم نوم غلبه تشنگی بخود دریافتم و نعره بیدار گشتم بوجه آن نازنین فردے را
از خدمتگاران پیش خود نخواندم نازنین را از خواب نوشین بیدار کردم و گفتم بسکه غلبه
عطش بخود یافتم لذت خواب شیرین بر تو تلخ ساختم اکنون اگر دم آبے می یافتم دفع تشنگی
می ساختم آن جمیله کوزه را برداشته و دست خود را دراز ساخته حتی که از لب بام و هش تا
بقعر چاه رسید و مقدارے آب برکشید و زبان تفسیده ام از دست نگارین سیراب گردانید
ناگهان دم فکرے و خوفے ازین معامله در دلم مخطور گشت همچنین بسبیل امتحان روزے

شب دیگر که بعد از نماز تهجد مصروف تلاوت کلام باری شدم آن نازنین بوفور کرشمه وتمکین نازل گردید گویا جانے تازه در قالب دمید این مرتبه من دل باخته بس تملق والحاح ساخته اورا تبسم وتکلم آوردم واز روے تمرّن این شعر خواندم ؎

نگویم بهر تشریف قدومت خانه آرایم	غریبم خاکسارم گوشهٔ ویرانه دارم
ز لفت خوش وُرخت خوش وبالاے تو خوش تست	خوش آمدی بیا که سراپاے تو خوش ست

پس آن دلربا باداے خوش طرز دلکش حرفے چند که بغور در فهم نیاید بر زبان اندوبار همچنان غائب گشت ندانم که چه گفت وچه کرد وکجا رفت بیات

سخن برمز واشارت تمام گفت ونگفت	نگین مقابل من کرد ونام گفت ونگفت
چو گفتنش که بگو چیست وعدهٔ وصلت	فگند زلف برخسار وشام گفت ونگفت

پس هر شب آن ماه مخشب بروقت معهود وجلوه می نمود ودر هر نزول ودور وروح من از قالب بدر می ربود آخر الامر در تواتر آمد ورفت اورا هم خلوص الفت بهم رسید ونسیم شوق طرفین جنبان گردید پس از مجالست نوبت مکالمت در رسید آخر کار بعد از صد گونه حکایات واذکار روپس از هزار تمهیدات وتکرار عقد مناکحت باین شرط قرار یافت که از پیر شام آن نازنین شمع بزم معاشرت باشد ودم صبح بملازمت پدر خود شتابد الحاصل بعد از توثیق مدارج عقد مناکحت آن گلبدن رشک چمن را در آغوش مواصلت کشیده سراپاے خود را خرمن گل ساختم وخیابان تمنا را از گلهاے بوس وکنار وشگوفه هاے شگفتگی دیدار بیاراستم وهنوز سفیدهٔ صبح ندمیده بود که آن سیمین تن از پهلویم جدا گشت وندانستم که کجا رفت بقول شخصے ؎

صبح دمید شب گذشت ماه شبین نجا نرفت	روے سحر سپید شود یار باین بهانه رفت

الغرض هر روز آن ماه دل افروز وقت چراغان شمع شبستان عیش بوده بزم افروز دلسوز گردیدے وقبل از انکشاف سفیدهٔ صبح صادق بزنگ صبر عاشق از جا رمیدے من

میان آن دو خشان چون ستاره — دو مروارید و یک یاقوت پاره
غلط گفتم که آن چیزے دگر بود — دو دل را در میان نخت جگر بود
چگویم وصف آن سیب زنخدان — که بُرده گوے حسن از ماه و کیوان
بیاض گردن آن غیرت حور — نمودے چون عمود صبح از دور
بتان را پیش آن رخسار و گردن — نبودے چاره جز گردن نهادن
چگویم حرف از پستان آن حور — چو نود و لت بسے سخت و مغرور
نشسته روبرو بر مسند ناز — دو همزاد و دو همبر از دو سر فراز
نظر تا بر صفاے آن شکم داشت — نگه لغزیدنی در هر قدم داشت
ز بس لغزش که در وادے دین راه — فتادے عاقبت از ناف در چاه
سخن از زیر نافش کفر و شین است — ز عورت چشم پوشی فرض عین است
ز ساق و ساعدش جان را جلا بود — ز دست و پاش دل بیدست و پا بود
حناے پاے او را هر که دیدے — بخون خود دل او می طپیدے
چه گویم در سراپایش چها بود — ز سر تا پا همه ناز و ادا بود

الغرض از نظارهٔ آن ماه پاره تاب در دل و جانم نماند نزدیک نرمک گفتم که پیش از زمین

صبر و قرار از دلم مدر رفته بیا و ببر دیدهٔ من قدم گمذار ه

رهزاق منظر چشم من آشنا بت است — کرم نما و فرود آ که خانه خانهٔ تست

تبسم کرد و حرف نزد و شوق من از یکے بصد انجا سید بے تکلف ساعد سیمین آن نازنین
کشیده بر ابر خود نشاندم مگر بمجرد معاینهٔ تصویر جمال صبیحش از بیتابی دل از دست ادم
حالتے عجیب رو داد که بغیر هوش از سر باختم و از فرط بیهوشی دست را از پا نشناختم

و او دمے مکث کرده باز غائب از نظر گشت ندانستم که کجا رفت ه

ز بسکه حسن فزود و عمش گداخت مرا — نه من شناختم او را نه او شناخت مرا

دیباز غائب شد روز دگر که معمول خود بعد طهارت بتلاوت کلام مجید مشغول گردیدم باز بهمان آئین و انداز شکل نسفی دیدم و این مرتبه آواز بلند و طرز دلپسند زیاده تر مبالغه کردم و در اثنا قت نمودم آخر از فراز دیوار پائین آمده متصل تخت که بر این رحل گذاشته مصحف مجید میخواندم نشست و چند دقیقه دهین که از قرأت فارغ شدم غائب گشت القصه روزے چند همین طریقه مسلوک ماند بعد هفته دیگر که آن ماه پیکر بار دیگر شدمن همچنان بقرأت فرقان جلیل مشغول بودم بعد ختم کلام شریف هنوز غائب نشده بود چون نگاه بر آن انداختم زنے بود در غایت حسن و جمال که مصور ازل بقلم قدرت نگار نقشے بدیع تر ازان بر صفحه روزگار ننگاشته و مانے منوتر ازان بر سماء الدنیا طلوع نکرده اشعار بطرز سراپا

ببر کرده لباس ارغوانی	بهار حسن و آغاز جوانی
قدش چون سرو بستان سر کشیده	ز غم آسوده و آفت ندیده
رخش تابان میان زلف پر تاب	چنان کاندر شب تاریک مهتاب
لبے چون غنچه لب ریز تبسم	دهانے راه خندیدن در و گم
بلا و فتنه چاوشان راهش	اجل قربان بر چشم سیاهش
جبین و عارض آن غیرت حور	نمودے معنی نور علی نور
دو ابروئش بحکم نرگس مست	پئے تاراج دل داده بهم دست
نوشته دست قدرت چشم بدور	دو نون سرنگون بر سوره نور
چگویم وزدی آن چشم پر فن	که دل بردے بیک دزدیده دیدن
ز مژگان دستگاه ساحری داشت	ید طولی بفن دلبری داشت
هران زخمے که میزد تیغ مژگان	لب او سرنگون کردے نمکدان
حلاوت زخم دل را زان نمک بود	کسے نشنیده شیرینی نمک سود
مسی دیان فزوده زیب دندان	چو اختر از شفق در شام تابان
به بینی آن پری رو حلقه داشت	که گلها در ره نظاره می کاشت

بے مدار تر از سایۂ دیوار و بیقرار تر از گردش پرکار ست همان دم بر لوحۂ دل نقوش البقاے تمتعات اخروی را مرتسم نموده دل را از محبت دنیا برکندم و انچه بر سر من گذشته بود چون خواب و خیال از خاطر مبدا فگندم ؎

بلند و پست جهان اچه اعتبار ست	زمین شدیم چه شد آسمان شدیم چه شد

اکنون بصدق دل و خلوص باطن عزیمت و تمناے زیارات عتبات عالیات علیهم الف الف تحیات در سر دارم تا بجاروب مژگان غبار آن جاے پاک بر افشانم و خاک قدوم زائران کحل الجواهر دیدۂ غمناک گردانم این ست داستان پریشانم که از دست خود و سامان عیش و نشاط بر باد دادم و اکنون بعالم غربت و کربت افتادم ؎

بجاے سبزه انگشت ندامت میگزم خامم	ز بس در زندگی از کرده هاے خود پشیمانم

داستان حمیده خاتون

حافظ عبد المجید سیاح نقل میکرد که در عنفوان شباب شوق سیاحت در سر داشتم وقتے در شهرے گذر ساختم بضرورت توقف مکانے خالی تحبس می نمودم حسب اتفاق تیر پرتاب از آبادی شهر جاے دلپذیر و مسکنے خوش فضا دریافتم سکونت خویش دران مقام ساختم عادت من چنان بود که بعد نماز عشا زود بخواب می رفتم و آخر شب بیدار می گشتم و بعد طهارت بالجان خوش و تجوید و ترسیل تلاوت فرقان حمید مصروف می شدم شبے حسب عادت مشغول تلاوت بودم که ناگاه بالاے دیوار سر انسان نمودار گشت و نگاه من بر ان افتاد از قرینه معلوم کردم که کسے سامع قرأت من ست خبر ازین امر نشدم همچنین شب دیگر مصروف تلاوت کلام مجید گردیدم و همان شکل زنے بالاے دیوار دیدم گفتم اگر ذوق سماعت قرآن مجید داری متصل تر بنشین زن مسطور حرفے نزد و غائب شد روز سوم باز بر وقت معهود همان طرز زن مسطور را نمودار گشت و فروتر از دیوار نشست و تا زمان قرأت در همان حالت توقف کرد

روان شدم صعوبت سفر کشیدم و بر بهان مکان صفوت نشان رسیدم چون بالای
تلکوه برابر صومعه درویش بر آمدم دیدم موضعے که معبد درویش بود مردے دیگر بعمر
قریب پنجاه ساله در صومعه قرار دارد پیشش رفتم و مراتب تسلیم بجا آوردم متوجه جواب
سلام گردید و ماجرا پرسید و سرگذشت من تمام و کمال شنید آب در دیده بگردانید
بعد ازان با اشک گرم و دم سرد گفت شش ماه میگذرد که آن سر حلقهٔ سالکان طریق یزدانی
این جهان فانی را بدرود ساخته و مرا بجاے خود سرفراز فرموده مگر من از طریق فقر و
فنا دورم خصوصاً درین امر معذورم دانه چند از خرماے رطب و دیگر فواکه بکودک بخشید
و با من گفت مرا معاف دارید گر دو سخن من در دل خود محفوظ دارید اول زنهار صحبت
تونگران خود پرست نکنی که نقصان دین و دیانت میگردد دویم خدا وند جلیل و قعتے
ندارد که تجربه کاران روزگار گفته اند باغمی

رشته می جوئی چو خورشید از خلائق دور باش	سایه از همراهی مردم بخاک افتاده است
باعث آزار باشد صحبت منعم بلے	رشته از وصل گهر پیچ و تاب افتاده است

دویم چون در واقعه سخت و صعب متحیر و درماندم شوی باید که تقوی شعار و دثار خود سازی
برائے لذائذ فانیه ترک حیله و اضطراب واجب شماری و بتسلیم و توکل بتقدیر باز گذاری و افکار و
ناپائدار محض مهمل و وقار و اعتبار روزگار را بهردم در محل زوال پندارید که صاحبدلان گفته اند باغمی

درین سراے فنا فکر صرصری هیچ است	غم گدائی و فخر تونگری هیچ است
بچشم غور اگر بنگری جهان خوبست	بخواب شادی و غم هرچه بنگری هیچ است

پس ازانجا بر مزار پر انوار درویش مبرور رفتم و فاتحه خواندم و نطرات اشک از دیده افشاندم
نمی خواستم که ازان مقام دلنشین و از جوار مرقد درویش حق گزین جدا شده پامال گرد باد سرگردانی
و لگد کوب تردد و حیرانی شوم مگر گردش بخت خرد سوز ازان جاے دل افروز بصحراے پر وحشت انداخت
نمیدانستم که کجا روم و چه کار کنم بعد از برداشتن چندین مصائب و متاعب دانستم که دنیاے دنی

ضرور افتاد که ازین ماجرا زود آگاه کنی و اگر بهانے داری شرح کن هنوز آغاز کلام
طراز انجام نپذیرفته بود که از گرمی غضب عرق بر رخسار گلرنگش دوید و لبان دود آتشین
سنبل مشکین او پریشان گردید و با من گفت دریاب که نقض عهد در جرگهٔ ما محض ناصواب
بلکه خلاف رای اولی الالباب ست هرچند که او از استدراک این از ما فوت گشت لیکن
مبالغه و اصرار من از حد در گذشت آخر بجلال غضب گفت که هرگاه خواهی دختر و فرزند خود مشاهده
کنی و علی الفور دستک زد پیره زنے با طفلے لطیف شمائل پدیدار شد اشارت نمود که همین
کودک ست که بدایهٔ مهربان برای تربیت داده بودم حالا فرزند خود بسلامت بگیر من از تو
مفارقت می کنم پس چشم کودک بوسید و بمن سپرد و گفت اکنون نیک دانستی آنچه از من
بظهور آمد محض صواب و عین حکمت بود لیکن دل از من برکن که بر طبق قاعدهٔ ملت خود
تفرقه از تو لازم افتاد مگر در عرصات قیامت بعون رب قدیر شاید دیدار تو نصیب گردد
اکنون بار دگر با من نه نشینی و روے من نه بینی هرچند بصد الحاح و زاری بسخن در آمدم که
زیستن بے جانان محال ست بلکه آب خوردن وبال گفت معاملهٔ دنیا محض بے بود ست
و الحاح تو اکنون بے سود که تدبیر را با تقدیر مجال محال ست و جمله لذات در معرض زوال

پیش ازین دم مزن و حرفے مگو

مرنجان دلم را که این مرغ وحشی	ز بامے که برخاست مشکل نشیند
نبازم ببزم محبت که آنجا	گدائے بشاهے مقابل نشیند

این بگفت و دو قطعه بپیوند هوا گشت ندانم که کجا رفت من ازین اندوه جان فرسا دست
بر سر و آتش زیر پا برداشتم و هرچند با ه و زاری پرداختم سودے نه بخشید و بهبودی پیدا نگردید
بجز این که ازین فرزند دلبند تسکین دیده و دل میساختم و اکثر بتصور جمال همثالش سیل
اشک از دیده روان می ساختم روزے بدلم گذشت که بار دگر در خدمت آن درویش حق اندیش
شتابم و امداد و اعانت باز خواهم بالآخر همدوش ملال و حسرت و همپاے اندوه و وحشت

پرستاران نشستند و سر و تن از گرد راه شستند پس ازان در بر که عطر نشاندند و اقسام عطریات افشاندند و سراپا بیم سخت معطر ساختند و لباس پاکیزه پوشانیدند خاطرم از شوائب کدورت منزه و صاف گردید و جسم و جان را آب و رنگ تازه بهم رسید پس ازان با سوسن پری در همان کوشک دلنشین نشستم و حساب عیش و عشرت از سر گرفتم و تبائید مردان خدا بوصال آن دلدار باوفا متمتع گردیدم و دیده و دل را بنظارهٔ پیکر دلربایش جلاے وافر بخشیدم ؎

بحمد اللہ کہ بیداری شبہایم نشد ضائع	کہ دیدم خفتہ در آغوش خود آن سرو بالا را

الحاصل بر بین معاملہ سالے انقراض یافت سوسن پری را دخترے بوجود آمد فی الفور دستک زد مادهٔ سگ باطوق طلائی در گردن آشکار شد دختر را پیش او افگندند مادهٔ سگ او را بدہان برداشتہ از نظر ناپدید گردید چون این معاملہ بچشم خود دیدم از شفقت فرزند بر خود لرزیدم اما عہدے کہ از پیشتر با او موثق بود حرفے نزدم چون سخت والہ و شیدا ے او بودم بدستور با او بمباشرت پرداختم و ازان ماجرا حرفے و حکایتے نساختم و طبع خود را تسلیہ دادم کہ اگر این مولود ضائع گشت خالق کائنات دیگر عطا فرماید بعد مرور یک سال و ہفت ماہ پسرے بوجود آمد صبیح الخد شیق القامت سوسن پری بطرز نخستین دستک زد فی الفور مادهٔ فیل نمایان شد پسر پیش او انداخت فیل فی الحال مولود را اندر خرطوم پیچید و خود را از نظر غائب ساخت من سخت خود را ملول ساختم الا حرف زدن نتوانستم بسکہ خاطرم ازین غم پامال اندوہ و ملال گشت ہر چند اختلاط و دوستی با او می ساختم خود را مترددو متوحش می یافتم تا اینکہ بنظر رفع غبار و کدورت ہر روز خود را مصروف بسیر و شکاری داشتم مدتے برین در گذشت روزے در ضمن نگرش حکایات بلا تامل از زبانم برآمد کہ این چہ معاملہ از تو بوقوع انجامید کہ خالق بے نیاز بصد تمنا دختر و فرزندے عطا فرمودہ بود آنرا طعمهٔ سگ و این را لقمهٔ فیل نمودی و نہار ترحمے نفرمودی

بهج ناز گستری بصد شوکت و وقار ظاهر و آشکار گشت ؎

آمد آن آئینهٔ دلها بنظارت داده	خود قیامت قامت و عکسش قیامت داده

همین که چشم دوچار گردید دزدیدهٔ نگاه لبریز حیا غرق عرق حجاب تبسم نمکین چنین برجبین

بصد تمکین نه تکلمی نه حرفی بقول شخصی ؎

وے از تمکین من از حیرت نه ایمائے بتقریرے	بدان ماند که هم بزم ست تصویرے بتصویرے

من پامال اندوه فراق بعد مدت نه جرأت کلام نه قدرت سلام پژمردهٔ سفرخته جگر نه صبر

در دل نه تاب نظر سخت متحیر بقول مضطر شعر

یک طرف اضطراب دل یک طرف حیا	دیدن بسوے یار و ندیدن چه مشکل ست

بالآخر بعد سکوت و تامل لعل شیرین را متکلم نمکین آشنا ساخته آهسته گفت ای بندهٔ خدا اگرچه

نوبت مقدمه بطول رسانیدی بهرحال از خطا درگذشتم گو رنج مفارقت تو برداشتم

مگر دل را بفرط ضبط و صبر نگاه داشتم که در قوم ما حفظ سررشتهٔ اخلاص و وفا بغایت پسندیده

و واجب ترین اعمال ست ورنه رباعی استاد

گر بقدر بیقراری بیقراری کردمے	از زمین تا آسمان فریاد و زاری کردمے
آه آدم اینقدر هم بیمروت می شود	گر چنین دانستمے کی با تو یاری کردمے

من حرفے نزدم انگشتر بدرش پیش او انداختم و اکتفا باین شعر ساختم شعر

دل همه دیده شده دیده همه دل گردید	تا مرا دل و دیده همه حاصل گردید

پس تبسم کرده خواصان خدمتگزار را فرمان داد که این را در همان بستان سرا

ببازند این بگفت و خود مثال نسیم بهار و برنگ ببے گل از صحن گلزار بیرون خرامید

و بر جناح استعجال کالعطر من الصبا و کالشمیم عن الهوا اندرون باغ رسید و من نیز بحکم آن

رشک بهار همپای خواصان لاله رخسار خرم و خندان دران باغ مینو سواد در آمدم نسیم

شگفتگی و شادابی بغنچهٔ دل وزید و مشام روح را بحمد صدق و صفا شمید اول مراد خرام بود

گستاخی معاف اسید وارم که شمه از حال نزول خود درین میدان و صحرا که هر شب این سرزمین
رشک بهارستان چین می شود عزه اطلاع بخشد که مشتاق و بیقرار ترم رئیس مجلس فرمود ترا
با این چه کار کتابت تحصیل مراد خود آور و بی فایده مقصود شدی اکنون سر خود گیر که تفتیش
راز ما مصلحتی ندارد من التجا و تنها از حد در گذرانیدم بالآخر فرمود آگاه باش که ما از جماعه
شهدا هستم که با فرقه باغیان بغزا و جهاد بر آمده بودیم و بعد از مقاتله و مجادله زیر همین اشجار
از دست کفار شربت شهادت چشیدیم و بفرمان رب جلیل در همین صحرا بانتظام بعض مهام
مثل داد رسی مظلومان و تائید ستم رسیدگان و اعانت فرقه تجار و قلع بنیان ستمگار و غرور رسی
و تائید سلاطین عادل و تهدید حکام ظالم مامور شدیم روزها تا سرحدها مورهٔ خود بطرز دوره و
خبر گیری می آیم و شب بهمین مقام دمے چند توقف می نمایم و این سرزمینے ست که قطرات
خون مادران چکیده و هر فردے را از ما حالتے بهشت و شربت طهور از دست داده قضوهمین
مقام عطا گردیده و این امیر جعفر در تحت حکومت حدود مامورهٔ ماست و این کتابے که
در باب خود آوردی رقمزدهٔ کلک استاد و هادی ماست که ما در دنیا بحضور شان حصول
فوائد تعلیم و تلقین و اقتباس انوار فیض و دانش نمودیم و جناب شان در همان قرب ترک دنیا
گفته لب دریا سکونت اختیار کرده اکنون یکے از ابدال و مردان خدا و مقبولان بارگاه
کبریا ست این بود مجملاً سرگذشت ما بعد ازیں قدر تقریر در خانه های زین نشستند و دفعتهٔ از
نظر غائب گشتند من از انقطاع صحبت شان حسرتها خوردم و تمام شب پای درخت سر
بردم بعد از نماز فجر قبل از طلوع آفتاب قطرهٔ زن شدم صعوبت منزل طے ساختم روز سیم
بهمان شهر و جایگاه که در اول سفر وارد شده بودم رسیدم در را مقفل یافتم فی الفور مفتوح
ساختم اندرون مکان در آمدم بجائے که اول متوقف شده بودم اقامت گرفتم تمام
شب بانتظار حصول مقصود دیده را بر هم نزدم دو شب برابر هیچ مرئی و مشاهد نگشت روز
سوم بنام هنگام چراغان لمعهٔ از دور تابان شد و همان سه دو سرفراز گلشن دلبری و ماه مهر شکن

خوش رنگ پیش نهادند وحصهٔ من جداو ندپس از تنقل فواکه شربت خوشگوار وجیدالرائحه لطیف الحلاوت
که مزه‌اش از شراب بلور جلوهٔ ظهور میداد پیش آوردند هریک ازان خوردند ودستها شستند و
دمے چند نشستند وهمه دفعة برخاستند وجانب مغرب نشتافتند وتمام لوازمهٔ خیمه فروش وقنادیل
نور وشمعهاے بلورند انستم که کجا میروند من تنها زیر درخت بسر بردم روز دگر هنگام شام بهمان
مقام باز بهمون طرز واندازه مهتممان حاضر شدند وآب وجاروب زدند وفرش وسندان انداختند
وقالین وتکیه بدستور آراستند وبهمان قرینه سواران بمزید کروفر باحشم وخدم بگرد جمله بگشتند سر با
نیزه هاے آبدار ظاهر ونمودار گشتند وبطرز نخستین هرگاه بر فرش نشستند همه بالبداهه نشستن مسلم الراس
در نظر آمد ودستور گلدسته ها با شیرینی تازه وفواکه پاکیزه پیش گذاشتند بروقت تقسیم من هم حصهٔ
خود یافتم زان بعد فواکه عطیره واشربهٔ لطیفه آوردند من هم بدریافت چندین ابرار در جمله تنوعات
عجیبه وثمرات غریبه سهیم حصهٔ جداگانه بودم مقارن این حال بحاجتے در صحرا رفتم دیدم که همان
دو سوار با امیر جعفر نمودار شدند وامیر جعفر بر اسپے خوش رفتار بصد امتیاز سوار پیش آمد واز مرکب پیاده
شده بعد تقدیم آداب وتسلیم عرض کرد که بکدام تصور بندگان حضور یاد فرمودند رئیس جا عذر فرمود
که درین روزها مسافرے دل طپیده در نواح مارسیده وکه معامله او با تو تعلق دارد رقعه در پیش
پیش او انگند امیر جعفر مضمون مکتوب سر سری بخواند گفت که ازین معامله ومعرکه چندان آگاه نیستم
دایه دختر درین امر مختار وباخبر بوده است اگر حسب ارشاد بنظر حصول مراد انیک انگشتر من حاضر
او را حکم شود که درمکان دایه بجاے که نخستین وارد شده بود باز رود وبعلامات این انگشتری
با او درخورد تا او این سخن استوار داند ومقدمه اصلاح پذیرد این بگفت وانگشتر از خنصر برکند
وپیش مسند انگند من تمام گفتگو زیر درخت می شنیدم واز دور همگنان را می دیدم لیکن رئیس
محفل مرا درین معامله ومکالمه مواجههٔ او نخواند هرچه مصلحت دانست خود بیان فرمود وبعد ازان
امیر جعفر را بندے از تحائف عطا ساخت واو هماندم اجازت مراجعت خواست وبمنزل خود
رفت پس ازین معامله من هم شروع رخصت دریافتم وبالحاح التماس ساختم که یا حضرت

وفضای طیب الهوا آنقدر نزهت روح حاصل گشت که دفعةً غبار غموم وهموم فرو نشست
همین که وقت نماز شام رسید چند کس با اشکال نورانی در رسیدند و آب و جاروب زدند
وزمین را شسته وپاک وصاف کرده خیمهٔ مدبع الالقمانش نصب کردند وفرش نفیس ولطیف
گسترده وغالیچه های گلکار وتکیه های زرنگار گذاشتند وقنادیل روشنی بر پا ساختند
چون این معامله معاینه ساختم بتسلیهٔ خاطر خویش پرداختم بعد نماز فارغ شده منتظر نشستم که یک
ناگاه صیحهٔ اسپان بگوشم خورد واز جانب مغرب کوکبهٔ سواران بمزید کرّ و فر جلوه گر گردید
مشعل چند افروزان نه مثل مشعلهای دنیا پیش پیش نمودار وقریب چهل سوار سبز پوش
بشان وتجمل بر مرکب های بادرفتار سوار وبدست هر یک نیزه های مصقول وآبدار با
چند پیاده نمودار وآشکار شدند مگر جمله بغیر سرکه از مشاهدهٔ شان رعبی تمامتر بر بنظارگیان
استیلای یافت بمجالّه از اسپان پائین شدند ازان میان شخصی به نسبت همه جمیل و
وپاکیزه شمائل پیشتر فرازمسند نشست وهر یک بمرتبهٔ خویش بجای خود نشستند لیکن
بالای فرش جامهٔ مسلّم الراس بنظر آمدند بعد ازان دو کس کشتی شیرینی وچند گلدستهٔ ریاحین
سرخ وزرد پیش گذاشتند مردی ازان جماعه برخاست وشیرینی وگل تقسیم کردن گرفت دران
ضمن صاحب مسند ارشاد فرمود که مهمانی زیر درخت وارد گردیده حصهٔ او هم بدهید من
من چون این سخن دریافتم فی الفور از جا برخاستم وجرأت کرده بحضور شان رفتم وتسلیم
بصد تعظیم بجا آوردم حصهٔ شیرینی وگل بدستم گذاشتند مدت العمر چنین لذیذ ولطیف
نچشیده بودم بعد ازان دل قوی ساختم وکتابت درویش پیش شان انداختم سردار
محفل بعد ادراک مضمون دو سوار را پیش خود خواند وحکم داد که همین لحظه پیش امیر جعفر که در
فلان ناحیه بست بروید وسلام ما رسانید وزود وبیارید سواران علی الفور مرکب تاختند
واز نظر غائب گشتند پس ازان آفتابهٔ طلاکار وطاس نقره پیش آوردند دستها شستند و
سفره چیدند والوان تنقلات که از موائد خلد برین نشان میداد بر اطباق بلور زجاج

سوال مرا جواب بے تفرمود مگر اشارت نشستن بیرون صومعہ نمود و خود بجال خویش ماندم
تا شام بہمان مقام متوقف ماندم قبل نماز عشا شخصے دو کاسۂ شیر و خرما نان جو کہ لذیذ تر ازان
گاہے بکامم نرسیدہ پیش من نہاد سیر خوردم و سر بسایش بردم ہر روز تا دو پاس ہمیں
درویش صفا کیش دست بستہ منتظر خدمت می استادم گاہے اشارتے و حکمے نمی فرمود سوائے
ستۂ ضروریہ دیگر او را توجہ بدنیا و مافیہا ندیدم برگ درختان خوردے و خود بضرورت
آب از دریا آوردے و بقدر احتیاج صرف کردے مدت یکسال ہمین منوال بر آمد روزے
بر وقت معہود پیش درویش استادم و سر نیاز بر قدمش نہادم باز اشارت فرمود من
شمہ سرگذشت خود بپایۂ التماس سانیدم ہمان وقت سطرے چند رقم زد و بدستم داد
و ہمین قدر فرمود راہ مغرب پیش گیر بعد پنجروز زمین صاف و ہموار
نمودار گردد در آنجا خوش بمشام رسد دران میدان وسیع جانب شمال درختان چند
سایہ دار و خوش منظر بنظر آیند برابر آن درختان توقف نمائی آخر روز ہنگام غروب آفتاب
اول چند کس نمودار شوند کہ زمین را آب و جاروب بزنند بعد ازان فرش لطیف گسترانند
و مسند و تکیہ ہائے نفیسہ گذارند و قندیلہ عنبر و کافور روشن سازند پس ازان از جانب مغرب
چند کس بر اسپان سوار مشعلہ ہائے روشن پیش پیش نمودار شوند و بران فرش بنشینند و زیادہ
از چہار ساعت مکث نکنند و باز بطرف مغرب متوجہ شوند این کتابت را بر مسند مخدل رسانی
غائبانہ کامیاب مطلب شوی چون این مژدۂ جانفزا یافتم زود برجستم و کمر ہمت بر بستم و
از درویش حق اندیش رخصت گشتم و سر در بیابان نہادم بعد طی سہول و جبال چنانکہ
درویش فرمودہ بود میدانی مانند سینۂ عارفان زندہ دل وسیع و خوش فضا و مثل باطن
پاک سیرتان فسیح و دلکشا بنظر در آمد و رائحۂ فرحت انگیز بمشام جان رسید چشمۂ پاکیزہ و خوشگوار
و بر لب آن درختے چند سایہ دار نمودار گردید و پاے در رختے رخت اقامت انداختم و از
گرد راہ بر آسودم و آب بر چشمہ وضو نمودم نماز ادا ساختم بمشاہدۂ صحراے دل کشا

چون فسحت سینهٔ اهل صفا پرنور و برنگ آئینهٔ ضمیر صافی دلان از غبار دنیا دور باغی بنظر آمد
که اشجارش از آب ضوء زاهدان نشو نما پذیرفته و گلهای بهارش از قطرات عبرات
دیدهٔ عاشقان رنگ و بوی شادابی فراگرفته خیابانش مثال سینهٔ صاف صوفیان
مصفا از گرد و غبار و چمنستان او برنگ قلوب عارفان از تگفتن گلهای رنگارنگ
همیشه بهار شاخ درختان بسان سبوحیان ملاء الاعلی از تحریک هوای شوق هر لحظه
در قیام و قعود و برگ هر شجر باهتزاز نسیم ذوق همه وقت سر بسجود و هر ثمر از حلاوت
معرفت حقیقی چاشنی دار و هر گل از رنگ و بوی محبت الهی سرشار شب زنده داران
گلشن از آب تازهٔ شبنم همه وقت با وضو و صبح خیزان چمن هر دم در شغل لا الٰه الا هو
اطفال شگوفه هر بامداد در بستان خیابان بر اوراق گلستان منت مرخدا میخوانند و
نوبالغان سبزه بتسبیح هزار دانهٔ شبنم سبحان الله و بحمده بر نوک زبان می رانند طرفه حوضی
مثمن در ان ماهیان زرد و سرخ و کبود با یکدگر غوطه زن و دیدهٔ هر ماهی هنگام شب
اندر آب زلال مثل چراغان روشن بر لب حوض قفسهای مرغان رنگین شیرین نوا
در هر صوت و صدا ذکر خدا در گوشه باغ صومعهٔ پاکیزه و لطیف خوش قطع اندرون آن
در و بش معرفت کوش خدا یاد و خود فراموش تسبیح سلیمانی در دست بالای مصلی
نشسته و دیدهٔ دل بیاد الهی فروبسته گوشهٔ خاطرش آنچنان مشغول بحق بود که سر
تسلیم و تعظیم بر آستانه نهاده زیاده از یک پاس متوجب استادم سر خود برنداشت در دل
خود گذرانیدم که والله اعلم چگونه برادر خود درسم دفعة سر برداشت و نظر بسوی من
برگماشت متحیر گردید و باشارت پرسید کیستی و از کجا می آئی گفتم بندهٔ خدایم سخت
پریشان و خاک پای درویشان از راه دور خود را بر سر این آستانه رسانیدم تا از برکت
انفاس قدسیه فائز مقصود شوم و از پیش جناب محروم نروم ۵

چه احتیاج به پیش تو حال دل گفتن	که حال خسته دلان از تو خوب میدانی

که این جوان را ز دو از ین باغ بدر کنند که سزاوار معاشرت و شائسته محفل ما نماند مصمم عه
سعد و م شد محبت و نسوخ شد و فا ٭ بعد این حکم هر چند که بکلمات دلپسند و سخنان دلبند با او در آمدم
که شاید نوازش غضبش تسکین پذیرد و بجلا لطفت و ترحم گراید اصلا حرف من تاثیر نداد پس پرستاران
بحکم او مرا در هوا بر و ند و از صحن باغ در دشت و راغ انداختند و بهاندم غائب گشتند من سر در
بیابان نهادم و تمام روز از سر گردانی پا مال پریشانی بودم شب هنگام بزیر درختان صحرائی بسر می بردم
با مداد ان با ندوه و ملال خسته حال کوه و بیابان می پیمودم روزی در مرغزاری رسیدم
پیر مردی را دیدم دراز دحام گوسفندان گلیم بر دوش عصا در دست بسایه درختی نشسته پیش
آمدم و سلام کردم جواب سلام داد و بنگاه لطف پرسید ای جوان از کجا می آئی گفتم در خدمت یکی
از حکام بودم از و دلگیر شدم بر بین راه افتادم نمید انم کجا روم پیر مرد گفت راست بگو که هر دردرا
دوائی و هر مرض را شفائی نهاده اند و هر مفقود را وجودی و هر مطلوب را وقتی قرار داده ٭

بفوت مطلب چیزی مشو غمین که فلک	ستاره می برد و آفتاب می آرد

من قصه را از ابتدا تا انتها شرح دادم و سر عجز بر قدم او نهادم پیر مرد گفت ما مور نفس امارة
شدی گفتم اکنون چاره این کار چیست تو که انیس و غمخوار منظر می آئی همت مردانه بکار ما کن
پیر مرد از سر فتوت و دلدهی گفت تا نشانی نیکو میدهم اگر رسیدن آنجا میتوانی محبت نیست
که شا هد مقصود در بر آری و خرم و کامیاب برگردی گفتم بجان منت دارم و ارشاد دهید بنیاد
بجا آرم پس پیر مرد گفت جانب مشرق راه چون چهار فرسنگ طی شود در فلان فراخ جزیره است
و بر لب دریا موضعی ست خوش فزا و سواد خوشنما باغی مختصر محوره و بلند بر در انجا درویش
روشن ضمیر از مدت کثیر دنیا و مافیها را ترک گفته دل بیاد خدا بسته اکثر حاجات خلائق بر آید
و عقد مراد دل بستگان می کشاید من بمجرد دریافت این مژده هوش افزا جانی تازه یافتم
بشکر و ثنای پیر مرد پرداخته روان شدم صحرا و قفار طی کردم روز دهم بر لب دریا رسیدم و
بجائی که درویش حق اندیش بعبادت خداوند جلیل مصروف بود خود را رسانیدم مکانی دیدم

تمام شب هنگامهٔ عیش و نشاط گرم و سامان بسط و انبساط برقرار ماند قریب انبلاج صبح از بادهٔ خرستی هوشیار و از خواب غفلت بیدار شدم باز قصر نگارین آن نگار بیاد آمد هرچند که از ان عشرتکده قدم پیشتر می نهادم دل من هزار قدم پیشتر میرفت لاجرم یک یک گلدویان رنگین ادا را بانعام و عطیات شایستهٔ معتدبه وداع ساختم و اسپ را زین بستم و بصد حسرت و افسوس پا در رکاب و دل در حلقهٔ اضطراب آوردم آخر روز در بستان سرای سوسن پری رسیدم از فرط کسل راه و تعب بیداری سر ببالین نهادم و بانواع تصور و خیالات شب را بروز آوردم ۵

یار را در بر گرفتن کی فراموشم شود	کی رود از یاد کس چیزی که از بر می کنند

صباح که از بستر خواب برخاستم و از وعدهٔ معهودهٔ سوسن پری شمار ساختم در مراجعت آن رشک ماه عرصهٔ یکیاه باقی مانده بود مرکوز طبع داشتم که درین مدت بار دگر با شمسه خانم ملاقی و معاشر خواهم شد درین وهم و خیال بوسط النهار بسیر جویبار برآمدم آخر روز عند المعاودت چه می بینم که بیک ناگاه گردی و غباری از افق آسمان نمودار و روی زمین تیره و تار گشت و دفعتهٔ بعد رفع گرد و غبار سواری آن نگار برنگ برق نمودار شد چون قریب تر رسید متحیر شدم و خوش تعظیم تمام برخاستم و از افراط ذوق و شوق شتافتم و دست برای هم آغوشی و اساختم خود را دور کشید و همین حرف از زبانش برآمد که من با مرد بیوفا معاشرت نمیسازم قول من بعوانکاشتی و خود را در صحبت محبه زنی ضائع ساختی ندانستی که آخر کار نوبت بکجا خواهد رسید و لطف این صحبت بمفارقت خواهد انجامید جواب بتجاهلانه گفتم که چرا و چگونه و کدام حرکت از من سر زد که در پاداش آن این چنین حرف ارشاد میشود گفت ملرفه جرأت داری و حرف انکار بر زبان می آری صبح یکی از همراهیان من شب ترا در فلان شهر و فلان مکان در بحبهٔ عیش و عشرت مستغرق دیده با من اعلام کرد و شبی چند اگر بصحبت او دگیمی در آمدی ترا هلاک میکردم من بعد تصدیق این معامله قبل انقضای وعده مجالتاً در رسیدم این بگفت و از سر غضب برستاران اشاره ساخت

واندازد بر کشید و دزدش او اتر از طاؤس طناز بجلوه گاه رقص مستانه خرامید ابیات

لباس از غوانی در بر آراست	پی رقص آن پری رو تند برخاست
دم رقصیدن آن ماه تابان	بر قصد خنجر گردون گردان
گلو بشکن از نوا چون ناله در فش	نمایان غبغبش چون نشه در می
ز طرز نغمه آن لعل خوش آهنگ	نفس بر نغمه داؤد شد تنگ
ولے کی حاجت با نغمه بودش	که هر ایمای اعضا نغمه بودش
بگردن غبغبش رقص دل آویز	چو موج می بمینا فرحت انگیز
ز معجر بر خش زرین نقابے	گهے گل بود گاهے آفتابے
گهے خم بود گاهے راست دوتے	گهے چون برق در جستن نمودے
چنان در رقص پائے ناز را کوفت	خرد انداز رقص بسمل آموخت
ز طرز غبغبش آن شوخ طرار	بهر آنے دگر شانے نمود ار
خرد مبهوت رقص دلربائیش	جگر بیتاب از انداز پائیش
بهر گردش که در درمان او بود	دل عالم بلا گردان او بود
نوائے از غنون دم ساز دلنج	نوا پرداز رقص آواز دل بود
ز انگشت نزاکت تار طنبور	انا الحق خیز شد چون دار منصور

هنگام انداز یا کوبی بر سر ناظران قیامتے تازه برپا میکرد و گردش دامان رنگینش طعنه بر دور شعله جوالہ میزد و اشارات چشم فتنه انگیز او غزالان صحرا رام وحشت آموخت و گرمی غبغبش پائے شعله تابش برق را از من مستی می سوخت نغمات در دانگیز او دل سنگ می گداخت و از نداے حیرت خیز زنگوله آهوان رمیده را رام میساخت

الغرض از تماشائے رقص قیامت ایجادش پائے نظاره در چار موجه محیط حیرت افتاد و از ترانه هائے دلکش او دماغ که منبع عقل و حواس ست غبغبش آغاز نهاد میرین

نغمه ۱۲ الف فتح خیم
بای دشت بر داود
بخفیف دادیز
بعد شغاله گرد
برگرد بسیار گرد
باشنده و آنچنان
باشد که بهبود
سه بوق مشعلها
سه بگرد دوم
دوش نوا
فی گرد دانست
سه بوق مشعلها
غنایت ارتفاعات

وقلیهٔ زرگسی ونان خطائی وحلوائے مغزی وقلیهٔ بادامی وکباب شامی وقیمهٔ تکمین وسنبوسهٔ بیسینی وشیربرنج وشیرمال بوفور حلاوت مالامال پیش کشیدند واقسام آجار ومربیات خوشگوار موجود مهیا ساختند به تناول الوان غذا ورائحهٔ جانفزا و اصناف یاقوتی دلکشا روح حیوانی را تر وتازه ساختم وحلاوت لذائذ زندگانی بصد شادمانی دریافتم بعد از فراغ طعام هنگام شام خیل خیل مطربهای لاابالی ورقاصه های پری رخسار با طنبور وبربط وچغانه وچنگ وموسیقار وکمانچه وارغنون ودیگر سازهای فرنگ حاضر شدند وهریک از رنگین نوائی قانون نشاط ساز ساختند واز صدای هزار طنبور شور نشور انداختند هرگاه پیرایهٔ رقاصی در برآراستند هر همه نوبت نوبت بغارتگری دلها برخاستند

تعریف رقص ونغمهٔ مطربان

همه رنگین لباس وخود پرستان — سزاوار کنار نیک بختان
زجا جستند ورقص آغاز کردند — بقامت صد قیامت ساز کردند
هوای رقص شان اندام میریخت — چو برگ گل که از بادام میریخت
ز دام حلقهٔ زلف گره گیر — بپای نغمه میکردند زنجیر
بطرح نو اوای ساز شان بود — قیامت پیرواز شان بود
ترنم آنچنان نقش طرب بست — که دل از دام کلفت برملا رست
هوای نغمه را این ست تاثیر — که از بامی در آرد پای تصویر

تعریف رقص شمسه خانم

الحاصل هرگاه جملهٔ رقاصان پرفتنه از پاکوبی ورنگین نوائی ورقاصی ونغمه آرائی فارغ شدند شمسه خانم به تهیهٔ رقص هنگامهٔ نزاکت گرم ساخت وبآرایش قامت ولفریب تازه طرح شور قیامت انداخت نعوذ باللہ دمیکه معجز رنگار برسه وپیشوا از زرطراز بصد نا

بمنزل آن مهرو ل افروز رسیدم اندرون رواق درآمدم ومجل خود نشستم مگر از بادهٔ نشاط شبینهٔ طبعم وخمار وخاطرم پابند اضطرار بود از فتور حواس مانند خوف زدگان در معرض توحش ووسواس افتادم دل را بدست تردد وهراس دادم تمام شب چشمم بخواب آشنا نشد صباح درحمام درآمدم بدن پاک وصاف شسته لباس تازه زیب اندام نمودم وبرمسند جاگرفتم وتفرجگاه چیدوانهٔ انگور خوردم وتا سه روز از جاے خود نجنبیدم وقتے که درجامهٔ خواب می آمدم دریا شمسه خانم وطرز محبت ولطف صحبت او سیلاب اشک از دیده می ریختم وبخیال یک یک

ادا ے دلفریبش آه صد حسرت از جگر می انگیختم

خراب ناز دیا مال ادا میکند مارا	خدا رسوا کند دل را که رسوا میکند مارا

روز هفتم بازدم صبح براسپ صرصر نژاد سوار شدم وسر شام بمقام آن دلدار رسیدم نیزان دویدند ومرا اندرون بردند نازنین بکلمات محبت ورموز الفت خاطرم تازه فرفیته نمود من هم دستان مصائب فراق وسوز وگداز اشتیاق درمیان نهادم این باعی خواندم رباعی

اسیر چنگل عشقم طبیبان رفت از یادم	بدام در افتادم بدین فت از یادم
طریق عاشقی نبود دمے بے یاد تو بودن	چنانم محو دیدارت که دیدان فت از یادم

خلاصه آنکه بعد تناول طعام با آن گلعذار باختلاط بوس وکنار هنگامهٔ معاشرت گرم ساختم وازان گل نو شگفتهٔ گلستان جوانی حساب زندگانی از سر گرفتم وتمام شب آن نازنین سیمین بر

زیب آغوش داشته دم صبح از کنار آن دلدار جدا گشتم

ای خوش آن صبح که عاشق شکر خواب وصال	دست در گردن معشوق حمائل برخاست

این مرتبه شمسه خانم از فرط اخلاق ومحبت با من گفت که امروز میخواهم بضیافت تو بپردازم وتماشاے رقص وسماع ترا ملحوظ گردانم همان لحظه بگفتهٔ آن دلدار پرستاران نخبه کار الوان غذا واطعمهٔ نفیسه پیش من آوردند مرغ زعفرنگین وفالودهٔ شیرین وزیربیان رومی وحلواے نشل ونورمحلی وکباب حسینی ودوپیازهٔ مغلی وکباب دارائی

از گلشن رخسارش چیدن گرفتم و دماغ آرزو را از شمیم سنبل مشکبارش معنبر گردانیدم
و بلا شائبهٔ تکلف ساعد سیمین آن مخملین تن را کشیده بر فرش حریر افگندم و آن
عشوه انگیز را از هجوم بوسه های بی ادبانه مهلت نداده گستاخانه بسینه چسپانیدم
و بی تکلف دست بر سیب و انارش بردم و حسب مراد دل شگوفه های بوسه از لب
و دندان و گلوی گلرنگ او چیدم ۵

هر بوسهٔ او تشنهٔ بوس دگرم کرد	فریاد کز این آب نمک تشنه ترم کرد

بالجمله آن گلبدن را در آداب خلوت و تهذیب صحبت آن چنان مشاق و پر مذاق یافتم که جمله
عیش از یاد خود و بدر انداختم و تمام شب از هم آغوشی آن خرمن گل گلهای نشاط چیده
بصد التذاذ تا آخر شب دانه های شبنم بر برگ نسترن ریختم و تا طلیعهٔ سحر با آن رشک قمر
بلطف بسر بردم همین که صبح صادق دمید از خوابگاه برخاستم و بر حاشیهٔ حوض رسیدم
و غسل کردم و لباس را تغییر دادم و قطعهٔ جواهر که بر بازوی خود داشتم بدست کنیز او
گذاشتم و پا در رکاب در آوردم و راه بیابان گرفتم و بعد از سیر و شکار همین که شام
در رسید هنگام چراغان خود را بر در آن نازنین افگندم اسپ را بجای محفوظ بستم و مسکن
آن سیمین تن رفتم تمام شب از صحبت و اختلاط رنگین و کلمات شیرین و نکات نمکین آن
نازنین حظ وافر حاصل ساختم و هر بار از آن ماه رخسار در آداب خلوت ادای دلکش
و تقریب معانقه میکردم گاهی در عالم اختلاط از جوش لذت و نشاط برگ قبول از زبان
محبت در دهنم می گذاشت و زبان و لب ما را از لعل شیرین خود عنابی میساخت و من هم
هر لحظه از لب نوشینش کام جان را بشکر طری غلطه میدادم و هر لمحه لب خود بر عارض گلگون او مینهادم ۵

جانی دگر ز بوسهٔ دلدار یافتم	عمری دوباره از دو لب یار یافتم

پس سه شب علی التوالی همین طرز اتفاق افتاد و در هر جلسه اختلاط لطف تازه جلوه نمود میدان
روز چهارم قصر زنگار سوسن پری بیاد آمد مضطرب برخاستم و بر مرکب بادپا نشستم آخر روز

ز ساعد پنجهٔ رنگین نمایان — دمید از نخل نسرین شاخ مرجان
ازان ناخن که عقدل کشاید — هلال و مه درو یکجا نماید
رخ و زلفش بهم لیل و نهار است — گلو بیش مطلع صبح بهار است
شکم بلور بل آئینهٔ نور — نماید صاف عکس چهره از دور
ز جوش جلوه های حسن پنهان — بر نگ غنچه اش بالید پستان
نه پستان دو انار اصفهانی — گزد میکرد گل رنگ جوانی
بسختی میوه نامرغوب باشد — ولے پستان بسختی خوب باشد
بود نافش زیارت گاه آدم — که بیت الله باشد ناف عالم
سر بن نازک آن آتشین چهر — خمیرے خورده مشت از پنجهٔ مهر
چنان از چرب و نرمی بے نظیر است — که پنداری کف دریاے شیر است
بزیر دامن آن سرو طناز — دو برگ گل بهم پیوسته از ناز
تو گوئی بر حریر آبداری — نوشته خطے از خط غباری
بسیمین ساق او زر بوسه داده — خوشا سیمے که زر در پایش افتاده
کف پایش که بس نرم و صفا جو — نماید خواب از مخمل فراموش
برهنه پا اگر در جلوه آید — حنائی کف ز پشت پا نماید

الحاصل آن چمن پیرائے بوستان رعنائی بکلمات دلربائی متوجه گردید و سر گذشت من تمام تر پرسید بطرزے که مطبوع خاطرش و انستم بکلمه و کلام در آمدم پرستار انش آشپز بکلمات ریزه و مفرحات لوبوے فرحت انگیز پیش آوردند که از خوردنش حرارت غریزی مشتعل و از رائحهٔ او طبع منبسط و مشام روح معطر شد پس ازان خوانهاے طعام لذیذ و غذاے لطیف پیش کشیدند و باتفاق آن ماه پاره لقمهٔ چند تناول کردم و حلاوت زندگانی از سر حاصل نمودم و بهواے هم آغوشی بدست نگاه گلهاے مراد

نگاه انداختم عکس شکل من با نظر فوق منطبع و مرئی گردید علی الفور کنیزے خوش منظر بیرون رفته
و بر سراپاے من نظر انداخت و شمسه خانم را از ظاهر حال من آگاه ساخت شمسه خانم مرا اندرون
خواند بے تکلف پیش رفتم مکانے دیدم بس دلکش و مصفا بساط منقش و گلکار انداخته
و هر طرف سازِ طرب و سامان عیش آراسته چون مرا دید تعظیما تا لب فرش رسید و تکریم تمام
برابر خود بنشانید من بنظارهٔ جمال آن حور وش که هوش رباے قدوسیان بود محو حیرت
گشتم نازنینے بود که بیک غمزهٔ سحر آفرین هزار فتنهٔ خوابیده را بیدار ساختے و بیک نگاه
دل آدمیزاد هشیاران و زنگار را صد مرتبه در بلا انداختے اشعار بطرز مراثا

نگل نو لالهٔ نے سرو روان بوے بهار گلشن آخر زمان بود
جبینش نور و عارض غیرت حور ندیدم اینچنین نوگر علی نور
تن از سرچشمهٔ خاور سرشته رخش غارتگر مهر و شته
دو ابرو گرچه ایماے ستم داشت زبار ناز لیکن پشت خم داشت
غلط گفتم که باشد بوسهٔ او براے عاشقان برشاخ آهو
چو چشم او ندیدم ناتوانے که در چشمک زدن کشته جهانے
بزیر چشم او بینی نمودار عصاے نقرئی در دست بیمار
لبش دانم چو گل از رنگیان پاک غلط گفتم ز خون عاشقان پاک
مسی مالیده دندان گهر تاب گر الماس آداده سیه تاب
تبسم در سمی دارد بهار ے چو آن تیغے که رخشد در غبارے
مسلسل جعد مشکین بر رخ گل گشاده شام و شفق را قافیه تنگ
دو گیسوے رسن تابش بدین پشت چو انمی برگرامی دید می گشت
بیا مغ گر دنش شاداب و روشن صراحی را گرفته خون بگردن
دو ساعد نازنین گلدسته نور نهان در آستین دو شمع کافور

دران شهر بنیوسواد از دور عمارتے دلپذیر بنظر در آمد که اگر نظارگیان نقش و نگارش را مد نظر اعتماد
در وصف او خوانند بجاست و واصفان در وی دیوارش لم یخلق مثلها فی البلاد در شان او دانند
روا القصه بآرزوے دیدن شهر غنان اسپ بآهستگی انداختم و بسبیل تماشا عزم اندرون شهر
ساختم هر کوچه ویران از کثرت گلعذاران نازکبدن همرنگ چمن و از هجوم لاله رویان نسرین تن
رشک گلشن یافتم مردم بازار را پرسیدم که نام این شهر چیست و حاکم این ملک کیست گفتند این
شهر فرخ عمارت و حاکم محمود شهریار ناگاه گذرم بدروازه افتاد که نقش و نگارش داغ حسرت بر جبین
نقاشان از زنگ و چین گذارد و شمسه محراب طاق زرنگارش طاؤس زرین بال فلک را بر آبخ
در آرد پرسیدم که مکین این مکان دلپذیر کیست گفتند که درین ایوان جنت نشان حور زنے ست
شمسه خانم نام که از پرتو رخسار تابدارش هنگامه آفتاب بدار و رنق بازار شکسته و بدر منیر بر راه
او رشک عذارش هلال وار الاغر گشته غمزه جادو آفرین او شکیب شکن مجردان پارسا جوی شهر
او گر شمه صبر گداز ش بر هزن عقل و هوش مجردان دریافت اوصاف جمیله اش سلطان نکته باز
عشق بر کشور دلم دو اسپه تاخت و حواس خمسه را در چار موجه دریاے بلا انداخت با وصف
که هنوز خورشید طلعت معشوقه در رواق دیده دام پرتو انداز نشده بود که سیاره هاے اشک
بے اختیار از چشم ریختن و از حرارت باطن شعله شوق انگیختن گرفت آتش غم در کانون سینه افروختم
و دود و فغان صبر و قرار رفته سوختم بے تکلف خود را بر در آن حور لقا انداختم و خود را همه تن محو تماشاے
دلتاق نگارین آن نگار ساختم چون آن نازنین او ستوے بود که هرگاه از مشتاقان نظر باز
از راه دور و دراز بدیدن آن دلنواز می آید بر روزن دلتاق خود تا مدتے آینه تعلیه نموده بود
که بمجرد افتادن نگاه عکس صورت ناظر با نظر تنطیع شده و او بمعاینه عکس شکلے که مطبوع طرز خانش
می افتاد کنیز خود را بیرون می فرستاد و او را با کمال اعزاز بحضور خود طلب میساخت شب با او بعیش و
عشرت می بسر برد و هر روز بالقصد و بنا در بجائزه می یافتم من که بسبیل تفرج بنگار رآمده بودم
دران وقت در ے باز نه گذاشتم لیکن از دلدادگی شوق دیدارش دمے ضبط نساختم همین که بر آینه

در اصطبل خاص درآمدم اسپے دیدم سمند نسیان باد نسند دراز گردن باریک میان کوه تن پیل توان قوی هیکل فراخ نعل هو کفل عنبرین یال شمیم خصال صبیح جبین کوه تمکین عقیق لب گوهرین دندان طوفان روش برق عنان هلال سُم کهکشان دُم فلک سیر همایون طیر عقاب طلعت طوطی پر کوه شکوه پری پیکر گران نعل سبک گام طاؤس خرام ثریا لجام گرم رو تیز دو آتش پا مجسّم هوا سنبل کاه نرگسین نگاه زین زرفش مرصع کار نگینه رنگینش گلدسته بهار زیور پیشانی تسمهٔ نورانی زیر بندش آویزه گلبن گل ریز هیکل گردن سراسر افشان برنگ ستاره های درخشان جلد زرین همرنگ پروین دوالش ثریا مثال رکابش حلقهٔ هلال تسمهٔ تنگ سراپا گلرنگ دُمچی جواهر نگار دو ستاره دُم دار کوتل کش کهکشان وش القصه چون در خانهٔ زین درآمدم ندانستم که صرصر بلا بود یا ظلمت سایهٔ همای کبک خرامان بود یا طاؤس چمنستان ابر باد پیما یا قطعهٔ دود سرا چون اندک اشارهٔ عنان ساختم تیز تر از نظر یافتم لیکن نه دریافتم که کجامی برد و مانند شعلهٔ سر افشان کدام طرف سر میکشد ابیات

عجایب مرکبے خوش بادپائے	نه اسپے بلکه شوخے دلربائے
بر فتن گرم چون دل سوئے دلدار	بر گشتن سبک چون عدهٔ یار
اسیر کاکلش خوبان دل جو	گرفتار خم فتراکش آهو
عنان در گردنش باشد نمودار	چو دست عاشقان در گردن یار

هرگاه برنگ طاؤس علنا زمائل بهوا گشت چون مقدار چهل فرسنگ گذشت از دور شهرے بنظر آمد فضایش خوش هوا سوادش لطیف و دلکشا کوچه هایش از جوش لطافت صفا همرنگ گلزار و رستهٔ بازارش دل عاشقان را از تنگنا سے اندیشه بازار ابیات

در و بامش همه آئینهٔ نور	غبار کوچه هایش سرمهٔ طور
بدست پیر افتد رایگانی	زدُکّانهایش کالاے جوانی
عروس اصفهان بسته نگارش	شده شهر حلب آئینه دارش

لذت روح می افزود و هم علی هذا القیاس طرف هر حوض و جویبار و هر چشمه و انهار که سیر و گذار میکردم
آبی از ان هر جگر تفته خود می زدم با انیمه بغیر آن گلبدن هر صحن گلشن و زنظرم تیره تر از سواد گلخن بود
و نوک هر غنچه و برگ هر شگوفه در جگرم کار پیکان آبداری می نمود خلاصه آنکه هر روز بعد نماز صبح همین و رسیدم
که در بوستانی نوی در آمدم و دل فراغدار را بتماشای لاله و گلزار هزار تسکین و قرار می دادم و بتصور

عارض گلرنگش این شعر میخواندم ؎

از باغ رفتی و دل بلبل ز ناله ریخت	گل را شراب رنگ تمام از پیاله ریخت

بعد از انقراض یکماه بتفرج عمارات مصروف گردیدم اندرون هر قصر و شه نشین که میرسیدم هزاران از
از عجائبات روزگار و نوادر هر شهر و دیار مهیا و تیار میدیدم با وصف چندین حسن عمارت دلپذیر و عجائبات
بی نظیر چون رونق مکان از ذات مکین و زینت بهشت برین از جمال حور عین است در مفارقتش خار
حسرت در دل می شکستم و از غایت اضطرار در یاد آن دلدار می برخاستم و باز یک لحظه می نشستم ؎

انچه هیچی خانه بی معشوق زندانی بود	این سخن را بر در هر خانه میباید نبشت

الغرض پس از مرور دو ماه رغبت بشکار ساختم بطویله در آمدم از اسپان خوش منظر و مرکبان خوش پیکر
یکی را برگزیدم و بران سوار گردیدم سبحان الله اسپی بود خوش رم آهو پیکرش تصویر جادو و نهنگ در ما
شهباز هوا نسیم بهار سیل کوهسار تیز گرد صبح انور و مشکین دم آتشین سم سنبل مو قرنفل بو عنبر غبار

با در فتار قبول شاعر تیز گفتار ؎

چون نگاه جگه رود بر فلک از روی زمین	یک قدم راه بود از ابد شش تا به ازل
شش جهت گرم رود در دی چون اشهب برق	نه نشیند برخ جلدی او گرد کسل

پس فرسنگها بیابان و صحراها ساختم بهر وحوش و طیور که نگاه می انداختم بیک اشاره عنان جهد را
بر سر او می یافتم همچنین هر روز بشکار جانوران صحرائی می پرداختم تا آنکه بحکم این معنی که الانسان
حریص علی ما منع روزی ماده هوس بدلم رخت و سودای حرص و شوق ولوله انگیخت که طرف شمال
کرآن ماه شمائل مانع گردیده دل قوی کرده با پیشانت و نظاره گوادر آنجا باید ساخت و زدیگ

وبقاے زندگانی در نظارۂ طلعت نورانی او منحصر می انگاشتم فی الحقیقة

روے نکو معالجۂ عمر کوتہ است	این نسخہ از کتاب مسیحا نوشتہ ام

همبرین نمط چند ما حسب دلخواہ گذشت روزے سوسن پری با من گفت صبح مواصلت سر آمد و شام مفارقت قریب رسید و فلان روز عزم حضور مرشد خود دارم لیکن اینقدر امید وارم کہ ہرچہ بگویم تا ایام جدائی بلا تامل بران عمل نمائی بعد انقراض مدت معہود بہمین مقام بار دگر خط وصال با دلشما حاصل ورنہ در صورت خلاف آن باز محال است و موافقت یکدگر مشکل من ازین حرف رنگ رو باختم و اضطراب شدید ساختم اما دم زدن نتوانستم آخر الامر سوسن پری روز وداع مقالید سائر عمارات و کوشک و دیگر متعلقات بمن تسلیم کرد و گفت کہ در غیبت من زنہار دلگیر نشوی ہر روز بتماشاے باغ و لالہ زار و سیر چشمہ ہاے نہار مشغول باشی بعد ازان بمطالعۂ کتب سیر و اسمار خاطر را خوش داری و اگر طبع تو میل شکار نماید اسپان برق رفتار در طویلہ موجود و تیار اند ما سہ طرف بشکار پردازی و جانب شمال زنہار توجہ ننمائی کہ محل خطر و مقام ضرر ست من کلید ہا برداشتم و سیل اشک از چشمہ چشم روان ختم و وقت وداعش کوہ ہزار اندوہ بر سر خود شکستم شعر

صحبت خوبان بلاے جان مشتاقان شود	گرچہ آسان ہست پیوندش بریدن مشکل ست

بعد تودیع آن نازنین مغموم و حزین بگوشۂ قصر بر نگ تصویر پابند حیرت و تشویر آشفتہ دل گرفتہ شب ہجران را بصد سوز و گداز بصبح آوردم و تاسہ شان روز دست از آب و آش نبردم بامداد ان بعد نماز در بستان سراے خاص در آمدم بیاد آن رشک چمن ہر گل و غنچہ را بخلوص الفت بوسہ میدادم و بتصور عنبر چشمش دیدۂ غمدیدہ را از فرط ذوق بر نرگس می مالیدم و بخیال شمیم موے مشکبار آن گلرخسار بپاے نفشہ و سنبل می افتادم و در سایۂ ہر شجر و در پاے ہر سرو و صنوبر لمحہ لمحہ می استادم و از قطرات اشک روان ہر نخل را آب تازہ میدادم ؎

بہر گلشن کہ سرو قامتش را یاد میکردم	دران گلشن دل ناشاد خود را شاد میکردم

ہمچنین ہر میوۂ خوشگوار از ان اشجار کہ می چیدم و حلاوتش را می چشیدم بیاد لعل شیرین او

۱۷ عنبر نفحۂ اطلق بنفشہ نرگس کنایہ از چشم سنبل کنایہ از زلف خلاف آن زیبا کنایہ از بالا

رخصت وهی الملخص بحکم پدر با جمعے از خواصان گلعذار و پرستاران لاله رخسار درون باغ آمدم
چون گاهے بحشیم خود هوائے بوستان و نظارت سبزه و آب روان و سجع طائران و رقص طاؤسان
ندیده بودم خاطرم لگلگشت و تماشائے الوان یاحین آنقدر خرم و تازه گردید که تا یک هفته
دران باغ بساط نشاط انداختم و بزم طرب آراستم سترسمان و رقاصان حاضر آمدند سازها نواختند
و دلهاگداختند و رقص ها کردند و نشاط ها کردند روزها بسیر چمن و شبها بشعر و سخن میگذشت شبے همه
خواص و خدم را خواب غفلت در ربوده بود و خود هم در استراحت بودم که بیک ناگاه صورتے مهیب
در رویا بنظر آمد از هیبت آن لرزان از خواب در آمدم پرستاران از کیفیت آگاه شدند و از
خوف پدر مرا در عماری افگندند و در قصر پدر رسانیدند و ماجرا گفتند پدرم سخت در تحیر و تردد افتاد و
ارباب خدم را حکم داد که بار دگر دختر را دران باغ نبرند بوستانے دیگر برائے تفریح طبعش ترتیب دهند
تا دران متمکن بوده هر روز خاطر خود خرم داشته باشد حسب الحکم پدرم تجویز حکمائے عالی فطرت
بنایان بلند خرد این باغ با کوشکهائے دلنشین با نواع تکلف و تزئین و انهار و بساتین مرتب ساختند
و خوش رقمان این دیار برائے حفظ و احتیاط بر حواشی دیوارهائے وثاق ادعیهٔ ماثوره و اسمائے
ستر که کتابت کردند بعد اتمام کوشکهائے بے نظیر و ترتیب بساتین دلپذیر مرا درین قصر و باغ
آوردند ازان تاریخ درین مکان جنت نشان سکونت دارم و با جمیل خواص روزها بسیر چمن و شبها
بعیش انجمن خوش می گذارم و چون مادر از سن طفولیت نداشتم در کنار این پیره زن نشو نما یافتم
که او همه وقت و همه مقام مثل مادر شفیق با من مهربان و رفیق ست بسکه بمراعات خاطر این پیره زن
می پردازم که اکثر تا باغ و مکانش که بحشیم خود دیدی گذر میسازم قرار برین یافته که شش ماه درین
بساتین و انهار با پرستاران خدمتگزار بسیر و گلگشت باغ و بهار می گذرانم و بعد انقراض این مدت
خود را بخدمت پدر بزرگوار میرسانم و تا شش ماه بحضور پر نور او زندگانی میکنم بعد سپری شدن ایام معهود
با دیگر خواصان گلعذار درین باغ و مرغزار میرسم این ست خلاصهٔ داستان من الحاصل ما سوئین بسری
خوش بعیش و کامرانی بسری بودم و روز و شب خود را در لذات جسمانی و سرور و شادمانی مصروف میداشتم

پرستاران کارگزار میوه های تر و لطیف که گاهے بچشم خیال ندیده بودم پیش گذاشتند
بعد تنقل و تفکه از هر جا بسخن درآمدم هر حرفے که آن نازنین از زبان رشاقت بیان می راند
بصفائی تقریر دلپذیر لولوے آبدار می افشاند روزے بسبیل حکایت آن دلربا را پرسیدم
که وجه قیام درین مقام که بجز چند خواص و ارباب خدم مشاهده نمی شود چیست دران وقت
از لب شیرین بیان نمود که من دختر امیر جعفرم پدرم از قوم بنی جان بعض اقالیم وجزائر در
حکم خود دارد مرد یست با حشمت و شوکت و سپاه و حکومت لیکن فرزندے نداشت پیوسته
درین تمنا تخم حسرت در مزرعهٔ دل می کاشت درین امید هموارہ خدمت درویشان ساختے
و حاجت خود از ایشان خواستے روزے او را یکے از صاحبدلان خبر داد که در مقسوم تو دختریست
نیکو جمال بعد مدت چند سال بوجود خواهد آمد ازین مژده پدرم مال کثیر بمحتاجان بخشید بعد انقراض
مدت معهود بوجود آمدم از فرط خرمی پدرم در خزینه بکشاد خیرات بسیار بگوشه نشینان و گدایان
داد و دل پیرورش من نهاد بصد ناز و نعمت نشو و نمائے یافتم بحضور دانشمند ادیب از
علوم و فنون متعدده بهره وافی برداشتم چون بمرز هفت سالگی رسیدم روزے طبع من از جاده
وسط اعتدال منحرف شد تا سه روز مریض و بیهوش ماندم حکیم حاذق را بعلاج من آوردند
بعد احساس کیفیت نبض تجویز کرد که گلے باین صفت در فلان باغ مفرح دل و دماغ ست
بیارید و دختر را ببویانید علی الفور تجویدحواس و تفریح قلب استرداد همت زائله خواهد شد
همانم دسته گل نظر من درآوردند بمجرد استشمام از نکهت آن فرحت و انبساط کلی یافتم
بعد ازان از باغبان خود دریافتم که این گل را چه نامند گفت گل زرین نام دارد و این قسم
گل در بستان سرائے خاص بسیار ست در سالے دو روز موسم آن میباشد اکنون فصل شگفتن
آن قریب رسیده هرگاه از قصر بسیر باغ بیرون خرامی هنگام گلگشت چمن بدست خود این قسم
گلها بچینی از کلام باغبان بلطیفه شگفته گردید و نظارهٔ چیدن گل در دامن خاطرم خلید
پیام پیش پدر فرستادم که اکنون موسم این گل قریب تر رسیده باز تماشای باغ

غرق عرق شد پیر و در حالت سکته و سکوت افتاد م پیرزن خاموش نیم رضا داده شروط چند
درمیان آورد و نخستین اینکه کشف این راز فسازی دوم طرح محبت جای دگر نه اندازی سوم
ازین دختر عملی که بظهور آید در صدد تفتیش منشوی من حرف لم و لا نسلم درمیان نه آورده انگشت
قبول بر دیده نهاد م پیرزن دستک زد سه کس بدیع النظر از پرده صفه بدر جستند و عقد مناکحت
بربستند بعد اتمام مراسم عقد چند مطربه های نغمه سرا رنگین ادا اندرون پرده ایوان درآمدند و این
غزل بطرز تهنیت بنوا ے دلکش سرائیدند غزل منصف

انجمن شد ز تو کاشانه مبارک باشد
این پری خانه بدیوانه مبارک باشد

گر شد از بهام طرب مجلس عشرت خالی
گردش ساغر صهبا نه مبارک باشد

محتسب دامن ترنیک بمیخانه رسید
گر به شیشه و پیمانه مبارک باشد

در شکست دل ما نقد دو عالم بستند
گنج نایاب بویرانه مبارک باشد

خنده چون غنچه مبارک بهمه منصف را
چشم من گریه مستانه مبارک باشد

هنوز درمیان غنچه و دهنان لاله رخسار سرگرم اختلاط و مصروف سماع و نشاط بودم که خوان حلوا ے
تر و تازه و اشربهٔ خوشگوار پیش کشیدند و سفرهٔ الوان غذا بر چیدند بکمال خرمی و رغبت به تناول
و پرداختم پس پرستاران خدمت درآمدند و مرا در رواق دیگر بردند مقامے بود بهزار تکلف
و تزئین آراسته و فرش ملون و دلفریب گسترده و تکیه های زربفت بران آراسته و خوابگاه را
بگلهاے خوشبو عطر ساخته از هر چیز نکهت خوش میدمید و هر دم رائحهٔ روح پرور بمشام جان میرسید
خرم و خندان شادمان بخلوت درآمدم و آن گلرنگ را تنگ در آغوش معاشرت کشیده در گلستان
استراحت آرمیدم و تمام شب از هم آغوشی آن رشک چمن از فرط شگفتگی و نشاط در پیراهن نمی گنجیدم
جفاے زمانه که بر سرم ریخته بود یک قلم محو ساختم و فکر یار و دیار و خوف گردش روزگار از خاطر
بدر انداختم دم صبح بحمام درآمده بغسل پرداخته تبدیل لباس ساخته بجاے خود باز آمدم

نیاز مند بناز تو ناز نینانند	نشان تیر نگاه تو بیگانانند
فغان دوزخیان از خشر دانی چیست	همه ز آتش هجر تو داد خواهانند

پیره زن مرا بجای مخفی دران قصر نگارین بنشانید و گفت تا رخصت نغمه سرایان دمے اندرین مقام توقف کن من بگوشهٔ قصر دلنشین نشستم و چشم در راه انتظار فرو بستم هرگاه سرود سرایان هر شامل از زمزمه و سرود فارغ گشتند و حسب قانون آن مقام نقد تر خیص بچنگ آوردند محل از اغیار و بزم از حضار خالی گشت پیره زن مرا بمواجههٔ آن دلنواز در آورد سوسن پری همین که مرا دید شگفته خاطر گردید و از سر تعظیم بر مسند بنشانید و خود بمائین دلربائی بایستاد و قاعدهٔ مهمانداری بنیاد نهاد گفتم الحمد لله که بخت خوابیدهٔ من بیدار و طالع ژولیدهٔ ام مددگار گشته که دیده و دل را بهنگام طلعت زیبای تو گردیده مگر ند انم ع چه بیداری ست یارب یا بخواب ست پیره زن که از طرز آن پری افسون دلبری بکمال لطافت او امیکرد بمن گفت دخترے دارم بهزاران تنعم در آغوش نزاکت پرورده اکنون که بوستان عمرش از آب و رنگ شباب تازه و سیراب ست آرزو داشتم که او را به پیرایهٔ هر هفت کشخدائی بیارایم و بیکے عمده از اعیان هم توشش طراز وصلت بر بستر شمع بزم عشرت گردانم لیکن او ظاهرا مائل صحبت آدمی زاد ست بر خلاف طبعش نمی پسندم اگر رضا دهی مراسم عقد آن درة التاج امارت با تو جلوهٔ ظهور یابد منکه در باطن پابند محبت آن دلبند شده بودم بظاهر گفتم درین حالت که دور از یار و دیار نه هوادارے غمخوارے مسیر و سامانی موجب هزار پریشانی کجا این ذرهٔ بیمقدار و کجا آن خورشید اوج اقتدار ع چه نسبت خاک را با عالم پاک پیره زن جواب داد که صحبت حور طلعتان مایهٔ هزار عیش و شادمانی و بلکه همین حاصل زندگانی ست که حکما گفته اند که معاشرت با صبیحان سیمین تن و محبوبان نازک بدن جودت روح افزاید و حرارت غریزی فزاید شعر

هزار شربت شیرین و میوهٔ خوشبو	چنان مفید نباشد که روے صحبت یار

الغرض دایهٔ شیرین بیان چند نکات دلپذیر بحسن تقریر آنچنان ادا کرد که شوق دل و لولهٔ باطن هزار حصه استیلا پذیرفت مثل پری زدگان مضطرب الحال گشته اهلیت محل اقبال نه مجال قیل و قال

واز عجائب تر انیکه بجای باغبان درین باغ وبهار زنان سمن عذار شوخ وطناز غشوه طراز
لطیفه باز دست نشسته شباب بصد آب وتاب با پیرایه گلرنگ شوخ وشنگ بیلچه های نقرئی در دست
متصل هر درخت تقول تنخصی

آب روان کرده بهر گوشه	توشه جان داده بهر خوشه

حیاض وآبار جداول وانهار وآبگیرها وبرسر هر آبگیر مناظر بی نظیر بسی دلپذیر چنان ترتیب
یافته که تماشائیان باریک بین تمام عمر درچار موجه حیرت غوطه زنند واصلا بر صنائع وبدائع
صناعان تر دست پی نبرند چون اندرون مکان درآمدم مقامی هر یک هشت بهشت بصد هزار
تنعم وتکلف آراسته چهار صفه رو در رو کشیده نقاشان گلکار در هر سقف وستون هزار گونه نقش
ونگار بهزاران آب ورنگ نگاشته که در پیش براقت آب وتابش نگارستان بهزنگار گون رنگ
ورو باخته پرده های زربفت وطلاکار بر بر در ومناظر بصد تکلف وتزئین فروهشته وفانوسهای
بلورین رنگارنگ عالیه السمن زیر هر سقف وصحن آویخته ودر وسط هر دالان وساوه های مربع التماثل
ومنارق خوش رنگ گسترده الغرض در نظر نظارگیان فروش گلکار ونقوش زرنگار هر در و
دیوار بهتر از باغ وبهاری نمود وتمام صحن مکان صفه وایوان خوش رنگ تر از گلزار وازرواح
روح پرور معطر تر از مشک تتار بود چون با آن پیرهن زن بر قصر شمن برآمدم دیدم که سوسن پری
پرسند زرنگار زرطراز بصد تکلف واندازجلوه افروز وخیل خیل ماه طلعتان زهره جبین ومشتری نشان
شور انگیز در پیش او نغمه پرداز امد وهر یک نوبت بنوبت با آهنگ جان نواز طائران قدس از بلندی
سدره بر پستی زمین در انداختی واز مشراب صفا خیز نغمه های ترکاسه دماغ ابریشم نوایان اصفهان
وعراق را لبریز ساختی هر بیت وغزل که در نغمه بر زبان آنها می گذشت صبر از قرار وقرار از دل ودل
از دست ودست بگریبان می رفت ودران وقت بصوت جان گداز این غزل می سرایند غزل

اسیر نرگس مست تو خوش نگاهانند	شکست خورده شست تو کجکلاهانند
بچشم کم بکدایان کوی خویش مبین	که در دیار وفا جمله بادشاهانند

تا دروازهٔ کوشک آن نازنین بجز سبزه و ریاحین دران سرزمین مشاهده نمیکرد دیدا شجار صندل و عود و سرو شمشاد و صنوبر آزاد قطار در قطار و دیگر درختان از فواکه و عجائب و رنگا زیاده از حصر و شمار بکیطرف کوکوے فاخته و الحان قمری و رقص تذرو پاے سهی سروان چمن را از جامی برد و طرفے دیگر صوت مرغان شیرین نوا و زمزمهٔ عندلیبان رنگین ادا طیور سمار از هوا می درآورد اگر طائران جنت الماوا درین مرغزار رعنا کار بغلط درآیند از غرهٔ نخوانی مرغان آهنگ صبح خیز و تغرید قمریان ترانه ریز و رقص طاؤسان سحر آمیز باز آرزوے هشت بهشت از دو صد خود

بدرزنند نظم

تعالی الله ز مرغان نوا ساز	صداے ارغنون گوئی درآواز
یکے چون بار بد در نغمه سازی	دل صاحبدلان آرد ببازی
چو مطرب در طرب با نغمه و ساز	بزم آشیان بنشسته طناز
هزاران با هزاران ساز و ساز	که چون داؤد گشته نغمه پرداز
یکے منقار را بلبان نموده	ز صوت بیخودی سامان نموده

گلهاے گوناگون و رنگارنگ خوشتر از عجائبات فرخار و فرنگ و فواکه پاکیزه و تر و تازه قطع نظر از اقسام انگور و انجیر و سیب و به و ناشپاتی و انناس و انار و دیگر میوه هاے خوشگوار هر ملک و دیار افزون از حد و حصار و خیابانهاے بوقلمون از گلهاے نسرین و بنفشه و نسترن و زنبق و ریحان و شقایق و زعفران و جعفری و زلف عروسان و تاج خروسان و ارغوان و ضمیران ارد هزار همانا اگر حوران بهشت فسحت فضاے و نزهت هواے این گلستان تماشا نمایند تمام عمر خار تمناے خلد برین در دامن خاطرشان نخلد ای کاش اگر خود چمن پیراے روضات جنان خصرت رضوان بهار این سبزه زار و هجوم ریاحین و ازهار در عالم رویا تماشا کنند باد در عالم قدس فرشتهٔ

شخت زمردین نگردد

لطیف و دلکشا آب و هواے	مبارک منزلے فرخنده جاے

لله شقایق نوعے از لاله فرنگ ۱۲ منه ضمیران نام گلهاے مختلف که از ضمیر مشابهت دارد ۱۲ منه

قدم بر بستر گل گر گذارد | رگ گل آن کف پا را بخارد
کف پایش حنا را کرد پامال | توان دیدن ز رنگش صورت حال

الحاصل بعد لمحه آن شمع نورافزای کاشانهٔ سرور چون شعلهٔ نور از جا برخاست و سوزی عجیب در دلم انداخت شنیدم که این شعر زیر لب میخواند ؎

لاله یک داغ بدل دارد و عالم داغم | من که صد داغ بدل دارم کجا محرم تست

من که در هوای محبت آن نازنین جان خود از دست داده و دل بر بلا گماشته بودم حسب تمنا در آن وقت این رباعی برخواندم رباعی

ترا ای دلربا بی پرده دیدن آرزو دارم | نزاکتهای حسنت را رسیدن آرزو دارم
شهید خنجر نازم جدائی بر نمی تابم | چو بسمل بر سر کویت طپیدن آرزو دارم
نمیدارم خیال همکلامی با لب لعلت | بگوش خویش نام خود شنیدن آرزو دارم
بیا ای عشق رسوای جهانم کن که یکچندے | نصیحتهای بیدردان شنیدن آرزو دارم

تبسم نمود و چرخ زنان رفت و گفتم ای علاج دل رنجور ای رشک پیکر حور بارے از جلوه گاه خود برون آئی و از مستقر خود شمه بیانی کن این شعر برخواند ؎

در آن وادی که ما باشیم آبادی نمیباشد | سیاهی نیز ندارد در رگ ها جز خون آبی نیست

القصه بعد هزار ناز و نیاز آن دلنواز اشارت کرد که با این پیرهن زن بمسکن من قطره زن شوی از آنجا که سودائے تعشق شورے بسرم ریخته و ولولهٔ شوق و جستجو بر دلم انگیخته بود لاجرم همان دم با پیرهن زن قدم از آن مکان بیرون گذاشتم ندانم که همپای صبا بودم و یا هم بازوے طائر هوا بکمال سبک سری زمین را طی ساختم خود را در صحرائے لق و دق یافتم اول بجزد و تیره و زمین ناهموار بچشم مرئی و مشاهده نگشت بعد ازان از دور مرغزارے دلکش و باغستانے پاکیزه و عمارات دلپسند و کوشکهائے بلند بنظر آمد که از کثرت ازهار و جوش بهار باد سحری را گذار در آن مرغزار دشوار مینمود و از هجوم غنچه و گل رسائی باد شمال در آن بهار دور از کار بود تا مدتے نگاه کار میکرد از دامن صحرا

دهانش را صدف گفتن هنر نیست — که دندانش کم از سلک گهر نیست
ازان درج دهان درهای دندان — چو شبنم در میان غنچه خندان
ترنج غبغب آن ماه پاره — ترش میکرد دندان ستاره
صراحی تا نظر کردش بگردن — سرش فرسود از بس سجده کردن
نمودی در گلوبش سرخی پان — چو می اندر گلوی شیشه تابان
ز ساعد پنجهٔ رنگین نمودار — چو شاخ گل که آرد غنچه ها بار
شد از رنگ حنا ناخن پدیدار — هلالی در شفق گشته نمودار
نگارین حور بس در خوشنمائی — طه از دستگاه دلربائی
مرصع بود جعد عنبرین مو — ثریا انتظار جلوهٔ او
تماشا بر تماد سینهٔ او — نظر چون کرد بر آئینهٔ او
بصافی سینه اش آغاز پستان — چو عکس مه درد آئینه رخشان
دو نورس میوهٔ باغ جوانی — غلط گفتم حیات دو جهانی

بجز پستان آن ماه سمنبر — نکرد آرام بر آئینه گوهر
چگویم حرف ناف آن پری چهر — که گرد اوست اندر شیشه مهر
بلوری حوض آن ناف مدور — تموج می نمود از آب گوهر
بزیر ناف او کردم نظاره — بعینه دو هلال و یک ستاره
سر نهاز میانش شد هویدا — دو عالم از عدم گردید پیدا
حدیث ران او گفتن نشاید — پری در زیر ران کس نیاید
بلورین ساق او داده گواهی — که حسن اوست از مه تا ماهی
نگارین پای او رنگین ز دی — شگفته لاله بر پای سروی
عیان از پشت پائش موی دیور — نباشد آن جلا در چهرهٔ حور

چون جان در دل مقام داری ای جان کسی چه نام داری
گر من میرم ترا چه پروا چون بنده دو صد غلام داری
جانها همه راه تو روانند ای سرو عجب خرام داری

از مضمون این اشعار متبسم ساخت لیکن نگاه از لبشت پا برنداشتم بار دگر این اشعار خواندم

از درد نهان من چه پرسی ای آفت جان من چه پرسی
دلتنگ ترم چو غنچه بستم ای تنگ دهان من چه پرسی
بی نام و نشان شدم ز دردت از نام و نشان من چه پرسی

باجمله بدیدنش جان و دل توانا ساختم و بر سراپایش نظر انداختم تا زمینی بود که هر هفت اعضایش بر هفت اقلیم صباحت آراسته و قامت زیبای او بجلل شاقت پیراسته نقاش ازل برنگ قدو بالای او زیرا جوردی سپهر بر بوج وجود نقش نکشیده و مصور قضا و قدر بر جریدهٔ هستی مثل او رعنا طلعتی نه آفریده سبحان الله جمالی داشت که بدر منور هزار داغ غلامی بپیشانی خود گذارده خورشید خاور خود را از کمترین پرستاران بارگاهش شمارد اشعار بنظر رسانیدم

جمالی دیدم از حد صفت دور برنگ حور از سر تا قدم نور
جبینش لمعهٔ صنع الهی نمایان فر و شان بادشاهی
ز رنگ عارضش هنگام دیدن لطافت چون عرق گرم چکیدن
چو نظاره ز رخسارش گذشتی نگه گلگون بدیده باز گشتی
بجز طاق دو ابرویش در آفاق ندیده هیچکس هم جفت و هم طاق
چه گویم وصف چشم آن پریزاد ز کلک سرمه بر رویش بهم داد
بزیر آن دو طاق عنبر آگین ید قدرت ستونی بسته سیمین
درو بینیش با یاقوت توام چکیده بر رخ خورشید شبنم
لبش یاقوت سرخ اما نه بسفته دهانش آب خضر اما نه هفته

دیده کار کنم زیارے که راز خود را بآن گویم و نه هوادارے که تدبیر کار خود جویم اضطرار دل هم
دستگاهی سر و سیکجا قرار نمی گرفت آخر بگوشه فرا نشستم و دل بیدل را بغور و تفکر فرو بستم
و در پایان شب حسب عادت خود ساز را کوک داده نغمه و لکش آغاز کردم که بیک ناگاه
در حجاب درختان لمعه تابان شد و این مرتبه نیز همان پیره زن با او همراه و آن نازنین
بصد شوکت و تبختر با خواصان هم سال بصدر خنج و دلال خرامان بنظر آمد و من و دران مان
از آمدن آن جان جهان این غزل را بصد سوز و ساز آغاز ساختم

غزل اهلی شیرازی

خوش آنکه تو باز آئی و من پای تو بوسم	در سجده فتم خاک قدمهای تو بوسم
رخسار تصور کنم و لاله و گل را	در حسرت رخسار دل آرای تو بوسم
هر جا که تو رفتی نفسے جای گرفتی	آنجا روم و گریه کنان جای تو بوسم
هر جا که غزالے ست چو مجنون سر و چشمش	در آرزوے نرگس شهلای تو بوسم
من اهلی درویش تو آن شاه بتانی	دستے که بوسم تمنای تو بوسم

الغرض تا دیر آن ماه رخسار در سایه شجار متوقف گردید و انچه می سرائیدم بگوش دل می شنید
چون نزدیک تمایان گشت را نغز هوش از سر بدر رفت ؎

نمیدانم کرا دیدم که از خود می روم هوشم	چنون آهسته میگوید مبارک باد در گوشم

آن دلبر نازنین بصد تحمل و تمکین تالب قالین فراز آمد و به تبختر فرنشست و مرا در عالم سکته
و بیهوشی دیده عرقے بس عطیر که رائحه دلربائی ازان می دمید بر رویم پاشید و به تبسم
خفی زیر لب گفت ؎

بارے چه کسی چه نام داری	چون آمده چیه کام داری

من از حرف دلنوازش جانے تازه در قالب یافته حواس منتشر و مجموع ساخته بے تکلف
این اشعار در جوابش خواندم ؎

وهمان پیرهٔ زن ظاهر و آشکار گشته در میان شان همان عورت محتشمه بصد کروفر برفراز کرسی
جلوه گر از مشاهدهٔ این حال سرمایهٔ عقل و مغز هوش در باختم مگر بحوالهٔ تعالی دل قوی ساختم و خود را مصروف
زمزمه داشتم و مقامات خوش و نغمهٔ دلکش سر ایدم و بلهجهٔ شیرین و لحن شورانگیز این غزل را میگفتم

غزل نواب عاقل خان رازی

عشق مضراب و گر نیز د این فسانون را — سر بصحرا ے و گر مید هد این مجنون را
میکند مست ز جام و گرم این ساقی — بشراب و گر آمیخته این افیون را
سید هد یا دسر و دے بدل مستان با — نبوا ے و گر ے سید هد این افسون را
نیز ند جوش ز دل را ز و گر نیک نا زان — بعبارات و گر ی کشد این مضمون را
دل از و جوش از و نغمه از و گوش از و — نتوان گفت که چون هر چه کند هیچون را
گر ز بفش ز ده و دل چه کند هر شکنے — بکند و گر ے میکشد این مفتون را

میکند غمزه گر ی باز به ا ز ی نظر
میرسد نشتر دیگر جگر پر خون را

ناگاه آن نازنین از جاے خود برجسته چون بلاے ناگهانی بر سرم رسیده و بزنگ برق از نظرم
بسان تیر از جگر گذشت معاذ الله دانستم که همان دلدار عیار بر همزن صبر و قرار ست و ے
که بر زده دامان و تبسم زیر لب پنهان پیشم نشست لختے چون صداے آه درون از خویش رفتم

پس از نفسے بزنگ جان بلب آمده باز بخود آمدم

آمد کار را تماشا کن — رفتم از خویشتن چو یار آمد

من بعالم استغراق و بیهوشی و ادب بتکلف متصل تر رسیده و مرا بیخود دیده انگشتر از انحصر
من برکنده در دست خود کرد و انگشتر خود تحنصر من در آورد و غائب شد دے که بهوش
آمدم صبح صادق دمیده بود چون نگاه بر دست انداختم انگشتر خود نیافتم انگشتر بیگانه که
دران نام آن یگانه بود بنظر در آمد بصد اضطراب از بستر خواب برخاستم و نمیدانستم که کجا ام

خرم گردید رنگ انبساط بر چهره ام دمید بی تکلف در وسط منظر قرار گرفتم بعد رفع ضروریات بخواب رفتم آخر شب بیدار گردیدم ساز نغمه را ترتیب داده نرم نرم زمزمه شروع کردم چون شب تار و وقت خوش بود چه عجب که در حجاب در ختان یکبارگی لمعهٔ بتافت و دفعتاً ناپدید گشت و بعد ساعتی باز نورے بلند شده باز پنهان گردید مقارن این حال بطرزے که کسے با هم آهسته حرف زند صدائے محسوس شد دانستم که این مقدسه خالی از علت نخواهد بود آخر از حجاب اشجار بگونهٔ تارهٔ گل گردیدنی بیک ناگاه شمعے چند نمودار شدند در روشنی آن دیدم که برابر روش چمن کرسیهائے طلا کار گذاشته و عورتے محتشمه جمیله بر کرسی نشسته و پیرهٔ زنے عقب کرسی و دیگر خواصان یمین و یسار و پرستارے شمع کافوری در دست پیش استاده و گلدستهٔ ریاحین بر و بر نهاده و بنظر این حال گرفته تحیر افتادم یارا نماند که حرفے از زبان بر آید بعد ازان یکے از خواصان خدمتش سبقت کرده باین طرز گفت بر تو جبروت و سطوت ما هیچ غالب نشد که بے محابا بغیر اذن پا درین مکان گذاشتی گفتم هر کس که

سر خود بر کف دارد خیال جبروت کسے نیارد

تازه از صحرا گلبنش میرسم ای باغبان	گل بدست مانده خارست در پایم هنوز
هر زه گرد عشقم آسایش نمیدانم که چیست	گرد باد از پا نشست و دشت پیمایم هنوز
طالع منزل بیابان کرد غربت را کجاست	رفته ایم از خود بیا د او که می آیم هنوز

بعد ازین صدائے برنیامد و همه طرفة العین از نظر ناپدید شدند الا از ظهور این معامله محو حیرت و تردد بوده تمام شب در فکر عجیب بسر بردم و بحکم عقل مصلحت اندیش دو روز دیگر توقف نمودم تا از پردهٔ غیب چه رو نماگردد و تقدیر چه شعبده بروے کار آرد بالآخر شب دیگر حسب معمول ساز ما کوک داده بنغمه و زمزمه در ساختم هنوز سلسلهٔ نغمه و سرود دراز نگردیده بود که دفعتاً رائحهٔ عطیره در تمام مکان جلوه انتشار یافت و بعد ساعتے همان آئین روشنی در حجاب در ختان در همان مقام نمایان گردید و این مرتبه بیشتر از پیشتر سر و سامان شوکت و امارت بنظر در آمد پرستاران چند تا بسیخ ها با اشکال نورانی مروحهٔ طاؤسی با ساز طلائی در دست نمودار

آخر کار بعد صد گونه اصرار آهے سرد برکشید و این قطعه برخواند

باد صحرا جنبنم از دیار ما مپرس	گرد جولانگاه برقم از قرار ما مپرس
سامعان را خون دل میریزد از تقریر ما	بیش ازین احوال چشم اشکبار ما مپرس

پس گفت امیر حسن نام دارم مولد من خاک پاک احمد آباد و استان من از عجائب روزگار ست و دلم جهان گرد امصار و بلاد گردیده صحرا و جبال پیموده سرد و گرم زمانه چشیده ام سانحه من این ست که از زمان طفولیت سوائے دیگر فنون در علم موسیقی و نواختن سازهائے هر رنگ هر ولایت مشق عظیم بهم رسانیدم و درین فن آنقدر ید طولی حاصل نمودم که هرگاه سازی می نواختم ماهی را برون دریا و مرغان هوا را از هوا می انداختم الا عسرت روزگار بجائے کار رسانیده بود که در مصارف جزئی عسرت تکلی پدیدار گردید لاجرم مفارقت از یار و دیار مصلحت افتاد شبے همه اعزا و اقربا را وداع نموده از بستر خواب برخاستم و اسپ را زین بستم و همنان تردد و اضطراب پا برکاب گذاشتم مسافت منزل طے کرده شام در مقام فیروز آباد رسیدم اسپ را زیر درختے بستم و شب در خانقاهے بسر بردم صباح باز آماده سفر گشتم روز دوم زیاده تر قطع منزل کردم هنگام شام در شهرے رسیدم چون اینقدر طول منزل گله ها زائده بودم از متاعب و خستگی راه در فرود سرائے بسر بردم نوالهٔ و شیرینی و غذائے نیکو برائے روز آینده خریدم و روز دیگر بحوله و قوته تعالی از جائے خود برجستم و کمر عزیمت بستم بعد قطع صحرا و بیابان قریب چراغان در مقامے آباد ان رسیدم ایام برد و برف بود جائے حفظ و آسایش میخواستم بفاصلهٔ تیر پرتاب از عمارت شهر مکانے خوش فضا دیدم درش را قفل زده بودند خواستم که قفل بکنم و اندرون مکان رخت اقامت افگنم سکنان شهر مانع آمدند که درین محل زنهار ارادهٔ توقف نکنید که احتمال خطر دارد نشنیدم و بلا اندیشه قفل را بکندم و اندر دوش درآمدم مکانے وسیع البنا بنظر آمد هر چار طرف تخته زمین هموار تمام صحن بهاف و پاکیزه خیابان بندی ساخته همه جمن باد اشجار رنگین پیراسته و در وسط باغ منظرے مختصر خوش فضا فرش صفا گسترده پرده هاے خوش رنگ آویخته از تماشاے لاله و یاسمین خاطرم

سعید سیار کامگار را بر حکومت حسن آباد گذاشت و خود بملکت مقبوضهٔ خود شتافت چون متصل ملک خود رسید طنطنهٔ ورود سواری سعید سیار بصدد شوکت و وقار بلند گردید بسکه زر افشانیها ساخت هر فقیر را امیر کبیر ساخت و اعیان دولت را بانخلاع فاخره و صلات ثمینه بنواخت یکسان تاجر را بعمدهٔ سپه سالاری معزز ساخت ماه نظیر را ملکهٔ جهان افروز خطاب بخشید و به پیرایهٔ انواع اعزاز ارجمند ساخت الحاصل سعید سیار اساس عیش و کامرانی از سر نو بنیاد نهاد و اکثر مهام کشور آرائی بر رائے او سر انجام میداد

صحبت پاکیزه رویان نوبهار دولت است | دامن باد صبا از گل معطر می شود

پس کامگار و سعید سیار در ممالک خود ها ایام زندگانی بکمال عیش و کامرانی بسر می بردند اکثر کارهای بلند و ارجمند دران دیار ساختند و بسا منازل بدیعه و بساتین وسیعه پرداختند بالآخر از ین جهان گذران بگذشتند و بگذاشتند باعی

ای دل همه اسباب جهان جمع استه گیر | بستان طرب بسبزه آراسته گیر
انگاه بران سبزه شبے چون شبنم | بنشسته و بامداد برخاسته گیر

داستان سوسن پری

عبد الله سیار حکایت کند که در مقام دولت آباد مردے پاکیزه صورت حسن الشمائل با کودکے خوش منظر صبیح الاطراف پیش من آمد بلباس سیاحت و در موے ژولیده و بر سر و اشت ظاهرش بپیرایهٔ امارت آراسته الا در باطن دل خسته و خاطر شکسته و غبار جشت بر سراپا پیش نشسته زبان شیرین و کلمات رنگین داشت و بر هر حرف او در دانهاے اشک بر رخسار او می دویدند از هر سخن حلاوت نبات از لبانش می چکید بتعظیم تمام پیش خود بنشاندم و از هر محل سخن راندم دیدم که آب گرم از دیده میریخت و آه سرد از سینه می انگیخت دانستم که سخت ستم رسیده است و از دست روزگار کلفت کشیده مدارات بتکریم بسیار نمودم و حال پریشانش پرسیدم این شعر بخواند

ما جاے دل نمیگویم ز کس | آب چشم ترجمانے می کند

در اثنای راه با کامگار و سعید ستیار در خورد و حسب آئین مستمره از مرکوب پائین گشته بمعانقه یکدیگر پرداختند و مرحبا و صفا گفتند سعید ستیار گفت حمیده بانو را بمنزلگه خواهر خویش دانسته خودم بمعیت او بخدمت حضور رسیده ایم ملک زنجان ازین سخن کلاه نشاط در هوا افگند و بهر دو جوان آفرین و دعا و ثنا خواند و باز همه ها سوار شدند و در اندک مدت از رود خود سوا و کشور زنجان را همرنگ صحن گلستان ساختند از هجوم سواران زربفت پوش روی زمین رنگارنگ گردید و از کثرت زرافشانی بساط سادهٔ غبر اطلست زرد و زر پوشید هر فراز و نشیب و مرواز و حمام ساختند و صدای نصرت تهنیت در انداختند و نوبت بانوا ختند و هر طرف سازطرب آراستند خیرات باهل حاجات رسانیدند و شهر آئین بستند و هر فرقه با سازطرب نشستند الحاصل برای هر دو سلطان متصل حصار شهر سراپردهٔ خیمه زده بودند امیر صدرالدین اول هر دو جوان را بعظمت و شان در ان خیمه عالیشان نشاند و خود مرکب جانب بارگاه خویش اندآورده اندکه عماری حمیده بانو بکمال تجمل داخل محل سرا گردید مادر و پدر دختر را در آغوش محبت کشیده دریاهای اشک بدامن افشاندند از فرط شفقت بلاگردانش گشتند بعد ازان هر قدر که مراتب مهمانداری شاهانه بنسبت کامگار و سعید ستیار تقدیم رسید دیدهٔ زمانه کمتر دید و گوش زمانه کمتر شنید روز پنجم ساحر را بر درختی بلند آویختند چشمش از تیراندازی مشبک ساختند و نعش او را خندقی در انداختند روز دیگر پدر حمیده بانو با شاهزادهٔ کامگار و سعید ستیار گفت ملکی عظیم زیر نگین دارم شمار اکه شمع کاشانهٔ دولت و اقبال میدانم میخواهم که بر سریر سلطنت نشانم و خود و همسر از دنیا برافشانم و عمر فانی را مصروف یاد الهی گردانم هر دو جوان این معنی را در معرض قبول جاندادند و بی انتظامی ملک خود را عذر ساختند و عجالةً رخصت خواستند آورده اند که پدر حمیده بانو یوم وداع اصناف تحائف آن دیار پیشکش کامگار و سعید ستیار ساخت و تا سه فرسخ بشایست پرداخت دم ترحیل یکدیگر را معانقه ساخته رخصت گردانیدند و از رنج مفارقت اشک بچهره دوانیدند بالآخر هر دو سلطان علم نهضت برافراختند و در قرب زمان داخل سواد حسن آباد گشتند و امر نگ جهان آرائی را آرایش دادند در سوم فرمان روائی از سر نو آغاز نهادند بعد ازان

سعید سیار گفت همین نخطه حمیده بانو را با تمام شهر مسحور بسته در پیرایهٔ انسان مسلم صحیح گردان
ورنه چنان شعبده خواهم پرداخت که ترا بهزار تذلیل و توهین بروز سیاه خواهم انداخت ساحر خاسر
بهرحال فرو ماند همان دم افسونها بر آب خواند و بر هر شکلے و صورتے که می افشاند بصورت اصلی
می آمد پس جملهٔ سکان شهر از مکائد و مکاره تخلیص یافتند و بدعا و ثناے سلطان پرداختند
صغار و کبار بطرف این جوانان سیده و بدند و بشکرانه دست و پا می بوسیدند حمیده بانو همین که از
بلیهٔ جاد و نجات یافت برجست و خود را در پاے هرد و سلطان انداخت سعید سیار بفرط
احترام سر او را برداشت و بشفقت هر چه تمامتر نواخت بالآخر کامگار و سعید سیار بنخواری
هر یک پرداخته و ساحر را مطوق و مسلسل ساخته و بر پشت شتر انداخته و حمیده بانو را بالعزت در
عماری نشانیده کوس نهضت نواختند بعد طے مراحل در شهر حسن آباد داخل گشتند و حمیده بانو را
پیش پدر و مادر نظیر بردند و بشرح و بسط ماجرا گفتند بعد ازان براے رسانیدن حمیده بانو
بدار الامارت او آماده گشتند نخستین ایلچی با کتابتے مشتمل بر سانحهٔ حمیده بانو و کیفیت تخلیص از
پنجهٔ ساحر پیش ملک زنجان دوانیدند و خود بعد از چند روز بار فقلے نامدار و خواصان خود متگذر
بدار الامارت ملک زنجان نهضت نمودند گویند که قبل از انتهاض کامگار و سعید سیار ایلچی اول
وجیت بدار الامارت زنجان رسیده بار یاب بارگاه امیر صدر الدین پدر حمیده بانو گردیده بساط
ادب بوسیده نامه را که گلدستهٔ فرخی و فیروزی بود بدست او داد ملک زنجان که از رسیدن فرقدان
خبر دختر خود را بس مضطر سید اشت و بفرط اندوه خود را شمع سپیدهٔ سحری انگاشت و همین یک
دختر در شبستان زندگانی نور بصر داشت از رسیدن ایلچی و با ستشمام رایحهٔ جان بخش حمیده بانو
بوستان زندگی را سرسبز و شاداب یافت و ایلچی را که مبشر این مژدهٔ دلنواز بود بنجلعت و نعمت
نواخت روز دگر در جواب آن ایلچی را با مکتوب بشاشت اسلوب مرخص ساخت هنوز کامگار
و سعید سیار در راه بودند که ایلچی برجعت قهقری مع جواب بحضور هرد و سلطان حاضر آمد فاصلهٔ
سه فرسخ باقی بود که امیر صدر الدین پدر حمیده بانو با عمائد دولت خود باستقبال بیرون شتافت

جدا شدند در صحرائے رسیدند در سایۂ درختے نشستند و از ہر در سخن پیوستند تا آنکہ کامگار ساحر
وصول خود بشہر جاجلی و حکایت حمیدہ بانو دختر شاہ رنجبان و بد اندیشی ساحر سراسر ظاہر کرد و
در آخر گفت حمیت و فتوت من تقاضا نمی کند کہ این سانحہ را سہل از خاطر بدر اندازم و توجہ
بانتقام آن کافر نسازم سعید سیار بعد دریافت گفتار کامگار حقیقت و خاصیت مہرۂ سلیمانی کہ
از فقیر روشن ضمیر یافتہ بود و ابطال سحر و ازالۂ چشم بدی نمود مشروحاً تصریح کردہ گفت فی الواقع
این سانحہ ایست از عجائب و ہور و اذلال ظالم و اعانت مظلوم پر ضرور کہ عقلا گفتہ اند

آنہا کہ پاے در رہ مردی نہادہ اند	جان دادہ اند و ترک فتوت ندادہ اند

بالآخر مخصوص بانتقام ساحر و اہتمام تخلیص حمیدہ بانو ہمان زمان کمر ہمت بر بستند و علی الفور
در خانۂ زین نشستند و معدودے چند با خود گرفتند و سپاہیان را گرم تاختند و ہمنان صبا و شمال
خود را داخل شہر جاجلی ساختند از سکان بلاد ہر فرد را بشکل اولین مسحور و مجبور یافتند شاہزادۂ کامگار
بطرز نخستین از دریچۂ باغ باتفاق سعید سیار بالاے حصار شتافت حمیدہ بانو را در ہمان کیفیت
یافت و فی الفور بیوماندین ترنج او را بیدار و ہوشیار ساخت و آمدن خود و باسعید سیار مخصوص
بکشیدن انتقام ساحر بیان نمود حمیدہ بانو از ین سخن بس جان تازہ یافت الا از نیرنگ ساحر
ہراسے بخاطر خود جا داد و شاہزادہ را ازین ارادہ مانع آمد کامگار گفت غم مخور وقت نجات تو قریب
رسیدہ و انیک جادوے آن کافر باطل گردیدہ ہنوز آغاز کلام صورت انجام نہ پذیرفتہ بود
کہ آثار آمد آمد ساحر کافر ظاہر گشتہ ہمین کہ رسید و جوان اجنبی برابر یکۂ حمیدہ بانو نشستہ دید خواست
کہ ہنگامۂ ساحری گرم سازد و شرارۂ آتش از دہان انداز د سعید سیار عجالۃً مہرۂ سلیمانی از بازو
بکشاد و مقابل ساحر بر نہاد طرفۃ العین بصارت از چشم آن کافر مفقود گشت و آتش نیرنگ او
فرو نشست بالآخر آن جگر باختہ دست از پا نشناختہ ہر فعل ساحری کہ بکار می برد معکوس مخالف
می افتاد ہمگاہ قوت سحرش باطل و تاثیر فعلش سراسر عاطل گشت سراسیمہ غوغا برداشت کہ ای
بندگان خدا از من خطا و از بزرگان عطا اینک گردن از مو باریک تر دارم ہر چہ حکم شود بجا آرم

مگر شرط من درین باب آنست که اول خواهرم ماه نظیر در سلک ازدواج تو در آید بعد ازان هر چه
رای تو اقتضا نماید بجاست چون سعید سیار طبع ملکه را با خود سازگار یافت نزک گفت ای ملکه
دلنواز خلاف طبع تو نمی پسندم مگر نخستین عقد مزاوجت ملکه با کامگار ببندم چون سعید سیار ملکه را
درین کار رضامند ساخت از فرط نشاط کلاه در هوا انداخت و کارگزاران را حکم داد که بنیان سور
و سرور مشید ساختند و بساط شادی و شادمانی در انداختند زنان دستور شناس حاضر آمدند ملکه را از
اریکهٔ جهانداری بحجلهٔ نوعروسی نشاندند و بساعت احسن و روز سعید عقد مناکحت ببستند پس
شاهزادهٔ کامگار بر سریر فرمان روائی نشست و ملکه از وساوس جهان کشائی بر دوش نشین حجلهٔ دل آرائی گشت

عمرها باید که تا گردون گردان یک شبے		عاشقے را وصل بخشد یا غریبے را وطن	

القصه شاهزادهٔ کامگار شب خلوت آن غیرت حور و پری را بهزار تمنا در آغوش کشید و از هر مراد
جسمانی ازان بهار بوستان نوجوانی برچید ابیات

برآمیخت با او چو شیر و شکر		بروغن فرو برد خرمای تر	
طبرزد گداز نده شد در گلاب		در افتاد شکر بجام شراب	
زنوک قلم عقد گوهر کشاد		پس انگه قلم در قلمدان نهاد	

بعد از آنکه نکاح سعید سیار هم با ماه نظیر زیب انعقاد یافت کامگار آئین مملکت آرائی بطرز نو
قائم ساخت اول بحکم سعید سیار عطار را که ازین اسرار آگاهی داده بود در حضور خوانده بعطای
خلعت بنواختند و کوتوال شهر ساختند و آن پرستار را که در حق ماه نظیر و کامگار سخن سخیف گفته بود
از نظر انداختند و مانند اشک چکیده پایمال مذلت ساختند بیت

کسے کین ستم خیزد از کام او		بدین در بود باشد سرانجام او	

و روح افزا خواص را که حرف نیک و کلمهٔ دور اندیشی گفته بودند کلید خزائن با و تفویض ساختند و
بخطاب نواب روح افزا خانم پایهٔ اعتبارش برافراختند آورده اند که روزے کامگار باتفاق
سعید سیار بسبیل تفرج و شکار با جماعهٔ پیاده و سوار بیرون حصار خرامید هرگاه از هجوم گروه

ضبط و ربط مملکت مقبوضه آنقدر نمودم که خارے در پائے نه خلید و ضعیفے زور ظالمے ندید بسا کشورها تاختم و بسا سرکشان بر انداختم من آنم که اکثر سلاطین در هواے من دل و جان باختند و در آرزوے من او فی پرستار وسیلی در فوج من یک ناتوان سوار ؎

چو بردارم ز رخ بر قع ز گل فریاد بر خیزد	ز نم بر زلف گر شانه ز سنبل داد بر خیزد
ما بین حسن و کمالاتے چو در گلشن گذر سازم	ز جان بلبلان شور هزار کباد بر خیزد

تا فضل باری یاری و سپهر زنگاری مددگاری نمود که درین حصن رفیع و منازل مستحکم نیز و بر خدع و حیل گذر ساختی و از طریق تزویر مرا در دام تسخیر انداختی ورنه در عالم اختیار اگر مقابله می ساختی انچه دیگر شاهان یافتند تو هم می یافتی اکنون از مقدرات نتوان گریخت و رشته تقدیر را بقوت تدبیر نتوان گسیخت مگر ندانسته بودم که این شاهزاده کامگار فرمان روائے هندوستان تو والی ملک گرجستان ؎

از آمدنت اگر خبر داشتمے	در رهگذرت گل سمن کاشتمے
نگذاشتمے که پائے بر خاک نهی	خاک قدمت ز دیده بر داشتمے

سعید سیار چون بیان ملکه مهر منیر شنید از طلاقت و لطافت کلامش متحیر گردید و به تبسم گفت نشنیدی مصرع مردے از غیب برون آید و کارے بکند ؛ پس از ان ملکه پرسید ای جوان جان جهان انچه بکنون خاطر داشتی حسب دلخواه دریافتی اکنون چه تمنا در سرداری آنرا نیز در معرض اظهار در آری سعید سیار گفت ای ملکه نه سرے دارم نه سودائے الا تمنائے اگر ملکه آنرا بتوقیع اجابت مزین گرداند منت پذیرم و کمند احسانت را اسیر ملکه پرسید آن آرزو را نا تمام چرا داشتی گفت اینک وصلت تو با شاهزاده کامگار مرا خواهم ملکه که این حرف شنید غرق عرق تشویر گردید بعد غور و تعمق بسیار گفت سوالے کردی که اگر جوابش گویم مشکل و گر نگویم مشکل که دل در قبول آن فرسنگها میگریزد و خاطرم ازین معنی هزار وحشت می انگیزد اکنون مجمل ستیزه با مگریز شعر

گر زهر دهی شکر توان گفت	ور سنگ زنی قمر توان گفت

تا آخر نقل کرد و بعد ازان ماه نظیر را در قصر او بدستور فرستادند هرگاه سعید شیار ازین معنی مطمئن شد
پیش ملکه مهر منیر آمد و زبان بلاغت ترجمان برکشاد گفت ای ملکه ورود من درین شهر مجملا باید شنید
که رسیدن خود در سواد و ناحیه مملکت تو به نیت تسلط ملک و مال نبوده محض برای تخلیص شاهزاده کامگار
و ماه نظیر که ناکرده گناه در حبس و بند تو بودند درین شهر و دیار نازل گشتم پس داستان شاه همایون بخت
پدر شاهزاده کامگار و مامور کردن مصور برای استحصال نقشه تصویر و قتل شدن مصور و ایلچی بدست
قطاع الطریق بعد حصول مدعا مخفی ماندن مقدمه و بعد ازان وصول فرخ تاجر مع نقشه تصویر بعد
فوت همایون بخت و تعشق ورزیدن کامگار بعائنه مرقع تصویر و غریمت نمودن باتفاق خود ش
بانبطرف و تباه گردیدن سفائن و ظهور تفرقه و نجات یافتن خود بتخته کشتی و ورود مسکن فقیر و حکایت
تخت نشین گردیدن خود و بیخبری از حال شاهزاده درین مدت تفرقه و مامور نمودن جاسوسان
برای استکشاف ماجرای شاهزاده و قائم کردن باد برای مسافران مخصوص برای ادراک کیفیت
کامگار و ظهور سانحه حبس شاهزاده و ماه نظیر بحکم ملکه برای کشیدن دار و محفوظ بودن ازین بلیه بگفته خواص
و وصول این خبر مذبر بعه ریحان تاجر و اول تجویز و تحریر فرمان و فرستادن ایلچی بعد ازان غریمت خود
به پیرایه تجارت پس از انتظار ایلچی و رسیدن خود تا اینجا بجمله مال تجارت و نیکنامی ماه نظیر و صفات
و بیگناهی شاهزاده مشروحا بر زبان رشاقت بیان ادا نموده گفت ازینهار عزم خود با بن دیار
مظنون خاطر نبود مگر چه کنم که مصیبت شاهزاده کامگار و بیگناهی ماه نظیر و شهره شنفر تو از مردان

مرا درین مرز بوم افگند ه

من کجا و فکر گل چیدن کجا ای باغبان	نالهٔ بلبل مرا اینجا بزور آورده است

ملکه چون این حکایت شنید آب در دیده گردانیده و دانست که این هر دو بادشاه عالیجاه ولایت
و اکنون از گردش سپهر زنگار رنگے دیگر بر روے کار آمد گفت ای سلطان عظیم الشان حسن تدبیر
شما بچشم دیدم و لطف تقریر بگوش شنیدم اکنون شمه از حقیقت من هم باید شنید که رشته نمونه از
خروارے و اندک دلیل بسیارے کار از زمان جلوس سریر حکومت الی الآن که آخر سنهٔ خامس ست

پاسداران خبر بردند که امروز بحضور شاهی جماعهٔ تجار از جزائر انگلستان وارد شده متاع اصناف تجارت
با خود دارند و طرفه تر اینکه سر حلقهٔ این جماعه زنیست جمیله در سن پانزده سالگی آرزو دارند که بحضور ملکه
تواند رسید و بگذرانند ملکه بس مشتاق تماشا افتاد و بلا غور و تامل اذن آمدن داد سعید ستیار حاکم گرجستان
که بمصلحت وقت خود را زن تاجره قرار داده بود با صد و قهها گران بار که در ان هر فرد صد پولاد پوشان
جرار را جواب می گفت وارد حرم سرای ملکه شد مهر منیر در ان وقت بالای کرسی زرنگار جلوه گر بود و متصل
خود زن تاجره را بعزت بنشانید و از کیفیت هر منزل و مقام عجائبات جزائر و بلاد پرسش نمود سعید ستیار
هر چه بموقع صید انست نبذ سازان شرح میداد چون مدارج تلقین بیشتر بکار رفته بود در اندک زمان
دفعتهٔ بیک صدا قفلهای صندوق جدا شد و یک یک مردان دلاور از کمین گاه هر صندوق بدر جستند
و بلا تامل کرسی ملکه را محاصره کردند ملکه غافل از انکه

بیک ساعت بیک لحظه بیک دم	دگرگون می شود احوال عالم

بدام تسخیر افتاد و بجز سکته و سکوت چاره ندانست المختصر ملکه بدر سیمارا در برجی نشاندند و تمام
منازل و مناظر را قفل زدند و در را استوار بستند بعد ازان بسائر فرقهٔ سپاه حکم فرستاد هر کس که دعوی
مقاومت در سر باشد از مقر خود بیرون بمیدان خرامد و یا تن باطاعت ما در دهد در ین ضمن جماعهٔ دیگر از
انصار سعید ستیار حوالی بارگاه ملکه نوگرفتار رسید ملازمان ملکه ندانستند که نیرنگ طالع مهر منیر در محاق زوال
افتاد مبادرت بحرب و پیکار نمودند انجام کار موقع نیک ندانستند و همه ارباب چشم و خدم سر عجز بر آستان
گذاشتند و حلقهٔ اطاعت بگردن جان انداختند بعد ازان سعید ستیار حکم داد که آن هر دو محبوس بلا را
از آبدر نانیده ماه نظیر را دلقصرش رسانند و شاهزادهٔ کامگار را پیش من آرند گویند که هنوز سعید ستیار
بلباس زنان مجرب پیش بود که شاهزادهٔ کامگار را پیش او آوردند قبل ازانکه شاهزادهٔ کامگار شناسد
سعید ستیار را تاب نماند اشک ریزان از کرسی برجست و کامگار را در آغوش گرفت و نعره زنان گفت
منم سعید ستیار جان نثار و بنیک این سپاه فرمان بردار هر چه خواهی در اختیار تست و من همان چاکر
کفش بردار حضورم که بدولت کفش برداری فائز شوکت شهریاری شدم پس قصهٔ خود را از اول

ملکه والله اعلم چگونه چنین رازها پرده کرخواهر خود ماه نظیر را در بند انداخته و برای آن لشکری را
حکم دار ساخته چنانچه دمیکه آن جوان از پرده دار بروند عامهٔ خلائق بر حسن و جمال او کف تحسر مالان
و از تاسف نعره زنان هجوم آورده ندا الاوران وقت از گفتهٔ روح افزا خواص تعلل او در معرض
تهاون افتاده والی الآن از مجاهدهٔ همان خواص آن جوان از ین صدمه محفوظ و در امان گرد و
جداگانه در حبس اند اکنون ملکه هر سیر از ان تاریخ شب و روز در رواق خود میماند و تا بستان سرای
خاص نمیرود حسب دستور پرستاران خدمت اندرون رواق پاس حفظ او دارند بجز خواصان
خدمتگزار دیگرے را در حضور او دخل و بار نیست و طرفه تر اینکه ایلچی از اقلیمے دگر بانامهٔ والی آن ولایت
وارد این دیار شده و هنوز مضمونش بر دیگرے مکشوف نگردیده الا اضطراب مفرط شنیده می شود
بار دیگر سعید سیار پرسید از محبس آن هر دو مبتلاے پنجهٔ بلا خبرداری عطار گفت این قدر شنیده ام
که در گوشهٔ باغ نظیر در محلے مخصوص جدا جدا محبوس اند سعید سیار را درین محاوره مکالمه و پاس
از شب گذشت و هنوز مقدارے از شب باقی بود که از جا برخاست و از دکان عطار قدم
بیرون گذاشت و خاکستر از بدن خود افشانده و لباس فقر از تن برکنده بلباس دیگر ملبس بازفقاے
خود گشت و همون تاریخ جماعتے شائسته دران مقام رسید سعید سیار حکم داد که برسم ضوابط لشکر
احدے از پیادگان بطبل و بوق و نفیر نزنند خود را بطرز تاجران انمایند و عند الاستفسار همین
بر زبان آرند که ما جماعهٔ تجاریم رئیس ما زنے تاجر بهت از جزائر سیلان و قاکو و سالون میرسیم
و از صنوف نوادر بحر و بر با خود داریم صفات حمیدهٔ ملکه این دیار شنیده درین شهر رسیده ایم
و میخواهیم که از نفائس اکثر جزائر بنظر ملکه در آریم و بذریعهٔ این تحائف مشمول التفات و انعامات ملکه
شویم الحاصل این مصلحت قرار داده روز دگر سلطان سعید سیار لباس مردانه را تغییر داده با پنج زنان
در بر کرده و در ده صناديق پنج پنج عدد مسلح و یا کدست نقاره بر پشت اسپان کشیده روان شد
چون اندرون حصار شهر در آمدند عند الاستفسار اظهار کردند که جمعے از تجار ایم و اینک از جزائر فرنگ
میرسیم و با عجایب نوادر عدیم المثالهٔ ملکه داریم تا آنکه با احمال و اثقال قریب بارگاه ملکه رسیدند

یار رفقا و اعوان و انصار در سواد شهر نمیدیدند رسید و هنوز فاصله نیم کروه باقی بود که از مرکب پیاده
شد و با هراسیان خود گفت که شما همین جا خیمه زنید من بمصلحت کاری میروم تا بازگردم با انتظار من بسیار
هوشیار باشید و عقب ما هر قدر جماعت که از گرجستان در رسد همه را همین موضع متوقف دارید و تا حین
مراجعت من زنهار نقل و حرکت نکنید این بگفت و مجرد و تنها راه شهر گرفت خاکستری که در خریطه از
پشت پنهان داشت برآورده بر چشم و ابرو مالیده چهره و رنگ خاوری را خاکستری نموده در لباس
و ریشان خاکسار برآمد و در محلهٔ دار و فروشان بر سر دکان عطاری رسید و گفت ای نیک نهاد
اینک از راه دور رسیده ام مردی ام ستیار بیگانه از راه و رسم این دیار ترک دنیا گفته عمر بسیار
که بسیاحی گذرانیده تا مون و صحرا و کوهستان و جزائر و سائر بلاد گردیده تا اینجا رسیده ام یک دو شب
در هر شهر مکث و درنگ می سازم و بنظر عبرت عجائبات هر ناحیه را تماشا نموده باز نقل بشهر دیگر
می کنم میخواهم که یک شب بدکان شما بر آسایم عطار که شمائله اخلاق و سیرتین داشت جواب داد
که نیک باشد مگر از زاد و بوم خود بر گو سعید ستیار این شعر بخواند شعر استاد

صبا خود کیست تا حال آشیان من نمیداند	دران وادی که باشم کس نشان من نمیداند

پس بر حاشیه دکان عطار نشست و طریق بیع و شرا میدید و مبدم را آنچه اخلاق عطار
با خلق میدید تا آنکه پاسی از شب گذشت و هجوم مردم کمتر گشت عطار که مرد نیک سیرت
و مجموعهٔ خلق و محبت بود از ما کل و شارب مستفسر شد سعید ستیار گفت عادت من آنست در بلاد
که گذر میکنم تا از سیرت و والی آن ولایت و عجائبات آن دیار و مراسم خلائق آن شهر آگاه نشوم
دران مقام آرام و آسایش نمیخورم عطار مبالغه و اصرار کرد سعید ستیار اصلا تن بر ضا در نداد و همین گفت
اول شمه از مراسم و نوادر این دیار نقل کن بعد ازان اختیار است عطار بسبیل حکایت حقیقت حالت و
کامرانی ملکهٔ مهر نگار و طرز انتظام و انضباط او بالاجمال نقل کرد تا آنکه نوبت حدیث کامگار رسید
گفت ماجرای تازه این است که از بست روز در بن شهر این سانحه رو داده که کدام جوان لشکری
از اقلیمی در دبستان سرای ماه نظیر خواهرش گردیده و با تفاق او تا منزل و منظر ملکه رسیده

پرتو یافتگان انوار معرفت و نکته دانی هویدا است که دار السلام احدیت سرے را که
بتاج کرامت سربلند میگرداند اول او را بگوهر شاهوار حلم و وقار مرصع میگرداند و چمن سرائے حدیقهٔ
الوہیت ہر گلے را که در گلزار گیتی بر شاخسار خرمی می دماند از رنگ و بویش شمیم فیض بر نزدیک و دور
میرساند خود ستائی و خود آرائی زیبائے ذات کبریائے عظیم الشان ست و انابت و ابتہال سزاوار
انسان ضعیف البنیان حکمت ازلیه بنظام کل عالم علوی و سفلی می پردازد انسان ظلوم و جہول
عبث بر عقل خود می نازد حکومت و ملک را بطبقات نسوان اگرچه خلاف طبع مردان خود پسند
الا تمییز و تفریق بین النسوان که قادر قدیر ہر یکے را بتفاوت درجات بر دیگرے تفوق بخشیده
لازم آئین بخردی ست بلند تلاشان باریک بین الا لحظهٔ یعنی پر ضرور که در باغستان دنیا
گلهائے رنگارنگ گل میکنند مبدا فیاض بر طبق استعداد ہر گل را صفائے و رنگ و بوئے
دیگر می بخشد بعضے در رنگ و لطافت بر همه فائق و بر خے در صفا و نزاکت از بعض کمتر
بعضے را ازان بر دستار دولت رسانند و بندے را معشوقان آویزهٔ گوش خود گردانند
و اکثر گلدسته بیارایند و بحضور سلاطین گذرانند و بیشتیرے را پائمال خار گزند حوادث
گردانند سنگه از فضل باری در چار چمن دنیا سر نشو نما افراخته و فی الجمله سازو برگے
یافته نمی خواهم که برنگ گل مطبوع ہر شام باشم اگر بوالهوسے بپاے خود در محل خطر آید
بچشم انصاف مرا الزام نمی شاید من آنم که کارم همه کرم بوده گاهے دستم تسبیح نیالوده ؎

من آن زنم که همه کارمن نکوکارست	بزیر مقنعهٔ من نشئه کله داری ست
درون پردهٔ عصمت که جایگاه من ست	مسافران صبا را گذر بدشواری ست
جمال و سایهٔ خود را دریغ میدارم	ز آفتاب که آن شهر گرد و بازاری ست
نه ہر زنے به دو گز مقنعه است کدبانو	نه ہر سرے ز کلاهے سزاے سرداری ست

والسلام خیر ختام پس نامه را مهر زده بکاغذ زرین کمر بند لفافه برآراست و ایلچی آئین شائسته
رخصت ساخت آورده اند روزے که ایلچی از حصار حسن آباد بیرون گردید سلطان سعید سیاه

وارد گشته دستوری حضوری میخواهد ملکه حکم داد که نامه را از و بر گیرند و بنظر ما در آرند و مقدم او را گرامی ارند و بجای نیکو بنشانند کار پردازان فرخنده بخت دست کشادند و بجای عزیز نهادند و نامه بدست ملکه دادند مهر گاه از مضمون سند مجه اش آگاهی گشت در اندیشه دور دراز فرو رفت چون ناظیر اکثر در مصالح امور مشیر مهر منیر بود و بمقتضای قضیه اتفاقیه او را در حبس داشته بودند لاجرم مهر منیر در ان وقت که خود را بست و پیاچه یافت خواهر خود ماه ناظیر را یاد ساخت ۵

عاقلان را صحبت روشندلان احیا کند	آب بر میدارد از جا سبزهٔ خوابیده را

پس پرستاران دویدند و ماه ناظیر را حکم طلب رسانیدند او جواب داد که اگرچه ملکه مهر منیر خواهرم مهین ست و ملکش زیر نگین اطاعت او بر من لازم الادرین معامله خاص چون مرا بسبیل الزام بدون حجت قوی درین بند داشته اند تا از پرده غیب امر حق رو نما گردد از بساط حبس و بند بر نخیزم پرستار گفتار ماه ناظیر بعرض ملکه مهر منیر رسانید ملکه دانست که ماه ناظیر در انکار راست زیاده تر تزویر دیده و دلگیر گردید و در ترتیب جواب کتابت سلطان سعید سیار تردد بسیار بجا لش راه یافت آخر الامر بلا غور و تامل خامه مطلب نگار از دست نگارین او گرفت و خود باین عنوان جواب نامه برنگاشت

جواب نامهٔ سلطان سعید سیار حاکم گرجستان که ملکهٔ مهر منیر بدست خود قلم بند نموده

نخستین نفحات عنبر آمیز ستایش و ثنا نثار بارگاه جناب کبریا جلت آیاته و شمائم عطر بیز صلوة هدیهٔ مرقد جنت آسا حضرت سید انبیا تقدست صفاته و علیه و آله الطیبین و اصحابه الکاملین لف اشرف تحیات اما بعد کارنامهٔ دور بینی و دور اندیشی که طراز پذیرفتهٔ دست خاص انش اختصاص بود بزم نگار آگاهی و حق پژوهی را رونق تازه بخشید و نکات نضارت آگین چمنستان همیشه بهار حقیقت اندیشی را رنگین گردانید شاهدان مضامین گلرنگ معانی بعینی توضیح مدارج کاردانی و کشورستانی که محلی بجلیهٔ رشاقت بیانی بودند بمنصهٔ شهود و جلوه گری نمودند ضمیر

پایهٔ قدرش از نه رواق افلاک در گذشت و دامن پاک او از گرد و خاک این مغاک آلوده نگشت
اما بعد از انجا که شاهان اولوالعزم را غرض از آفاق ستانی و عدو شکنی و تیغ گذاری و خصم افگنی
خاصتهً آسایش رعایا و عامهٔ برایا مطمح نظر همت بلند بوده و هست بنا علیه بحوله و قوته تعالی شانه بقوت
بازوی جوانمردی هر جا که عنان عزیمت معطوف گردید بسا کلید قلاع آسمان فرسا بدست اولیای
دولت قاهره درآمد و ستم رسیدگان اکثر دیار لباس امن و امان پوشیدند و گردن کشان روزگار
غواشی فرمان بر دوش کشیدند و الحق عدو گدازی و مظلوم نوازی کار مردان جرأت کوش ست
نه کار مستورات بعجز پوش پس مردان کار آزما را باید که مسالک حزم و عدل بر گزینند و زنان را شاید که
در حجرهٔ عافیت محفوظ نشینند که فتاح ازل کلید ظفر در کف مردان گذاشته و زنان را اکثر از این نعمت
محروم داشته همان بهتر که دامان طول امل کوتاه سازی و ستم رسیدگان غربت زده را نوازی ؎

خاکساران جهان را بحقارت منگر	تو چه دانی که درین گرد سواری باشد

والسلام علی من اتبع الهدی پس سر عنوان را مهر زده بایلچی سپرد و روان ساخت مدتی
برین قضیه انقراض یافت که صدائی از جواب برنخاست چون ایلچی را در مراجعت تاخیر افتاد و سعید تار
خواست که خود بر جناح استعجال بشتابد و صورت حال دریابد و سزای این کردار در کنار او گذارد
بالآخر برای بعیت خود و وزیر دقیقه سنج خود پیروز و حکیم دانشور و بست سوار نیزه گزار و ده نفر
رفیق جان نثار و ده نفر خواص از زمرهٔ ملازمان خاص برگزید و هر یک را جداگانه بر محمل ناقهٔ تیز رفتار
بنشانید و خود بر مرکب برق گام تیز خرام برنشست و ریحان تاجر که دلیل و هم رفیق و شریک بارگاه
شاهی شده بود همراهی سلطان سعید ستیار درین سفر دشوار گزار اتفاق نمود یعنی بهرام وزیر اعظم حکم موکد
اجرا یافت که در احیان غیبت بنظام مصالح امور مجاهرهٔ ملبیغه نماید و جماعهٔ شائسته مسلح و مکمل
پاسبان کوب روان سازد اکنون باید ای ایلچی نامه بردار باید شنید بعد ازان سرانجام کار دیگر
باید دید آورده اند که چون ایلچی با نامهٔ نامدار در سواد شهر حسن آباد مینو بنیاد در رسید رواق ملکه را
نشان چست جُجا بمراد قاف عصمت بخضور ملکهٔ مهر منیر خبر رسانیدند که امروز از فلان کشور ایلچی با کتابی

دانست که غالبا شاهزاده کامگار مبتلای این بلا بوده باشد خوان سالار را امر فرمود که زود
بشتاب و تاجر را دریاب تا از زبان او این سانحه گوش نکنم دمے قرار نگیرم خوان سالار عجالتاً
تاجر را بحضور سعید سیار آورد و تاجر کارشناس زمین خدمت ببوسید و صورت واقعه از سر سوز اگداز
ببایهٔ عرض رسانید بعد ادراک این حال سعید سیار باز متفکر از راه اضطرار پرسید که در قیاس تو
می آید که او ازین فتنه بنجات یافته باشد تاجر عرضه داد که از قدرت قادر قدیر عجب نیست پس سلطان
سعید سیار تاجر را مرخص نشاند گفت پیشهٔ تجارت ترک کن و در حضور ما باش تاجر گفت بجان
منت دارم همون لحظه گرد تعلق از دامن افشاند و برادر خود را پیش خواند تمام سامان تجارت باو
بخشید و بالاستقلال از ته دل رفیق سعید سیار گردید پس سعید سیار درین فکر افتاد که تدبیرے
باید اندیشید که از واردات کامگار بخوبی آگاه گردد و خواست که بنفس خود در میدان تجسس در آید
تا جراز روے مصلحت اندیشی مانع شد که خود بدولت هنوز مبادرت نفرمایند که شاهان را عجلت
منافی آئین حزم و کاردانی ست اول کتابتے بلطف زاندرز و تهدید که دران مضمون رمز و ایما بالطور
دگر اندراج یابد بصحوب ایلچی ارسال گردد و بعد انقضاے مدت مراجعت ایلچی در باب عزیمت
اختیار ست درهمان حالت سعید سیار خامهٔ بلاغت نگار برداشت و باین طرز مضمون
فرمان مدرت بیان نگاشت

فرمان سعید سیار والی ناحیهٔ گرجستان بنام ملکهٔ مهر منیر فرمان روای کشور حسن آباد

قربان قادرے که کشور جلالت و جبروت او از شوائب زوال و نقصان مصون ست و محاسبات
قدرتش از احاطهٔ حد و شمار بیرون آیه یولج اللیل فی النهار و یولج النهار فی اللیل نکته از
بدائع حکمت اوست و نصرت بادشاهان بمقتضاے تعز من تشاء و تذل من تشاء وابستهٔ قدرت او
و بلاگردان کریمے که باوصف کرامت لولاک بمصداق انما انا بشر مثلکم از خلق عظیم خود را مفتقر
مسلمین برساخت و از تبلیغ احکام هدایت انجام رسم ضلالت از میان امت برانداخت

خوبان غم عشق دل ناشاد چه دانند	بیداد گران قاعدهٔ داد چه دانند

آمدم بر بیان حکایت سعید سیار حاکم گرجستان چون معمول و دستور چنین قرار یافته بود که هر مسافر وابن السبیل که وارد مهمان سرای او می گشت خوان سالار بعد مدارات و احترام سفرهٔ طعام گستردے و هر حکایت که از زبانش شنیدے رقم زدے و بالاتفاق بحضور سعید سیار وانمودے چنانچه روزے که این سانحه از گردش روزگار بر شاهزاده کامگار روبکار شد همان تاریخ تاجرے جلیل القدر ریحان نام وارد دارالامارت گرجستان گردید کارگزاران مطبخ شاهی او را بمهمان خانه برند و بمدارات و تواضع پرداختند و بر طبق دستور سفرهٔ طعام گسترند گویند که ریحان تاجر زنهار دست بطعام نبرد خوان سالار گفت ای عزیز چرا طبع تو میل بغذا نمی کند مگر زحمت سفر و کسل راه امروز زیاده تر بر دوش تست تاجر جواب داد که من از جان خود سیر شده ام بچیزے رغبتے ندارم آتشکار مطبخ پرسید این چه باد است که شعله تاب بست ترا بگو چرا دل سوخته و این چه پنبهٔ جان سوز گفته تاجر گفت پیشهٔ تجارت دارم و مال و متاع هر قماش از جزائر و بنادر می آرم و می فروشم مدتے کشتی را لنگر انداخته از دحام عام و غوغاے تمام بلند بود چون نیک تفحص کردم مردم گفتند که در این شهر طرفه سانحه رو داده که ملکهٔ این دیار را از صورت مردان نفرت است چنانچه امروز عاشقے را بحکم دار کشیدن در داده از این رو خلقے کثیر هجوم آورده دست تاسف می مالند و می گویند که جوانے با قامت زیبا بطلعت غنا از ظاهر حالش انوار شرافت و امارت تابان بست و آثار ریاست و ایالت نمایان لیکن غریب است تازه وارد بے یار و آشنا نه چاره گر نه دارد و نه محل ستیز

نه همدمے نه رفیقے نه آشنائے دارد	عجب سانحه ظرفه ماجرائے دارد

اگرچه بنظر ضرورت لنگر را برداشتم مگر از آن وقت دل غرق عرق تشویر است ندانم که واقعهٔ او چه گذشت و از نیرنگی تقدیر بر آن بیچارهٔ اسیر چه رفت شعر

بگدام مذهب است این بگدام ملت است آن	که کشند عاشقے را که تو عاشقم چه رائی

القصه خوان سالار این حدیث را پیش سعید سیار نقل کرد بمجرد استماع این حکایت سعید سیار

قضا را روزی گرخواجگی تاج طبع که از ماه نظیر غبار ستیزی بخاطر داشت در نهانی مهر منیر را آگاه گردانید
که از مدت چند ماه جوانی اجنبی لشکری از اقلیم دیگر دلستان سرای ماه نظیر بر نگ سبزه بیگانه روید
گرد دیده ریشهٔ مصاحبت دوانیده ساز و برگ اختلاط بهم رسانیده روزها بسیر و شکار می پردازد و هر شب
هنگامهٔ گرم جوشی برپا می سازد و ماه نظیر روز جشن بلباس زنان با خود آورده در بارگاه حضور و حلقهٔ
مجلسیان مستور ساخته لوح ظاهر او عاشق جمال ملکه است بذریعهٔ ماه نظیر میخواهد که چنگ در دامن وصال
زند مهر منیر ازین سخن چهره غضب برافروخت و از گرمی غیظ در آتش غیرت سوخت و گفت روزی
که او از من ذکری در میان آورده بود همان دم در وسوسه افتاده بودم که این ایما خالی از علت
نبوده باشد آخر ازین خار خس شگونه تازه گل کرد اکنون اهل رعا بانضاج سیده منطقهٔ من یقین
مبدل گردید بی آنکه تامل بکار برد فرمان داد که ماه نظیر را در بند آرند و آن لشکری را بدار کشند

هر کجا شوخ دلربائی هست	آفت و فتنه و بلائی هست

درین ضمن روح افزا خواص که فی الجمله تمیز کامل و عقل بالغ داشت و اکثر ملکه با و شطرنج می باخت
بمنصوبه دور اندیشی رخ ملکه را از بساط غضب برتافت و گفت ای ملکهٔ جهان قرابت شوم فعلی که
تعجیل آن آخر کار منجر بندامت شود عقل مصلحت آموز آن را نپسندد و آن لشکری که حکم دار الصدر
یافته بالفعل بشرط ضرورت قید او مصلحت است بعد تنقیح جرم و خطا ملکه را اختیار باقی ست مهر منیر
در حالت غضب التماس او دور از صواب دانست حکم داد که هر دو را تمام شب جدا جدا در قید دارند
و صباح کامگار را بردار کشند

در مسلخ عشق جز نکو را نکشند	لاغر صفتان زشت خو را نکشند

چون سفیدهٔ صبح دمید حکم ثانی بسیاف رسید الا جرم شاهزادهٔ کامگار را که جوان لشکری قرار داده بودند
برگرفتند و بپای دار رفتند جمعی انبوه هجوم آوردند و کف افسوس مالیدند و با کمال گرمی گفتند صد حیف
که ملکهٔ مهر منیر اساس حسن و جمال چنین جوان عدیم المثال را از پا می در آورد و انجام کار را نمی شناسد
مگر راست گفته اند

مجلسے چون چمن بہار نشست	رشک افزائے لالہ زار نشست

شاہزادۂ کامگار بتلقین ماہ نظیر در زمرۂ نازنینان سمن عذار سیمین ران گلرخسار نشست و برین معنی کسے از حضار محفل زنہار آگاہ نگشت کہ این ماہ پیکر مستور در لباس زنان ست و باستارہ چینی در حلقۂ ماہ رویان پنہان آب و تاب چہرۂ دل افروزش آنقدر بر شب نشینان محفل پرتو حیرت افشاندہ بود کہ تمام حضار بزم را بر نگ نقطۂ پرکار بدائرۂ خجلت نشاندہ ہر یک با خود می گفت کہ آیا این شمع مہر تاب از کدام انجمن ست و این گلدستۂ شاداب از کدام چمن آیا بدر منور ست کہ از اوج سپہر برین بر بسیط زمین رسیدہ یا شاہد غرفہ نشین خاور از اوج دربائی بر بساط مینائی جلوہ آرا گردیدہ بقول نور الدین جامی رح ؎

عارض ست این یا قمر یا لالۂ حمرا ست این	یا شعاع شمس یا آئینۂ دلہا ست این

ملکۂ مہر منیر اندرون دولتخانۂ زرنگار با اتفاق خواصان گلرخسار بصد تمکین و وقار زیب اجلاس یافتہ در عالم استغناے حسن خبر از ہیچ یک نداشتہ بسماع رود و سرود مصروف بود و بشنیدن نغمہ ہاے دلکش مالوف گاہے کہ با خواصان تکلم می نمود گویا از درج دہن گوہر ہا بدامن سیرت می سفت و دے کہ تبسم می کرد بر غنچہ دہنان گلزار انجمن ہزار حسرت می انگیخت کامگار کہ بعد دل تمناے این روز نقد جان را برائے نثار بر کف داشت ہنگام نظارۂ جمال با کمالش قریب بود کہ جان ناتوان را بلا گردان آن جان جہان گرداند آخر تاب و توان باختہ بے ساختہ این شعر بر زبان راند ؎

از دور عکس روے تو دیدن چہ فائدہ	دیدن گلے ز باغ و نہ چیدن چہ فائدہ

ماہ نظیر ہمین کہ از دور رنگ چہرۂ او متغیر دید بحیلہ کاری قریب او رسید و آہستہ بگفت ؎

این وقت حکایت و سخن نیست	خاموش کہ جاے دم زدن نیست

درین ضمن حسب اتفاق محفل جشن رو در بیابان رسید و در میان نشستگان بزم جشن صداے سر خاست بلند گردید و ہر یک ازان مجلس بجاے خود رخصت یافت لاجرم کامگار ہم بہمدستی اضطرار ازان محفل مینو بہار بیرون شتافت و ماہ نظیر قریب طلیعۂ سحر مانند قمر سریع السیر منزل خود بزودی ساخت

ماہ نظیر چون کامگار را مضطر و دلگیر دید تسکین خاطرش پرداخت و او را بوعدۂ مشاہدۂ جمال خواہر خود خرسند و مستعمل ساخت القصہ طریق کامگار این بود کہ ہر روز بگلگشت مزار معروف بودے و تسکین دل بقرار بسیر و شکار نمودے ؎

شہ پر دل بنوک نیزہ و تیر	گہے آہو فگندے گاہ نخچیر
گہے شیرے بہ نیزہ در ربودے	گہے گور از خدنگش کور بودے

چون روز موعود جشن نوروزی در آمد ماہ نظیر با کامگار گفت کہ لباس مردانہ بر کن و پیرایۂ زنان در بر ساز و مثال مردان چست و چالاک برخیز و ہمراہ ما بیرون خرام کہ وقت تماشاے جشن نوروزی در آمد کامگار کہ در کار عاشقی مردانہ بود فرصت وقت را غنیمت یافت و بشوق مشاہدۂ جمال ملکہ خود را بلباس زنان بر آراست وقت شب ماہ نظیر پیشتر از کامگار در عماری نشست و عجالتاً داخل محفل سرور و سرو گشت و کامگار باتفاق دیگر خواصان ماہ نظیر در بستان سراے خاص ملکۂ مہر منیر داخل گردید گلستانے دید کہ نسیم جانفزایش در نفوس مردگان دم اعجاز مسیحائی بکار بردے و شمیم روح افزایش جان تازہ در قالب افسردگان دمیدے ہر طرف ایوان ہاے دلپذیر شاہانہ نمودار و کوشکہاے بے نظیر خسروانہ بہر گوشۂ باغ آشکار از صفاے عمارت زرین کار و طراحی نقش و نگار و رصع کاری ہر در و دیوار و لطافت انہار و نظارت گلہاے ہمیشہ بہار و سبزۂ زمرد فام و خوش خرامی نازنینان کبک خرام و نغمہ زنی مطربہاے نازک اندام ہمانا در نظر نظارگیان تماشاے روضات جنان جلوہ نما می گشت الحاصل چون کامگار اندرون قصر زرنگار در آمد منظر دیدنیش نظیر ارتفاع بہ اوج سپہر و روزنہ تابدانش ہمچشم چشمۂ ماہ و مہر فراشان بہار گستر از بساط ہاے دیباے رومی چینی و مشجر رنگ افروز و اطلس گل دوز وسعت صحن ایوان را رشک نگارستان ارژنگ و محسود بہارستان فرخار و فرنگ ساختہ بودند و خیل خیل مطربہاے جادو نو البسہاے زربفت و پیرایۂ ہر ملت بنواہاے دلبری آہنگ شادمانی پرداختہ

شیرین شمائل خوش پیکر در کمال صباحت صورت و ملاحت معنی و فصاحت کلام بلاغت نظام ستثنای روزگار که انوار انجم امارت و ایالت بر جبین او تابان و فروغ نیر شوکت و جلالت از ناصیهٔ او درخشان چنانکه گفته اند ؎

گر زلیخا برخ او مژده همیکرد	آنچه در خواب ندیدست تماشا میکرد

لیکن با اینهمه گلبن خاطر او از صرصر حوادث روزگار بغایت افسرده است و نوبهار عمرش از باد خزان کلفت زمانه غدار بس پژمرده است هنوز کلام ما نظیر رنگ اختتام نریخته بود که ملکهٔ مهر منیر ازین حرف غنچه وار دلتنگ گشته چین بر جبین افگنده گفت نعوذ بالله از ذکر مردان بس نفورم و دلے دارم ازین تمنا دور که غبار صحبت شان زنگ کدورت بر آئینهٔ صافی دلان نشاند و هوای مجاورت این حضرات اصلا بوے وفا بمشام نرساند ؎

مجوز طینت آدم بدہر بوے وفا	که این گلے ست که در گلشنے نمیروید

بعد ازان ماه نظیر بحرفے و حکایتے نه پرداخت و همان زمان بمحفل خود عود ساخت و با کامگار گفت امروز تقریبے بحضور ملکهٔ مهر منیر حدیث تو گفتم اگرچه شمهٔ ازان شنید لیکن طبع نازکش نه پسندید من هم ساکت و صامت گردیدم و باز حرف زدن مصلحت ندیدم بقول شاعرے ؎

کم کن سخن که خاطر دلدار نازک ست	بار گهر نمی کشد این تار نازک ست

مگر بعونه تعالی بار دگر بعنوان سنجیده و در مواقع پسندیده اعادهٔ ذکر تو تمامتر خواهم کرد بلکه در جشن نوروزی ترا با خود خواهم برد زنهار دل را در ملالت نه اندازی و خاطر را پائمال نه نوازی که کارگزاران تقدیر هر امرے را وقتے قرار داده و حصول هر مرادے را ساعتے نهاده ؎

کار موقوف بوقت ست که چون وقت رسید	خواب از بندر ها نید مه کنعان را

کامگار جواب داد که گردش لیل و نهار یکه و تنها جدا از یار و مددگار مرا درین دیار افگند از حدوث آفات و شوریدگی اوقات باین دست تهی امید بهی نمی افتد بقول شخصے ؎

دست تهی اگر همه تعویذ دستی ست	در گردن مراد حمائل نمی شود

همی تا بگردانی انگشتری	جهان را دگرگون بود داوری

از هر طرف نثارها افشاندند و نذرها گذرانیدند سعید ستیار بعد ازان که بتخت کامرانی جلوس فرمود شکر و هب العطایا بصد زبان ادا نمود و برای تقدیم مراتب سپاس گزاری پیش درویش حق اندیش حاضر آمد جبین بر زمین بوسه بر جبین سعید ستیار زده و از غایت کرم بنوازش گفت و دعای خیر در حق او ساخت و یک مهره سلیمانی از روی مهربانی در بازوی او بست و گفت یاد دار که این مهره با خاصیت ابطال سحر و ازالهٔ چشم بد و اندفاع اکثر بلیات نماید و بارها در شدت کارها نفع کامل بخشاید سعید ستیار از پیش درویش حقیقت آگاه با وفور جمعیت صوری و معنوی بیشتر از پیشتر شادان و فرحان رخصت یافت و در بارگاه خاص خود رسیده و بنیان کامرانی مجددًا مرصص ساخت هر روز نسیم بهار دولت می وزید و غنچهٔ اقبالش دمبدم شگفته می گردید چمنستان گیتی را از سرکشان نافرمان و دیگر باغیان پاک ساخت و بساط زمین را از یک تخم عدل باصد رنگ بهار برآراست ؎

خسان را پاک برکند از هر دیار	بگلزار زمین نگذاشت خارے

الحاصل از طرز نظم جهانداری سعید ستیار صغار و کبار را رفاه و آسایش حسب دلخواه پدیدار گشت و نام او به نیکنامی بر زبان خاص و عام می گذشت گویند که باوصف شغل جهانبانی هرگاه شاهزادهٔ کامگار و موانست یکدگر را یاد میکرد گوشهٔ دامن از آب دیده تر میساخت بعد مرور سه ماه کارپردازان بارگاه سلطانی را فرمان داد که بعجلت هرچه تمامتر بسر راهگذار مهمانسرائی بتکلف تمام بنا سازند و بخدمت هر صادر و وارد بمزید مدارات و تواضع پیش آیند و سوانح و حکایات عجیبهٔ هر کس که نقل کنند تمامه بلاکم و کاست رقم زنند و هر روز در حضور باگذرانند چنانچه شخصے معتمد را بدین کار مامور داشتند بلکه بتجسس کامگار تنے چند را باطراف بلاد برگماشتند باز آمدم بشرح ماجرائے کامگار آورده اند که روزے ماه نظیر با خواهر خود مهر منیر بتقریبے ذکر شاهزادهٔ کامگار درمیان آورد که جوانے زیبا رخسار بر نگ تازه بهار در بوستان من وارد گشته لبش نگین و منظر

، اکثر پیش آن درویش همت و دعا میخواست الغرض سعید سیار بحضور حسین صابر که مقبول بارگاه الٰهی بود شرف یابوسی حاصل نمود از انجا که لطافت اخلاق مردان روشن ضمیر در حق مسموعان صعوبت دنیا تریاق کبیریست درویش بشگفتگی تمام بجواب سلام پرداخته پهلوی سجاده بنشانید وبکلمات لطف آمیز از مقدم وزاد بوم پرسش نمود سعید سیار آب در دیده بگردانید و سر گذشت خود بعرض رسانید درویش بتسکین خاطر شکسته اش پرداخت و رطب چند پیش او گذاشت که سعید سیار از خوردنش رطب اللسان و باداے شکرش عذب البیان گشت ؎

هران کاستعانت بدرویش برد	اگر برفریدون رود پیش برد

پس حسین صابر سعید سیار را در ظل عاطفت خود جا داده هر روز نظر شفقت مزید می کرد سعید سیار چون تائید فقیر روشن ضمیر شکل مقصود در آئینهٔ حصول جلوه نما یافت روز و شب بخدمت درویش کمر همت بر میان جان بست در اندک زمانه بحسن عقیدت و خدمت خود رضامندی ساخت رسم آن دیار آن بود که هرگاه والی آن ولایت داعی اجل را لبیک اجابت می گفت بحکم درویش تاج سلطنت بر سر هر کس که میخواستند بلا تامل می گذاشتند قضارا بعد چندے سلطان آن دیار ازین خاکدان فانی بسرابستان جاودانی خرامید حسب دستور اعیان بارگاه شاهی التجا بدرویش بردند حسین صابر را که گوشهٔ التفات در حق سعید سیار زائد بود اشاره فرمود که این جوان ارجمند و برسریر حکومت نشانند سعید سیار عذر کرد که ازان دمے که از خدمت شاهزادهٔ کامگار دور ام از زندگانی خود و نفوذ احکام جهانداری و کارگزاری و رعایا پروری شغل خطیریست نه کار نحیف و قلیل مردے باید سلیم الطبع و اناول و دوراندیش و مستقل بقبول سعدی شیرازی ؎

رعیت نوازی و سر لشکری	نه کاریست بازیچه و سرسری

حسین صابر درین کار مبالغه و اصرار نمود و نیز اعیان مملکت که آثار شوکت و ایالت ازجبین سعید سیار دیدند او را بر ین منصب خطیر پسندیدند بالآخر بحکم درویش بصد عظمت سعید سیار را برین شغل عظیم برداشتند و اکلیل جهانبانی بر سرش گذاشتند و بحکم تقدیر کسیر و زیرا صاحب سریر یافتند ؎

ز کار بسته مندیش و دل شکسته مدار	که آب چشمهٔ حیوان درون تاریکی هست

اگر تائید ایزدی معین و مددگار ست روزے شاہد مراد در کنار گاہ گاہ از لطف گاہ از قہر ماہ نظیر دل رفتہ را بجا آورد و برائے تسلیهٔ طبع ہر روز بہیر و شکار پردا ختے و با مید حصول مدعا خاطر پریشان را مجموع داشتے و اکثر با ماہ نظیر در عالم شورش و اضطراب گفتے رباعی

بیچارہ ام و چہ چارہ جویم تو بگو	جز تو کہ برآرد آرزویم تو بگو
در سینہ بسے راز نہانی دارم	ور با تو نگویم بکہ گویم تو بگو

آمدم بحکایت سعید ستیار خلف وزیر اعظم آوردہ اند کہ ہر گاہ کشتی کامگار متصل جبال قعارہ از تلاطم امواج و تصادم ہوا از ہم متفرق و پاشان گردید رفقائے نامدار با احمال و اثقال در غرقاب فنا افتادند لیکن موج زنی لجهٔ تقدیر آنقدر آبے بر روے کار آورد کہ زورق حیات سعید ستیار را از چار موجهٔ ہلاک بر ساحل نجات افگند یعنی پارهٔ تختہ کہ از کشتی متفرق شدہ بود زیر دامن کوہے برابر بمسکن درویشے کہ یک فرسنگ از عمارت شہر واقع بود رسید سعید ستیار چون خود را بکنار نجات دید بشکر خالق البحر و البر رطب اللسان گردید توجہ بشہر مصلحت ندیدہ بے تکلف بصومعهٔ درویش صفا کیش کہ حسین صابر نام داشت وارد گشت مکانے دید معرفت خیز کہ در و دیوارش از آب و گل صدق و صفا سرشتہ و تمام صحن از جوش نور رونق سپیدهٔ سحر شکستہ محاذی مکان حوض لطیف صفا خیز کہ کام و زبان طفل نگاہ در غوطہ زدن از حلاوت لبریز پیرامونش الوان ریاحین از خاک پاک سر کشیدہ و از ہر غنچہ و گل شمائم صفوت و صفا ہر طرف دمیدہ در گوشهٔ مقصورهٔ درویش پاک سرشت تسبیح ہزار دانہ بذکر قادر یگانہ روز ہا نیاسودے و شبہاے دراز بہ تسبیح و تہلیل سحر نمودے آب وضوش از چشمهٔ نور و بوریاے او از بوے ریا دور خاک قدومش درد مندان را دوائے و زیارت سجادهٔ او مرہم جان دنیا را شفائے گویند کہ بادشاہ آن ملک بخدمت او صدق ارادت می داشت

بر پریشانی کس رحم ندارد که شبے	خواب چون عاشق آشفته نمیدست نبود

گوهر ذاتی من و مهر منیر از یک صدف است اورا دره التاج سلطنت ساخته و شته اطاعتش در گردن من انداخته صورت واقعه برین گونه که در ملک حسن آباد پدرم ابراهیم نصرة الدین سالها فرمان روائی کرده و ملک عظیم زیر نگین آورده ایام کامرانی بصد شادمانی بسر می برد چون مدت زندگانی او انقراض یافت بجز دو دختر وارثے نداشت خواهرم مهر منیر بر سریر حکومت نشست زمام اقتدار بدستش داده ملازمان پدر سر بر خط فرمانش نهادند من بهیچ یکے از امور حکومت راضی نگردیدم عاشیه اطاعت خواهر بدوش کشیدم هر روز بدار الامارت او که از اینجا فاصله یک فرسخ دارد میروم گاهے هر روز و اکثر بعد دو روز بجاے خود عودی نمایم بیشتر مهام بصلاح یکدیگر انتظام می گیرد تا این زمان رکنے از ارکان سلطنت فتوری نمی پذیرد در زمانه جلوس او طاکه سنه خامس می گذرد بلا شائبه تکلف بر دیگر فرمان روایان هر اتب ارجمندست و پایه عظمت در پیوسته بلند الا با این همه از قربت صحبت مردان نفوریست و طبعش از اختلاط ارباب معاشرت دور گاهے ذکر مردان در محفل خود نه پسندد و هیچ گاه دل بر معامله آنها نه نهد و القصه کامگار از شنیدن این حکایت در اندیشه دور و دراز افتاد که من درین مذلت جانکاهی او در دولت بادشاهی اگر طرز آن محبوبه بطناز بهمین انداز ست پس ازین مدعا چه حصول بلکه در خاطر خیال این تمنا محض فضول ست

پیغام بیکسان که بدلدار می برد	طفل یتیم را که بگلزار مے برد

آه تقدیر دانست که ازین سخن طبع کامگار متغیر شد علی الفور از سر ترحم و تلطف حرف زدن گرفت گفت ای جان جهان تو که بارادهٔ بلند درین میدان در آمده پس دغدغهٔ غنچه خاطر را بخار نا امیدی خستن خلاف طرز مردانگی ست و در اندک وسوسه شیشه دل بر سنگ نامرادی شکستن نه شیوهٔ فرزانگی که عاقلان گفته اند ست

سر کنم قصه اگر گوش شنیدن داری | سینه بشگافم اگر طاقت دیدن داری

پس داستان فرمان روائی خودش و قصه رسیدن فرخ تاجر با قرقع تصویر مهرنیر و غلیان تعشق خود و سوار شدن بر سفائن بارغفا و باجرای تباه گردیدن و غرق شدن مال و عقار و هلاک شدن یار و مددگار خصوصاً حدیث دوستی و فراق سعید ستیار خلف وزیر اعظم مدیده تر از ابتدا تا انتها شروع نمود و در آخر حکایت حمیده بانو و ساحر ظاهر کرد و بعد ازان گفت خود بگو این ساحر جگرخراش چگونه کاهش جان و باعث غموم و هموم این ناتوان نگردد و کسے که حاکم و فرمان مملکت خود باشد باین خانه خرابی از منصب بادشاهی در معرض تباهی افتد و دور از یار و یگانه در بین بیگانه زندگانی کند

زحمت کشیده کے برد از روزگار فیض | شاخ بریده را نبود از بهار فیض

بعد ازان گفت هنوز این راز مخفی دارکه اکنون نه حیثیت شهریاری هست و نه دماغ ملک گذاری ماه نظیر که این حدیث دل گداز شنید مجموعه حیرت و پریشانی گردید اول تا دیر ساکت و صامت ماند بعد ازان گفت ای جوان جان جهان این چه اندیشه هست که در دل تو جاگرفته و این چه ارادهٔ که مخطوط خاطر تو گشته عاقلان پیروی نفس نکنند و دانشمندان در تجسیت هوا قدم نزنند هنوز ساده لوح در بیابان خونخوار محبت بپای برهنه ندویده و از هر غموم و هموم از چشمه سار چشم مصیبت نچشیده و هوای الفت از گلستانے دماغ تو نچیده که نسیم هجری را گذار دران کارزار دشوار گشته و کمند تعلق تو بر بامے رسیده که طیور اوهام تیز پرواز او را در نخستین پرواز بال همت شکسته هنا که مطلوب تو شمعے ست که پرتوش در انجمنے نیفتد و گلے ست که غنچه اش در گلشنے نخندد و خود گل ست و خود بلبل و خود شیشه و خود سنگ گل اندام را زحمت خار و هر دامنش از آزروے دنیا غبار الم نشاند

دلش از درد محبت نطپیدست هنوز | رنگ عشقے برخ او ندویدست هنوز
خط شبرنگ بر دلبش ندمیدست هنوز | دام نظاره زسنبل نکشیدست هنوز
هست بیگانه زرنار سلیمانی او | مور بر خرمن حسنش ندویدست هنوز
خبر از تیره شب عاشق مجروح نیست | تند بادے بچراغش نرسیدست هنوز

ماه نظیر یقین دانست که نالهٔ بساختهٔ او حیرت انگیز است و ساعگین خاطرش از زیادهٔ کلفت لبریز همانا شاهد باشد که دست تعلق بر گیتی افشانده از یار و دیار خود مهجور مانده همدم بحکم ماه نظیر پرستاران تیز دست عجالةً شربت آبی بس لطیف برف زده بمطیب ساخته در زجاج سبز ریخته و مکرر بعرق عطیر برآمیخته بحضور شاهزاده آوردند کامگار همین که شربت خنک و لطیف درکشید اعضای رئیسه از روح نشاط تفریح تمام حاصل گردید بی ساخته این شعر بر زبان راند

ساقی بده آن می که زمستی نشناسم	پیمانه کدام و لب جانانه کدام ست

ماه نظیر را ذوق این معنی زائد شد که بلا شبهه این جوان اسیر دام الفت ست و پا کمال بلای محبت هر روز در مراعات مهمانداری مبالغه می افزود و مراتب غمخواری را نیکو مرعی می نمود و استکشاف راز بوقت دیگر منحصر داشت بالآخر پرستاران باشارهٔ ماه نظیر سفرهٔ پاکیزه و لطیف برچیدند و اقسام غذا و الوان طعام پیش نهادند کامگار بلا تصنع بقدر خواهش میل بغذا نمود خلاصه آنکه ماه نظیر هر روز بطرز نو با حرام و تجمل شاهزاده آماده می بود و همه وقت در حفظ سر شتهٔ میزبانی مبالغه می نمود حتی که از طرز مدارات و دلجوئی ماه نظیر طبع شکستهٔ کامگار را سر و سامان و استگی پدید آمد عشرهٔ کامل بر این قضیه منقضی شد هرگاه ماه نظیر با نصرام بعض مهام و اهتمام دیگر مرام مرحوبهٔ خود پرداختی کامگار خاطر خود را هر روز مصروف بسیر و شکار داشتی و اکثر در خلوت در یاد سعید سیار و عشق مهر منیر سر سیمه ناله و آه بر پا ساختی روزی ماه نظیر بنکات دل آویز طبع کامگار را در وادی تفریح و نشاط آورده گفت مشکلی دارم که خاطرم در شرح آن صد وسوسه دارد اگر کنیک رضا دهی بر زبان آرم کامگار جواب داد هر چه فرمائی بجان منت دارم چون ماه نظیر رخصت سخن یافت گفت بلا گردانت شوم روزی که تو گذار در این مرغزار کردی خاطر تو مبتلای ملال شدید بود اگرچه هنوز از آن کسل و رنج کلال طبع تو تمامتر نگردیده می بینم که اکثر شبها بحزن و اندوه سحر میسازی اندیشهٔ خاطر تو از چه راه است راست بگو و از من زنهار بهانه مجو و از زاد بوم منزل مسکن خود صاف شرح کن که مشتاق ترم کامگار ساعتی سر در گریبان تفکر انداخت و ابتدا باین شعر ساخت

واز استیلای نوم از دنیا و مافیها خبر نداشت چون آن باغ دلکش و منظر دلنشین تعلق از ماه نظیر خواهر ملکه مهر نسیر داشت و عادت او این بود که بعد تناول طعام وقت چاشت در منظر وے چند استراحت میساخت ماه نظیر بعادت خود همین که بر حاشیهٔ منظر قدم گذاشت پردهٔ خوابگاه را متغیر یافت هر گاه دامن حق برداشت و دیزیبا پیکرے خورشید سیما ماه عذار با گیسوے شکناب و روے مثل آفتاب غرق شکر خواب مست بجرد معائنهٔ شکل بیگانه خواست که علی الفور بیدار ساز و غیرت دامن کشید و حیا استینش گرفت و هم شاهدهٔ انوار طلعت کامگار ماه نظیر در ورطهٔ حیرت افتاد پرستاران را برین کار حکم داد که قنفسے او را بیدار نساز و خود وے که از خواب نوشین بیدار شود آگاه سازند بعد این حکم ماه نظیر بجاے دگر در همان منظر بستر استراحت آرمید مگر چشمش درین فکر بخواب آشنا نگردید که این گل از کجا درین بوستان تازه شگفته که از قدوم بهار لاله رویان چمن پر داغ اند و گلعذاران گلشن همه باغ باغ تا دیر درین واهمه و تصور بود که پرستارے خبر داد که مهمان نو رسیده دیده از خواب بکشاد ماه نظیر بمجرد دریافت این خبر تمکین و وقار متصل خوابگاه خرامید چون چشم با او دوچار گردید از فرط حیرت نتوانست که حرفے زند دران وقت کامگار در اندیشهٔ سعید سیار و دیگر افکار آنچنان خود را منتشر و بیقرار داشت که نظر خود از پشت پا بر نمیداشت ماه نظیر بر نگ پیکر تصویر پابند تشویر باین فکر که جوانے زیبا طلعت باین شان و عظمت نه تکلم نه تبسم نه حرفے نه حکایتے خدا داند که معامله چیست و این جوان بیگانه کیست بالآخر تاب تحمل در خود نیافته مبادرت ساخته زمگفت ای رشک چمن بلا گر دانت شوم تو گلدستهٔ بهار پیرائے کدام گلشنی و شمع نور افزاے کدام انجمنی که بیمحابا درین باغ گذار ساختی شورے عجیب درین انداختی ؎

گلشن ز جلوهٔ تو پریخانه گشته است	بوے گل از هواے تو دیوانه گشته است

بارے پسته دهان باشکلم شکین ملاحت انگیز و غنچه لب را بتبسم شیرین شکر ریز کن که این رنگ پژمردگی بر عارض گلگون تو از چه رو و چگونه غبار افسردگی بر چهرهٔ تو نشسته راست بگو شاهزاده کامگار چون بوے محبت شنید و در اندک دلنوازی بدماغش رسید دم سرد بر کشید و سر گرم تکلم گردید این شعر خواند ؎

غنچه را در بوستان تا تبسم یاد نیست	طوطے در کشور ما غم نصیبان شاد نیست

القصه تا براقت نظر کار میکرد در سنگها سبزه و ریاحین و نسترن و نسرین مشاهده و می نمی گشت بلکه هر نظارگی را از تماشای لطافت چنین گلزار و انهار آرزوی بهشت در خاطر می شکست کامگار معاینهٔ مرغزار روح پرور و اشجار تازه و تر و سایهٔ دلکش و مقام طراوت خیز و هوای نکهت ریز خود را احترام ساخت و چمن زندگانی او که بهبوب باد خزان یاس برگ ریز شده بود بمجرد ورود این مرغزار و استشمام روائح جان فزا شگفتگی تازه یافت و از پشت گلگون صبا فتار پائین شده خرامان خرامان قدم اندرون باغ گذاشت نسیم چمن بهواداریش برخاست و نکهت گل باستقبال او پرداخت گلرویان چمن در رکابش پیاده دویدند و غالیه مویان گلشن بر لف

سنبل غبار از سر راهش رفتند

چمن از وی بلند آوازگی یافت	خیابان در خیابان تازگی یافت

پس کامگار برابر هر چمن و خیابان می گذشت و از هر گلزمینی گل می چیده و از مرغان چمن نغمه می شنید و سیر هر سبزه زار که میساخت زمین از سبزه بساط زمردین بزیر پایش می انداخت طرفه تر اینکه درین باغ و بهار زنان سوسنی پرنیان عذار چالاک و طرار بعض بابیلهای مرصع و نبذی با جارو ب طلا کار در هر چمن و خیابان می گذشتند و هر شجر را از چشمهٔ صافی بمزید آب و تاب سیراب میساختند و هر خاروخسی که در صحن چمن و فضای گلشن می یافتند بجارو ب طلائی بصد صفائی برمیدا شتند منظری دید که بقابلهٔ حسن ترکیبش قصر قیصری و کوشک فغفوری رنگ برو شکسته و در جنب هر صنع کاری در و دیوارش غبار حسرت بر دل نگار پرداز ان چین و جگل نشسته صفای در و دیوارش رنگ شگفتگی می ریخت و آب و تاب نقش و نگارش موج خنده بر می انگیخت فرش آبدار مخمل کاشانی با نگینهای حریر یمانی در هر صحن انداخته و فانوسهای بلور خورشید ظهور بر نگ شعلهٔ طور هنگامهٔ نور برپا ساخته و اریکهٔ عجیب بصد تکلف آراسته که عدیلش گوش زمانه نشنیده و ادیمی زر طراز خیال نازک بنفشین بر آن کشیده و کرسی مخمل بر آن نهاده کامگار چون جای دلپسند خود را بکام ارجمند دید و مسیکه صعوبت سفر دیده و بیداری طول کشیده بود بی تکلف خود را بالای اریکه در آن جا

درین حال دختر شاه زنجان تاب و توان باخته نظرے بجانب کامگار انداخته بے ساخته این شعر زیر لب راند ؎

زهر غم هجر تو بجان کارگر افتاد	امید وصال تو بعمر دگر افتاد

کامگار آشفته و کوفته خود را از محل خطر بدر کشید و از فرط تردد خاطر بهمان قرب بقعر زمینے که تنگ تر از گور و باریک تر از دیدهٔ سور بود در آمده متواری گردید و شب در غایت ضیق و حسرت بسر برد و هنوز صبح کاذب ندمیده بود که آن مشتاق صادق از قعر خندق بدر جست و بر مرکب باد پا نشست و راه منزل پیش گرفت هنوز ولولهٔ تعشق مهر منیر در دلش همچنان غلیان پذیر بود و لختے ازین فکر نمی آسود که شورش این سانحهٔ عجیبه نمکے تازه بر جراحت ریخت و تنور محبت المضاعف در دل و دماغش آتشها برانگیخت درین سودا روز و شب صحرا و قفار می پیمود و مضمون این شعر توحش خاطرش می افزود ؎

دوای عشق گویند از سفر خیزد ندانستم	که در دل مهر آن مه خواهد افزود این شعر بهر منزل

اتفاقاً در عین تردد و پژوهش شهرے دید که خاکش خمیر مایهٔ حسن عالم افروز بود و نسیمش گره کشاے غنچهٔ عشق خرد سوز هر طرف غنچه دهنان ارغوان لباس بزم آراے حسن و ناز و هر طرف جلوهٔ شاهدان نزاکت اساس هنگامه پرداز هر چار سو انهار خوشگوار و در غایت لطافت نمودار و پیرامونش مرغزار مینا کار در کمال وسعت و فسحت آشکار از کثرت سبزه و سیراب بسیط زمین بزنگ بساط زمردین می نماود و از عکس گلهاے رنگارنگ پرزاغ بستان دم طاؤس گلکار بود از انهار خوشگوار و اشجار آبدار و اثمار حلاوت بار بعینه جنات عدن بن تحتها الانهار ابیات

گشاده چشمه ها از قله کوه	گل و سنبل بگرد چشمه انبوه		
شقائق بر یکے پا ایستاده	چو بر شاخ زمرد جام باده		
پرانده پرده مرغابیانش	بجاے موج بر آب روانش		
بهر جانب ریاحین بر دمیده	بساط خرمی هر سو کشیده		
درین گلشن ز جوش خنده گل	نمی آمد بگوش آواز بلبل		

گورنشینم بقول شخصے بیت

خوابگاه دختر پاکیزه روے یار سا	یا کنار شوے باشد یا میان خاک گورا

کامگار را ازین حکایت پرسوز و گداز چنان دل بسوخت که اشک گرم از دیده ریخت و آه سرد از سینه برانگیخت مگر چه کند چاره کار خارج از حیز اقتدار او بود پرسید که آن ساحر کافر کدام زمان درین مکان رخت اوبار می کشد نازنین گفت ای عزیز مهربان وقفه سه روز درمیان است کامگار آشفته خاطر از انجا برخاست و او را بحال او گذاشت و درهاے قلعه بسته با طبل شکسته همانجا بحلے دراز شد چون ظلمت شب بپایان رسید و سپیده صبح روشن گردید کامگار بعد ادائے نماز بحضور حمیده بانو رسید و باهم مکالمه و محاوثه آغاز گردید مقارن این حال بیک ناگاه بادے تند وزید و صداے مهیب و ناگوار بگوش او رسید حمیده بانو گفت ای عزیز زود برخیز و تا پاے داری بگریز که این وقت خلاف عادت آمد آن کافر ظاهر میشود هنوز این سخن ختم نکرده بود که دفعتًا ساحر خاسر در رسید جوانے بیگانه را با او بر یکجا نازنین دید از غایت غیظ و غضب بلرزید و بے آنکه با حمیده بانو حرفے زند با کامگار گفت ای شوم از کجا درین مرز و بوم رسیدی که از هلاکت خویشتن نترسیدی کامگار جواب داد مسافرے ام دور از یار و دیار پریشان روزگار سخت آفت رسیده همه تا پا مصیبت کشیده همین زمان از گرد راه درینجا رسیده ام و بجز این وقت گاهے بجنبیم خود این محل و مکان ندیده ساحر التفات بحمیده بانو کرد او گفت من نمی شناسم مگر تو خود او را با خویش آورده و اکنون حیله تازه تراشیدی گفت اگر نمی شناسی پس ای تبه کار اینک از سیف سرش از تن بر داری نازنین جواب داد بنده خدا بے جرم و خطا کشتن منافی آئین وفا است پس با کامگار مخاطب شد که اگر تو این را ندیده هلا بخیز و خون او بریز کامگار گفت در کدام ملت هستی که تخم رحم در مزرعه دل تو نکشتند و ضمیر انصاف در گلابه طینت تو نه سرشتند مصرع اگر خون بفتوی ریزی روا است سلم گفت زیاده ازین محبت مینگیز زود ازین مقام بگریز دیار دگر رو باین سو نکنی و رنه طریق سلامت نبینی این بگفت و اخگر سوزان از دهان انداخت که شعله عجیب و شورے مهیب ازان برخاست

بالین آن نازنین به سهو گذاشته بود برداشت و او را بوبانید علی الفور نازنین را لعابات معهوده
از رایحهٔ او روح تازه بقالب دمید دیده بکشاد دید که همون جوان آفت جان زیر خوابگاه او موجود
نزدیک به رسید گیستی و از جان چرا سیر گشتی و بچه عنوان درین دیار افتادی کامگار که این سخن
شنید انقباض خاطرش اندک زائل گردید و رنگ پریده بر روی او بازدوید در جواب گفت برخی
از داستان خود بزبان رشاقت بیان شرح دهی که غالبًا ماجرای تو از حکایت من حیرت انگیزتر
خواهد بود نازنین از جنبش غم دیده پرنم گردید و این شعر بر زبان راند شعر

سه چیز است آن که پایانی ندارد	شب من درد من افسانهٔ من

کامگار را ازین گفتار اضطرار زائد شد بعد التی گفت ای دلنواز این سانحه از من نهفتنی نیست
شمه ازان پیش ضرور گفتنی ست حمیده بانو کامگار را فی الجمله غمخوار یافت اشک از دیده افشاند
و این شعر در جواب بر خواند شعر

تهمت آلودهٔ عیشیم و گلستان زادیم	پر و بالی نفشاندیم که صیاد آمد

مختصر سانحهٔ من این است که مرا حمیده بانو گویند دختر شاه زنجان پدرم با همه دولت و اقتدار بجز من
دخترے یادگار نداشت شب عروسی در رواق خود غرق خواب بودم ساحرے بزور نیرنگ گذر بساخت
و در همان حالت مرا بر داشت و بقصد بیرحمی درین سرزمین انداخت که ز سنگها بعید از وطن و ز نگ سبزهٔ بیگانه
و وارزمین شدم سه سال برین منوال می گذرد نه غمخوارے نه هواداری مگر همون دل آزارے در یکماه
دو بار درین ویرانه می آید و دمے چند درین مقام می نشیند و باز کسے او را نمی بیند تا این زمان از دست
او در حفظ و امانم من که تن بار زویش ندادم ازین کینه بتاثیر جادو مرا از کمر تا زانو بشکل سنگ گردانیده
کتاب استقامت ازان معدوم و در عین جوانی از حلاوت زندگانی محروم و برین هم اکتفا نگردانیده
قسمے از جنیشه در شربت خورانیده که نه ازان لطف حیات دارم نه کیفیت ممات و این شهر آبادان
که جا علی نام دارد از اثر سحر خود ویران ساخته و از مسخ صورت هر ذی روح را در بلا انداخته تا کسے
برین اسرار آگاه نگردد و بر اصل حقیقت پی نبرد آرزو دارم که روے مادر و پدر ببینم و یا گوشهٔ

وصف شکمش بخود کہ سنجید | پائے قلم بصفحہ نغزید
تاب کمرش کسے کہ بیند | بے تاب و تواں بسے نشیند

کامگار تا دیر در عالم تحیر استاد مگر نرگس بہ خمارش دیدہ از ہم نکشاد و بشاہدۂ این صورت غریبہ در دل گفت بار خدایا این چہ قدرت ست کہ درین مقام دلکشا چنین پیکر زیبا از علیۂ روح معرّا نہ ہمدمے کہ بگنجوارش رسد و نہ مونسے کہ دم بہوادارش زند حیرت کامگار از یکے بہزار انجامید منظر احساس این کیفیت اصابع خود بر نبض او رسانید کہ ناگاہ بحکم قادر بصیر نازنین چشم بکشاد ؎

واشد نظارہ بر رخسار او در خواب بود | چشم چون بکشاد گفتم این گل دیگر شگفت

دید کہ جوانے اجنبی پاکیزہ طلعت پہلوے او بگسستہ و بتماشاے حال ہمہ تن حیرت گشتہ چون انگشت او بر نبض خود دید بہ تبسم شکمین زیر لب خواند ؎

شادی مکن بجنبش نبض من ای طبیب | مانند مرغ قبلہ نماز دہ نیستم

کامگار از رشاقت طبعش بس متحیر و مترصد کہ دیگر حرف زند باز لب نازکش بار تکلم برنداشت الا از دم افسردہ آہ سرد پراز درد برکشید کامگار در عالم تشویر با خود گفت این چہ معاملۂ پرخطر پیش نظرم جلوہ گرست کاش درین سرزمین نمی رسیدم و این طلسم حیرت نمیدیدم درین ضمن روز بپایان رسید کامگار بادراے نماز بیرون خرامید بعد ازان از پردۂ چق دید کہ زنے تہنجے در دست از درون صفہ بدر جست و آن نازنین را ببویانید و باستشمام آن او را روح حیوانی قوی گردید باستعانت قوت طبیعی اندک برخاست و مقدارے از غذا کہ بتناول ساخت بعد ازان زن مسطور چیزے دیگر او را ببویانید کہ از تاثیرش ہمان کیفیت اولی بر وطاری گردید کہ نہ حالت زندہ و نہ صورت مردہ و فقۂ نو بہار عارض او از باد خزانی پژمردہ و نرگس بہواے پریشانی افسردہ گشت بعد این معاملہ زن مسطور از درون ہمان صفہ رفت و در را محکم بست کامگار این کردار از دور دید و بر خود می پیچید صبر کرد تا پاسے از شب بگذشت ہمان تہنج کہ زن سابقۃ الذکر بالاے طاقچہ

روے ز حساب وصف بیرون — گلگونہ نکرد لیک گلگون
بلبل بنوا ز رنگ روشش — زنبور سیاہ دست بوشش
نسرین بدنے چمن عذارے — در گلشن دلبری بہارے
رخسار چمن کمر رگ گل — آشفتۂ زلف زلف سنبل
گر شانہ زدے بزلف پر خم — می کرد دل زمانہ برہم
غارتگر ہوش نرگس مست — مژگان سیہ پیالہ در دست
در ہر قرہ غمزۂ نہفتہ — با آہوے او پلنگ خفتہ
دادہ بنگاہ خنجر تیز — بگماشتہ غمزہ را بخونریز
در خندہ چو لعل لب کشادے — صد برق بعالم اوفتادے
لیکن ز کرشمہ مست و مدہوش — آہو بہ کنج خواب خرگوش
انداز نگہ بلاے دوران — ابروے خمیدہ آفت جان
لب چشمۂ آب زندگانی — زنگین چو شراب ارغوانی
در درج گہرش ز عقد دندان — چون غنچہ ز اشک صبح خندان
از تنگی آن دہن چہ گویم — ہیچ ست و ز ہیچ من چگویم
سیب ذقن از کمال خوبی — چاہے ست پر از زلال خوبی
آن گردن و آن عذار پر حور — نورے ست نہادہ بر سر نور
دائم گل عارضش ز یاکی — در زیر عرق ز شرمناکی
ہر کس کہ بہ پنجہ اش نظر باخت — یکبارہ ہوا ز خمسہ در باخت
با رنگ حنا کجا سرش بود — ہر ساعت رنگ دیگرش بود
مانند دو گوے آن دو پستان — آسودہ ز دست برد چوگان
نے نے غلطم ز بس نکوئی — از سرد دمیدہ نار گوئی

دیده بود شبانروز بالای کوه در سایه اشجار بساط آسایش و قرار افگند الا نیج رفیقان غمخوار
خصوص غم مفارقت سعید سیار آنقدر بر دل کامگار استیلا پذیرفته که دران دم مرارت حیات را لذیذ
از حلاوت حیات می انگاشت پس روز دگر همعنان توکل و تسلیم باز راه سفر پیش گرفت بعد طی سه
فرسنگ هنگام شام متصل دامن کوهے اسپ را بپای درختے بست و خود فراز کوه بسایه درختان
نشست هنگام شب از قله کوه برنگے که آتش بلند افروزند در نظرش مرئی گشت همین که طلیعه رشید
کامگار طرف همان آتش قطره زن گردید بعد قطع دو منزل شهرے دید بنایش بس رفیع و خوش فضا
فصیل شهر از مس احمر سر بسر مصقول و مصفا که براقت عمارت صفاگسترش آنقدر از دور پرتو نور
می انداخت که کنگره های فصیل برنگ شعله آتش از فرسنگها می تافت طرفه تر اینکه جمله سکان شهر از صغار
و کبار سر تا قدم بصورت احجار نمودار بایں هیئت که بر سر و کاکین و بازار بائع و مشتری استاده و یا نشسته
بهمان قرینه همه بسنگ مسخ و مبدل گشته کامگار ازین معامله سخت حیران در هر کوچه و برزن سر گردان و
تفرج کنان میگذشت تا پای قلعه رسید حصنے دید بس رفیع البنیان متحصنانش داخل و خارج از گهین
و همین جمله سنگین و پهلوے قلعه باغے دید از جوش صفا پر نورا الاز طراوت و نضارت دور کامگار تبدیر
بالغ از راهے بست تر خود را درون باغ رسانیده بعد ازان از دریچه کوچک که منتهایش تا فراز قلعه بود قفلش
برکنده خود را بالاے قلعه برد جائے نظر آمد عجیب و دلفرا فرش تکلف و صفا گسترده پرده های ملون
آویخته هر شے حسب حاجت بر موضع خود جا بجا نهاده گذاشته اندرون شه نشین اریکه مختصره بدیع القماش
از او قچه زرین آراسته و بران غنا پیکرے خفته رویش از مقنعه زر طراز نهفته الا از زیر گردن تا کمر بلباس
زربفت آراسته و از بالاے کمر تا پایان ساق صوف ابریشمی انداخته کامگار پیش رفت و با همه حیرت پهلوے
اریکه نشست ناگاه بتحریک نسیم که از شباک موضوعه دریچه باغ می وزید دفعتًا گوشه معجر از چهره نازنین جدا گردید سبحان الله
تو گوئی جمال پری از پرنده دلبری تابان گشته یا حور بهشتی نقاب از رخ پر نور برگرفته عارض رنگینش سراپا

رشک گلزار ارگرز گرس چشمش بخواب — نغمت سرشار ابیات استاد

در گلشن حسن تازه سروے	نشسته بباغ او تذروے

عاقلان بار خدایا همه عاشق گردند | تا بداند که این کار بدانائی نیست

اکنون نظر بتقدیر تصمیم قلب بر عزیمت خویش آماده و با استقلال طبیعت یاور میدان تسمت آزمائی نهاده ام

دست از طلب ندارم تا کام من برآید | یا تن رسد بجانان یا جان ز تن برآید

باز سعید سیار از روی مصلحت اندیشی گفت اگر همین عزیمت مرکز خاطر همایون ست نخستین ایلچیان پیخته کار با اطراف دیار تعیین سازی بعد استدراک نام و نشان منزل مقصود دران وقت سررشته کار در کف اختیار ست کامگار جواب داد که پیش ازین ایلچیان کارشناس و مصور دقیقه بین مرسله پدرم جانب اکثر دیار شناخته و آثار و نشان مطلوب یافته اند اکنون خبرشان مفقود ست و بسبیل مراد مسدود الحاصل کامگار را مصلحت سعید سیار در اصواب افتاد و خود لامحاله تن به متاعب سفر در داد همان زمان وزیر اعظم را پیش خواند و گفت تو در غیبت من در نظام مهام مملکت پردازی و من میخواهم که از تفرج بلدان و امصار و تماشای عجائب و نوادر روزگار ذخائر اصناف نشاط بهم رسانم و بمقتضای

نواع فوائد و تجربه رنگ ملال از آئینهٔ خاطر زائل گردانم

همانا که گیتی نوردی کنم | چو خورشید آفاق گردی کنم

القصه مصالح جمیع مهام سلطنت در اختیار وزیر اعظم گذاشت و خود بلا تامل و تانی بعزیمت سفر پرداخت سعید سیار خلف وزیر اعظم که در مقام عقیدت و اخلاص دم اختصاص می زد و پیوسته از کلمن صدق و صفا شگوفهٔ خلوص می چید درین هنگام محنت از رفاقت کناره جستن منافی آئین نیکخدمتی دانسته بنظر ادای حقوق صحبت بهمراهی کامگار همدستان شد آورده اند که کامگار و سعید سیار با معدودی از رفقای خدمت گزار و اسپان باد رفتار در کشتی نشستند و چنان قرار دادند که در ملک حسن آباد که خاقان حوران بهشت را آبرو داده مانند آب روان باید شد آورده اند که بعد روانی شدن بضائن پس از یکماه متصل تغار و باد مخالف وزید و تخته های کشتی از هم متلاشی گردید تلاطم امواج و تصادم هوا تا نزدیک آغاز نهاد مال و متاع و معرض تلف افتاد کامگار بصد جد و تقبیل دست و بازو خود را تا لب ساحل رسانید و از تمامه مرکوب اسپی بصد تر کتاز بدست آورد و چون طبع نازکش گاهی زحمت سفر نکشیده و مشقت دریا و محنت غرقاب

نقاره خانه شهرستان نزدیک بخطاز اقلیم اول ۱۲

از نظر حضور گذرانیدم کامگار تاجر را نجلعت نعمت بنواخت و مقدمش را بس محترم و عزیز داشت و بقیاس آنست که غالبا این نقشه همان ماه پاره خورشید عذار باشد که هنوز شتابندگان شهر و دیار خبر از نام و نشان دلدار نیاورده و مقدمه ایلچی و مصور تازگی یاد آورده این شعر بخواند ؎

هزار نامه عشقا بکوه قاف رسید	نشد ز گم شده ما خبر شد و پیدا

بالآخر کامگار را تصور جمال بلکه مهر منیر از فرط تشویر رنگ رخ پریدن آغاز کرد و با آه سرد اشک گرم بر شمع عارض او دویدن شروع گردید هرچند با استقلال نفس نقد این راز در گنجینه دل مخفی می داشت الآثار ولیدگی طبع و شوریدگی خاطر و چهره زعفرانی این اسرار نهانی از درون سینه بدر می انداخت ؎

از پرده نهاد رنگ از طپید نهانی دل	عاشق بیچاره هرجا بست سوا میشود

روزی سعید ستیار سپهر دستور اعظم را در خلوت خواند و از سر بسته دل بر ملا افگند که از دمی که نقشه تصویر بلکه مهر منیر دیده ام از غایت بیتابی بر نگ غنچه در خون طپیده ام در خاطرم چنان قرار گرفته که در وادی تلاش تنها در آیم و تا هم قدم وفا کند مشقت و تردد ها نمایم ای مشیر فرزانه و ای یار غمخوار ؎

شیوه مردان نباشد عشق پنهان ساختن	کمتر از پروانه نتوان بود در جان باختن

سعید ستیار که در اخلاص و هواخواهی کامگار دم خلوص می زد از راه دولت اندیشی عرضه داد که این اراده و عزیمت که پیش نهاد طبع بلندست راه این مرحله بس مخطور و سراپا محل فتن و فتورست سلاطین اولی العزم را نباید که در هوای نفس خود را در محل خطر اندازند و نشاید که خاطر خویش را مبتلای محن و بلا سازند اکنون در ریعان شباب شایسته همت بلند آنست که هوای آفاق ستانی و کشور کشائی که عمده طرز و انداز فرمان روائی ست در سر گیری نه که عشق بازی و پیروی نفس اماره که سخیف ترین اعمال و نیاست بخاطر رفیع جاده عشق بازی کار کوچه گردان ناهموارست و بلند حوصلگی و دور اندیشی شیمه مرضیه سلاطین نامدار کامگار در جواب گفت آنچه گفتی راست ست لیکن دلے را هوائے شود قصے که در سر نهد بسلاسل تدبیر و اندرز و پند بند نتوان ساخت معاذ الله عشق آن بلاست که نگاه بلند تلاشان خرد پرور خیره و دیده دانشوران بیدار مغز تیره سازد ؎

افعال

از هجوم چراغان همرنگ سپهر برین سازمدکار پرداز ان روشن دان بحکم شاهی سطح دریا را از هجوم
چراغان نمودار صحن گلشن ساختند و از کثرت شمع های پرنور داغ بر دل ثوابت و سیاره گذاشتند
کامگار با همسالان و فاشعا مشعل بدر منور در برج کشتی جلوه گر گشته بسبیل تفرج هر طرف نگاه را
رخصت تماشا داده بوقتگاه از دور کشتی نمایان شد که فرخ تاجر اصناف تجارت از جزائر سیلان
و ساسون می آورد تا آنکه تحائف بیشمار و چند صندوقچهٔ مرصع کار و الوان جواهر عالیه الثمن و انواع
نفائس خسته و خمتن پیش شاهزاده و کامگار آورد و کامگار از اصناف مصنوعات هر دیار و اقسام
عجائبات روزگار هر قدر که پسند دید بخرید و تاجر را بخلعت خاصه عز امتیاز بخشید بعد ازان فرخ تاجر
عرضه داشت که قطع نظر ازین عجائبات شبیه عنا پیکرے با خود دارم که از دیدهٔ نامحرم هنوز در حجلهٔ
خفا محفوظ داشته ام و بجز حضور سلاطین نمی توانم که آن شاهد عنا را بمنصهٔ شهود و جلوه گری هم
کامگار ازین حرف بحد مشتاق و دین پیکر دلفریب گشت و برای برآوردن تصویر تاجر را
مبالغه تمام گفت تا آنکه مرقع تصویر یا که مهرسپهر از همسند و قچه برآوردند و نظر کامگار درآوردند تو گوئی
آفتاب تابان دفعه بر ساحت دهر بی قاعده جلوه گری انگند و یا برآق خشان جام پر نور بر صحن دنیا افشاندند

درخشان پیکرے از عالم نور		سراپایش سراپا غیرت حور	

کامگار همین که پیکر مهرسپهر دید غرق عرق بحجلهٔ تشویر گردید و از روے بیتابی گفت ای تاجر دلنواز
است گلو که این زیبا تصویر کدام دلبر آئینه رخسار است که نخستین نگاه بیهوشم و ستبرد هزار حیرت گشته

صد نشتر حسرت و تمنا در رگ جان شکسته

ز پائے تا بسر شش هر کجا که بنگرم	گر تمه دامن دل می کشد که جان اینجاست

پس فرخ تاجر این حکایت کرد که وقتے بصوب جزائر فرنگ بسبیل تجارت برآمده بودم همین که
بعض سواحل بجا ظر کرده در سواد هندوستان رسیدم در پس ما جماعهٔ قطاع الطریق بکار دانے
تاختند و هر قدر مال و متاع که یافتند بغنما بردا شتند چون از انجا بجاے دیگر رسیدیم بعد
مرور دو ماه غلامے با قماشے چند پیش ما آمد این مرقع تصویر با پاره اسباب بخریدم و اینک

گلنار باین رنگ اظهار کرد که این زن برادرم هنوز مرتبهٔ اول ست که وارد منزل من گردیده شوکت ملوک در فعت قصور و تکلین شاها نه بچشم خود ندیده ازین رو عالم تغیر بروی عارض گردیده پس بحکم ملکهٔ ماه عذار پرستاران گل رخسار عرق بهار بر رویش پاشیدند همین که مصور را حواس پریشان و خاطر آشفته جمع آمد نقشهٔ مهر منیر بخوبی منقوش طبع خود نموده بمنزل گل رخ باز آمد و علیهٔ جمال ملکه بطرزے که بامعان نظر دیده بود بر قطعهٔ حریر باندازه پذیرفته کشید و بعد چندے باتفاق ایلچی سوبهند وستان نهاد اتفاق چنان افتاد که جمعے از قطاع الطریق بر روے او حمله نیلاب بار ایلچی و مصور دوچار شدند اموال و اثقال بغارت بردند و ایلچی با کشتهٔ و تصویر حیات مصور آب فنا شستند و در ضمن آن مرقع تصویر مهر منیر هم در کف غارتگران بے پیر افتاد بحکم تقدیر این سر که تا گزیر یک ناگاه رو داد و بدستے دراز این راز در پردهٔ کتمان افتاد چون امر ناگزیر بهر حال بظهور می درآید و گردش سپهر نگار در هر دوره رنگے تازه می نماید آورده اند که در همان قرب همایون بخت بریاض رضوان خرامید و شاهزاده کامگار اریکهٔ آرای سلطنت گردید

هر روز یکے زور در آید که منم	خود را بجهانیان نماید که منم
چون کار جهان برو قرارے گیرد	ناگاه اجل زور در آید که منم

الحاصل ملکزاده کامگار بنیان جهانداری و آئین فرمان روائی مجدداً استحکام داد و ابواب آسایش بر رفاه بر روے جهانیان کشاد و زمانه را آب و رنگ تازه پدیدار گشت و از فرط جود شاهزاده آرزوے محتاجان فرو نشست و زراے سلطنت و اعیان مملکت را بخلاع فاخره بنواخت و سرفرازان انجمن خاص را پایهٔ عزت برافراخت

آسود جهان بدولت او	افروخت نظر بطلعت او

القصه شاهزاده کامگار بعد توشیق مهام جهانبانی بمقتضاے حوصلهٔ نوجوانی با همسالان همساز اکثر بصید دشت و صحرا پرداختے و با غزالان رعنا طرح ملاعبت درانداختے روزے در موسم بهار و اعتدال لیل و نهار فرمان داد که خیام شاهی متصل دریا نصب سازند و ساحل دریا را

زن گل فروش که ازین رنگ و بو آگاه گشت با مصور گفت وقتے که ملکهٔ مهر منیر روز مهود در
باغ جلوه گر می گردد و بار روح افزا خواص مصروف بازی شطرنج می شود دستوری دارم که سبد
از رنگارنگ ریاحین و اصناف فواکه شیرین آراسته از نظر او می گذرانم این مرتبه که ملکه بگلگشت
باغ بیرون خرامد سبد گل را بدست تو گذارم و تر ابو اجهٔ ملکه دارم و باین عنوان رنگ حیله ریزم
که این زوجه برادر من ست تو دران زمان بنظارهٔ جمال ملکه نقشهٔ سراپایش خوب تر منقوش ذهن خود
نمائی مصور ازین سخن خود را بس خرم ساخت و زر معتد به بدامانش انداخت روزے که عماری
سواری مهر منیر داخل باغ جنت نظیر گشت زن باغبان که گلنار نام داشت مصور را بلباس نسوان
پیراسته و سبدے رنگین پر از ریاحین بر دست او گذاشته اندرون باغ در آمد ملکه را دید که با خواصان
سمن بر و بصد کرشمه و ناز و بهزار طرز و انداز که در هر خرام او جان عشاق مانند نقش قدم پا انداز راه او
می گشت برابر هر خیابان خرامیدن و در پیش هر هر چمن چمیدن آغاز کرد و بهر طرف که می گذشت
عارض رنگینش هزار داغ رشک بر دل هر لاله و گل می نهاد و بهر روش که قدم می گذاشت از
حسرت قامت دلجویش هر سرو و صنوبر بپایش می افتاد ابیات

هر جا که می گذشت و بهر جا که می ستاد	می شد زمین چو لعل ز عکس رخش تمام
گوئی که می چکید ز گلبرگ عارضش	بر خاک قطره های گلاب عقیق فام

الغرض ملکهٔ مهر منیر بعد تماشای باغ و بهار بر کرسی زرنگار نشست و مصور با داے رنگین با
ناز تمین همپاے زن گل فروش بحضور ملکه حاضر گشت و سبد را از نظرش گذرانید ملکه پرسید
که این کیست که امروز سبد آورده گلنار عرضه داد که این زوجهٔ برادر من ست که امروز نخستین
سبد گل حاضر حضور ساخت ملکه ازین سخن او را بنواخت و یکصد زر سرخ در سبدش انداخت گویند
که مصور را از نظارهٔ جمال ملکه طرفه حالتے گذشت که خود سراپا تصویر حیرت گشت بمجرد افتادن
نگاه مصور را رنگ از چهره پرید و کیفیت سکته و عالم غشی بر و طاری گردید ملکه چون رنگ تغیر
بر چهرهٔ مصور هویدا دید گلنار را پرسید راست بگو که این زن کیست و باعث این تشویر و تغییر

همه ساکنانش همه اهل هوش	همه خوش معاش همه نغز پوش

همایون بخت چون اخبار امارت و ایالت ملکه مهر منیر شنید بس مخظوظ و شادمان گردید همان دم در دل خود گذرانید که همچنین لولوے شاهوار سزاوار رشتهٔ دولت فرزند کامگار است پس ایلچی را خلعت و نعمت بخشید و مصورے ندرت نگار همراهی او نامزد گردانید که در فن صورت طرازی مصوران چین و چگل را خجل می ساخت و قلم اعجاز نگارش در پیکر تصویر لطف جان تازه می انداخت بقول شاعر ابیات

بنوک خامه جان در تن دمیدے	نفس در قالب صورت کشیدے
رگ جانها بموے خامه اش بند	تبهمویش نزاکت خورده سوگند
به رنگے شاخ گل را نقش بستے	که از لرزیدن کاغذ شکستے
کشیدے چون شبیه نیم بسمل	نمے آسود از بیتابی دل
اگر تمثال ابرے نقش می بست	ترشح مے نمودے برق می جست
غزالے را اگر تصویر میکرد	زبیم رم بپا زنجیر میکرد

القصه مصور را همراه فیروز ایلچی با متاعے گرانمایه رخصت نمود و باین طراز فرمود که بعد رسیدن بمنزل مقصود هرچه تمامتر بانقشه نگارین آن رعنا پیکر مدبر گاه باشتاب و بصرف مال وزر نقش مراد در آئینهٔ حصول جلوه گر سازد ایلچی فرامست شعار با تفاق مصور سحر نگار بعد قطع منازل و شوار گذار در مدت یک ماه وارد سواد شهر حسن آباد گردید ایلچی در منزل تاجرے رحل اقامت فرو فگند و مصور به تلقین او بسکن گل فروشی رنگ اقامت ریخته مبلغے زر بدامان او افشاند با غبان بگفتگی تمام مصور را در منزل خود جا داد و مصور رنگین ادا باستشمام از بار آشنا نقش دل و دماغ را قوی ساخته برنگے طرح اختلاط بگرنگی باو ریخت که زن باغبان که آرایش انتظام باغ مهر منیر با هتمام او بود با خود همراز ساخته برنگ رشتهٔ گلدسته گره راز سربسته از هم گشاد و برنگے دیگر رشتهٔ محبت تازه در میان نهاد یعنی از نهانی الضمیر و مغز سخن اطلاع داد

طریق هر بلاد و دیار عرض نمودند ازان جمله فیروز ایلچی اظهار کرد که من در عین تزیه و هش شهرے دیدم
حسن آباد از توابع کشمیر بس لطیف و دلپذیر سواد وش طرب افزا عشرت خیز هوایش برنگ موسم
ربیع همه وقت معتدل و فرحت انگیز باغهاے دلکشا انهار جانفزا عمارات پرصفا منازل خوشهوا
اصناف عالم انبوه انبوه گروه گروه که دیده روزگار نظیرش کمتر دیده و گوش زمانه بهتر ازان
نشنیده رئیس آنجا حور زنے ست پرورده ناز حیا پرداز که مصور قدرت باین خوبی پیکرے را
از افراد انسان در کارنامه تکوین بقلم مدت تضمین نقشے نه بسته و شکلے دلفریب تر ازان در نگارخانه
مکونات صورت پذیر ننگاشته عظمت و علو فطرتش در اقران مملکت مشهور و جمال صبیحش دلفریب تر
از پیکر حور از آغاز ابتسام بهار جوانی مانند گل همیشه بهار در خیابان کامرانی رنگ افروز شادمانی بود
بامین دلپذیر مهام جهانگیری و مملکت و نظام شهریاری اپیرایه انتظام میدهد ظاهر حالش مستغنی
از مصائب روزگار و دماغ دقایقش از شوائب فکر دنیا بے غبار در سواد شهر باغے دارد شگفته بهار
پر از اثمار خالی از اغیار بهر گنج باغ یک یک رواقے ز رنگار از فرسنگها نمودار خصوصا در وسط باغ
منظرے بدیع و عجیب پرداخته که از حسن ترکیب گویا بهشتے تازه جلوه گر ساخته عادت خود برین
رنگ دارد که در هر هفته دو سه مرتبه بسبیل گلگشت سواری ملکه طرف باغ می گذرد و هر چمن را بقدوم بهارین
آب و رنگ تازه می بخشد بعد تماشاے هر گل و نظارهٔ لاله و سنبل جلوه افروز منظر گردیده بایلچے
از خواص روح افزا نام که در جرگهٔ خواصان خدمت ممتاز ست بساط ملاعبت گسترده یک مرتبه
شطرنج می بازد و بعد ازان رخ توجه بقصر نگارین می سازد و سه روز تواتر بار عام داده بغور رسی
رعایا و تفتیش روداد پرایا و خبر گیری ستم رسیدگان و تدارک ظالمان و دیگر انتظام ملک و مال
می پردازد و در سالے دوباره بزم جشن ترتیب داده خلائق را بانعام عام می نوازد طائفه علما
و حکما دران شهر منیو سواد بر تمامه عمائد درگاه ممتاز اند ارباب خصومت و اهل منازعت قضایا
پیش قاضی شهر میبرند و شاکر و راضی بجاے خود میرسند القصه دو ماه کامل در شهر حسن آباد کوچه
بکوچه گردیدم و اوضاع هر شریف و وضیع همه نیکو دیدم

پس ازان تاریخ همگنان را حکم رسید که آئینه را از نهان خانهٔ خفا در جلوه گاه شهود نمود در آرند اما کامگار هردم آئینه را با خود میداشت چه در خانه و چه در شکار و چه در سیر باغ و بهار یک لحظه نمی گذاشت ؎

از ترحم دل او بر دل عاشق می سوخت	چون در آئینه نظر بر رخ زیبا میکرد

آورده اند که سعید ستاره سپهر وزیر اعظم که از ابتدای صغر سن همه وقت انیس و در تحصیل و فنون جلیس کامگار بود روزے شاهزاده با او گفت ای انیس با صفا از وے که آئینه را معائنه کرده ام همه حیرتم که مبادا همسر من حسب تمنا بجلل چنین صباحت و رشاقت محلی نباشد وزیرزاده در جواب گفت زنهار غم مخور که صانع ذوالجلال پیکر او را نیز چون تو در حسن و جمال عدیم المثال خواهد نمود الغرض سپهر وزیر بمقتضای کلمات نصیحه زنگ توهم و غبار کدورت از آئینهٔ دل شاهزاده زائل کرد و مدت یک سال برین منوال گذشت بعد ازان پدرش خواست که آن عنصر دانائی و نامیهٔ اقبال را با عالی گوهرے از خانوادهٔ عظمت و شوکت طراز وصلت بندد و ملک او و از اراده پدر خود آگاهی یافته با وزیرزاده که همدم جلیس و انیس او بود گفت ای یار وفادار درین وصلت که پدرم می خواهد اگر شکلے مطبوع نظر و دلپذیر من خواهد بود البته انگشت قبول بر دیده گزارم ورنه آرزو ندارم باجمله همایون بخت که از پیشتر صورت این مقدمه بر آئینهٔ ضمیر خود منطبع داشت جمعے از ایلچیان دوربین را در اطراف و بلاد و امصار روان کرد و حکم داد که بهر ناحیه و مملکت که گذار سند بعنوانے که امکان گردد نقشهٔ تصویر دلپذیر دختران سلاطین نامدار بدرگاه ما رسانند تا هرکیے که در نظر کامگار پیرایهٔ قبول دریابد تا در انصرام و اسعاف آن تجهیز و تدبیر بالغ بکار رود و نیز بهر بلاد و دیار که بران گذار افتد طرق و اطوار آن در حضور ما کشرح دهند پس ایلچیان خردپرور و صوران باریک نظر صورت تقریر بادشاه محفوظ خاطر ساختند و علی الفور به تهیهٔ سفر پرداختند و هریک باطراف بلدان شتافتند بعضے پس از انقراض هشت ماه و اکثرے بعد مرور مدت سیزده ماه بدرگاه شاهی معاودت نمودند هر واحد بعد تقدیم مراتب زمین بوسی هرچه دیده و شنیده بود مراسم

پنهان دارد مزنهار بمواجهه شاهزاده نیارند باین خیال که مبادا بمعائنهٔ آینه بر تصویر جمال خویش محو
حیرت گشته بجز بهچهرهٔ خود دیگرے را ازافراد بشر سزاوار ازدواج نداند هرگاه حکم مخفی داشتن آئینه
بر جمیع سکنهٔ دیار و امصار روشن شد خیال آینه صاف از دلها محو گشت مدتے برین منقضی گردید
چون نوبت دوازده سالگی رسید شمشاد قامتش در بوستان شباب چمیدن آغاز کرد و بر صفحهٔ
گلرنگش خط ریحان دمیدن شروع نمود از دبستان سوے گلستان خرامید و هواے گلگشت
بوستان در خاطر بهم رسانید آورده اند که روزے بسبیل تفرج با جمعے از دوستان بنظارهٔ باغ
و بوستان بتماشاے سبزه و مرغزار برنگ نسیم بهار بیرون خرامید در پائین باغ که مشرف
بمحل سرابوده وار گشت درین ضمن خبر دادند که گروهے از تجار با انواع نفائس و یا و اصناف
نوادر روزگار وارد دربار شده اند دستوری حضوری میخواهند کامگار رخصت داد جماعت تجار درون
باغ درآمده تحفه ها و نوادر بحر و بر بنظر شاهزاده بنیکو سیر درآوردند ازان جمله یکدست آئینهٔ اسکندری
بدیع التمثال در نظرش گذرانیدند اگرچه شاهزاده کامگار بدین عجائبات نوادر و نفائس بسیار ملحوظ گردیده
لیکن بمجرد معائنهٔ آئینه لمعان بشاشت تازه بر چهرهٔ او درخشید هرگاه رخسارهٔ نورانی خویش دران دید

محو حیرت حسن و تقریب خود گردید

خبر آن ماه را از حسن او دادند		آلهی خانهٔ آئینه آباد	

شاهزاده را خلعت و نعمت بخشید و بشمول دیگر نفائس آئینه را پیش پدر آورد و عرضه داد که چیزے
عجیب از نوادر زمانه بدستم افتاد که درین کشور کمتر نشان میدهند شاه صافی ضمیر بجد دوراندیش
دریافت که غالباً آئینه بنظرش درآمد ازین خیال رنگ بر رویش شکست القصه کامگار آئینه را
پیش پادشاه گذاشت که اینک از عجائب روزگار دیده ام پدرش از روے دانشمندی گفت که
اے فرزند دلبند از بس شیفتهٔ مرآت جمال بوده ام نمیخواستم که سواے چشم من نگاه غیر بر جمال تو افتد

ازین رو درین آئینه از جمیع ملک خود برداشتم بقبول شاعر

خواهم آئینه بزم تو رسیدن ندهم		رشک من بین که ترا روے دیدن ندهم	

سراپا پیش شکوه شهریاری	طراز نوبهار کامگاری

همایون نخبت از معائنهٔ انوار صباحت و وجاهت فرزند ارجمند شکر وهاب العطایا بجا آورده ابواب خزائن بر روی سکینان و فرومانده گان در گشاد و اساس نشاط و شادمانی تازه بنهاد وزرای عالی مقام و امرای عظام و علمای کرام بانجلاع وافره و زر نقد مخلع و متمتع شدند محفل نشاط بمثابهٔ خسروان فلک شکوه بکمال خرمی ترتیب داده و سامان مسرت و انبساط در خور شاهان جم اقتدار مهیا گردانیده طائفهٔ مطربهای اهل عشرت و سرور از اناث و ذکور با هزاران ساز و انداز گلبانگ شادی و آهنگ مبارکبادی پیش پیش می آمدند و غلغلهٔ شادمانی و شادیانهٔ کامرانی در گنبد نیلگون می افگندند ابیات

سرود مغنی شده گرم جوش	ز ده نغمهٔ چنگ و نی راه هوش
پگه گوهر خوشدلی رشته ساز	چه آهنگ مطرب چه آواز ساز
پری چهرگان رقص کردند سر	بهشتی شد از هر طرف جلوه گر
ز بس نکهت بزم میرفت دور	فلک نافهٔ مشک شد از بخور
امیران و اعیان و الاتبار	فشاندند خوان های زر در نثار

همایون نخبت فرزند ارجمند را کامگار نام گذاشت و دایهٔ ادیبهٔ عقیلهٔ برهنماعت و برگماشت بعد تکمیل سنین رضاع اساتذهٔ هر علوم و ماهران هر فنون به تربیت او نصب کردند تا آنکه در اندک زمانه از هر علوم و فضائل یگانهٔ دهر و فنون سلاح بازی و نیزه اندازی و آئین کامرانی و سائر آداب سلطانی علامهٔ عصر گشت چون آن غنچهٔ نودمیدهٔ بهارستان خوبی و ثمر نارسیدهٔ بوستان محبوبی مرحلهٔ سال نهم طی کرده در دائرهٔ عشرهٔ اول قدم گذاشت سبحان الله

تخل قدش که از چمن جان بر آمده	شاخ گلی بصورت انسان بر آمده

بر مشاهدهٔ انوار صباحت و اطوار سعادت و آثار دانش و ذکاوت آن گلدستهٔ باغ رشاد [illegible] گل شگفت الا در سائر ممالک مقبوضهٔ خود حکم بالغ داد که هر وضیع و شریف آئینه را

نوج سلطان میرزا بود که در رتق مهام کشور یاری و نظم سپاه و صغار و کبار اختصاص اعتبار داشت
بمجرد شیوع این حادثه با وتندر هراس بر سپاه سلطان میرزا وزیدن و دلهای لشکریان از فرط رعب
لرزیدن گرفت بالآخر سلطان میرزا یکے را از مخصوصان پیش همایون بخت فرستاد و به پیام مصالحت
و قبول خراج و ارسال و صدر بخیر فیل و اسپان تازی و زر نقد و قطعات جواهر عالیة الثمن و دیگر
آنچه بتفصیل اساس آشتی و بساط دوستی رشید و ممهد گردانید همایون بخت این معنی را از لطائف غیبی
پنداشته و حصول چندین مال و منال را فوز عظیم و مصلحت غایة القصوی انگاشته اول عهد نامه
مشتمل بر چند شروط استدعا ساخت بعد از استحکام عهد و مواثیق و حصول مراد و نخواه از عرصهٔ نبرد گاه
نقارهٔ منهضت نواخت و اندک مدتے بصید تجمل و احتشام داخل سواد مملکت خود گردیده سر زمین وطن را
رشک بهارستان ارم گردانید بعد ادای سجدات شکرانهٔ قادر یگانه سائر اعیان دولت و سپه سالاران
بلند فطرت را بانجلاع فاخره و صلات وافره معزز ساخت و هر یک را علی حسب القدر بمدارج خطاب
و القاب بنواخت سر رشتهٔ انتظام آفاق گیری بتازگی طراز استحکام یافت سائر گردن کشان
دیار سر بر خط عجز و انکسار نهادند و غواشی اطاعت بر دوش جان کشیدند نسیم نصرت غیبی دمبدم
ببوستان اقبالش وزید و اکثر بلاد و بلاکاوش پیکار زبر و زنگین کشید ؎

کسے را کہ دولت کند یاوری	کہ یارد کہ با او کند داوری

چون همایون بخت از مخاطرهٔ انتظام ممالک مقبوضه فارغ البال و حصول دولت و مال مشرح الحال
گردید در همان قرب زمان دخترے را از اعیان سلطنت در عقد مزاوجت در آورده بساط
معاشرت ممهد ساخت بعد مرور یک سال و چند ماه فرزندے بدر سیما خورشید لقا بوجود آمد
که چنین یکه بدیع المنظیر از کلک نقش طراز ان نگار خانهٔ تقدیر کمتر بر لوح شهود و جلوه پذیر گشته
انوار شوکت و جهانبانی از جبین اومی درخشید و آثار دولت و کشورستانی از چهرهٔ او لامع میگردید لمولفه

جمالش آفتاب برج اقبال	فروزان گوهرے از درج اجلال
جبینش آیت کشورستانی	عیان جاه و جلال کامرانی

دگاه از دست می رباید و بدیگرے می نماند ابیات استا

خدائے راست بزرگی و ملک بے انباز	بدیگرے کہ تو بینی بعاریت داوست
کلید فتح اقالیم در خزائن اوست	کسے بقوت بازوے خویش نکشادست
گر اہل معرفتی دل بآخرت بندی	نہ در خزانۂ دنیا کہ محنت آبادست
جہان بر آب نہادست و عاقلان دانند	کہ روے آب نہ جاے قرار و بنیادست

المخلص انکہ عزیمت باین صوب محض ناصواب بلکہ خلاف راے اہل الالباب

با صاف دل مجادلہ با خویش دشمنی ست	ہر کس کشد بر آینہ خنجر بخود کشد

بالآخر بعد ترتیب جواب ایلچی باکمین شایستہ رخصت یافت و ہمایون بخت بہ تہیۂ کارزار سامان رزم و پیکار سر آراست و از ہر ناحیہ آنقدر فوج گران باساز و یراق فراہم ساخت کہ از کثرت انتشار گرد و غبار سواد را از بیاض نتوان شناخت

یکے لشکر آراست در بہن دشت	کہ از گرد اسپان ہوا تیرہ گشت
سراپردہ و خیمہ زد بر دو میل	زمین گشت پوشیدہ از نعل و پیل
چو ہر گونہ سامان برانداختند	بیکبار نوبت فرو کوفتند

پس ہمایون بخت با کوکبۂ حشمت و اجلال بعد قطع سہول و جبال در سہ شبان روز فراز رسیدہ چون بلاے ناگہانی در مملکت مخالف نازلہ گردید افگند سلطان میرزا و الی بدخشان کہ غافل از ورود جنود و دریاو قود بود در چار سو چہ حیرت شوطہ خورده باستشارۂ عمائد ملک مصلحتے دیگر بجز محاربہ و مقاتلہ بخاطرش مخطور نگردید بلا تہاون و تانی عمائد لشکر خود را بتنظیم قشون و تسویۂ صفوف حکم داد و بعد ازان خود بپا کمر دی جلادت و زور بازوے نخوت بمیاے و لیران در میدان حرب استاد و معرکہ آرایان تند خو از طرفین طبل و تبیرہ بیکار کوفتند و نوائر ناورد بر افروختند بہادران سپاہ ہمایون بخت ہر جانب کہ عنان گلگون می تاختند سواد زمین را از خون کشتگان گلگون می ساختند نخستین کسے کہ از لشکریان بر خاک ہلاک افتاد سپہسالار

بدخشان — فرامان فتح اقالیم — سلطان میرزا — شہسوار میدان — فرامان فتح — نخستین کشتہ — واقعہ جنگ — ناورد

که بسطوت صمصام برق تاب شریعت غرّا در سائر آفاق کوس هدایت نواخته و گردن سربلندان قوافل غوایت را از پایهٔ عزت در تهٔ خاک مذلت انداخته ؎

محمد که بے دعوت تخت و تاج	ز شاهان بشمشیر بستد خراج
فرستادهٔ خاص پروردگار	رساندهٔ حجت استوار

مکتوب بصافات اسلوب که رقمزدهٔ کلک مدبران دانش پژوه بود مصحوب سید عزیز ایلچی شمع افروز کاشانه وصول گردید از مضمون نامهٔ عنبر بین شمامه باستشمام پیوست که وصول خبر جلوس این بندهٔ بارگاه احدیت بسریر دولت خداداد آن نقاوهٔ دودمان شوکت را در معرض اضمحلال و زوال انگند و الفاظ چند بر دعاوی خلافت و حوصلهٔ خواستگاری ریاست که زبان زد خامهٔ نیرنگ طراز شد تمثالش بر آئینهٔ دل صفا منزل جلوه نما گردید بر ضمیر عالی فطرتان رمز شناس تجربه کاران بلند قیاس مخفی نیست که در نوبت خانهٔ دنیا هر کس نوبت نوبت کوس مراد میزند و تا نفخهٔ صور و گرمی هنگامهٔ نشور نفیر ایالت و کامگاری هر یک مرتبه بمرتبه می دمد اگر طرز عالم بیک روشی نماند بسے کار ظهور عالم کون و فساد مستور گردد و گردش دائرهٔ این دوران دورنگ هر آن از ورق گردانی او و از نقش جدید بصفحهٔ امکان جلوه گر میباشد و هر دم ساقی محفل شهود صهبای تازه در بدور بمی گساران جهان میرساند اگر نور خورشید کم نگردد رونق بازار انجم چه سان افزاید و اگر ظلمت شب بساط خود نپردازد فروغ مهر چه رنگ پرتو اندازد الحاصل این ملک و دولت خداداد که بسعادت بخت جهانگیر از کارخانهٔ تقدیر بدستم افتاد و نشان کبریائی ست که عطاے بے منتش احدے را از نعماے خود بے نصیب نگذارد و فاتح الابواب احسان وجود که در خزائن و نقود بر رویم کشاد انیک از احسان بے پایان بے نیازیست که هر فرد را از خوان نعمت سرمدی حصهٔ رسدی قسمت بقسمت میرساند مقام تامل غوریست که هر گاه روشن گوهران تقدیر من ذرهٔ بے نام و نشان او یک نفس بدرجهٔ آفتاب عالمتاب رسانیده از قدرت دستگیر ازل عجب نیست که در یک چشم زدن ملک و مال آن والا دستگاه هم در کف حکمت ما درگذارد این مقام غفلت نیست بلکه محل عبرت است که مقسمان مائدهٔ تقدیر بیش گاه بقمه بدهان می رسانند

همایون بخت حکم داد که ایلچی ابواقع نیکو دارند و از اداے مراسم حرمت و اهتمام ماکول و مشروب دقیقه فروگذارند و دبیر را فرمان داد که باستشاره وزیر اعظم تا بعین شائسته جواب نامه رقم زند گویند که وزرا در ترتیب جواب طرفه وسوسه و خلجان مفرط در خاطر افتاد که تا هفته عشره مضمونے در طبع شان مرتسم نگردید و جواب بے مسکت سوال بر پایه اسلوب نپوشید لاجرم ایلچی بعد طول انتظار روزے پیش بادشاه حاضر گردید و زمین ادب ببوسید و بپایه عرض رسانید که زیاده از مدت هفته گذشته که هنوز کامیاب از جواب نگشتم همایون بخت ازین معامله در حیرت افتاد و وزراے مصلحت اندیش را یاد فرمود و گفت عجب که درین مدت هفته جوابے از ایشان بر داخته نشد کدام دقیقه مشکل بود که در حل و عقد آن تاخیر رود و ادیب ازان دبیر دانشور پرسش خواند و گفت اکنون هرچه از زبان خود بگویم علی الفور قلمبند نموده نقد تر خیص در کف ایلچی گذارند دبیر بیضا طراز حسب الحکم قلم برداشت و شاهد تقریر بادشاه را باین طرز بر جلیه تحریر برآراست

جواب نامه از طرف همایون بخت حاکم بعض ممالک هندوستان

سپاس بیقیاس هدیه بارگاه قادر جلیل کثیر العطایا که بقدرت بالغه گردن فرازان روے زمین را گاه از فراز سریر بر فرش حصیر در آرد و خاکساران خاشاک چین را گاهے از بساط ساده غبرا بالاے مسند زرد و رفعت نشاند مالک الملکے که نواختن یکے را بکشور کشائی و در انداختن دیگرے را از فرمان روائی طغراے غراے منشور قدرت بکمال اوست و اعزاز سرفرازی و اذلال مستحق مذلت بعنوان صحیفه جمال و اجلال او نه بامتدبیرش مهور اکار و نه در تقدیرش لغو را بار نواختن او با قتضاے فضل ست و بر انداختن بتقاضاے عدل هر معنی دلکش که از پس پرده قضا رو نماید رشحه خامه تقدیر اوست و هر صورت دلفریب که در جلوه گاه وجود بنظر آید نگاشته گلک تصویر او باعی

گاه از پریشه همائے سازد	گه طعمه مور از مگسے سازد
بر هم شکند کاسه صد کسریٰ را	تا دسته کوزه گدائے سازد

والوف تحیات نثار درگاه کریم واجب التعظیم سرخیل عرصه انام ارسلنا که زیباے مسند لولاک

حمد خداوند مالک الملکیست که کوکبهٔ حشمت و عرصهٔ امکان از حد مشرق ازل تا مغرب ابد فراگرفته و فرمان نافذ او جمیع مکونات را از شهرستان عدم برآورده و صحرای بسیع الفضای وجود موجود ساخته

ابیات

بلندی ده افسر سروران	سرے بخش تخت بلند افسران
کند هر چه خواهد بر و حکم نیست	که جان دادن و کشتن او را یکیست

و پس از نعت کریمے که ظلمت هدایت او در اکناف عالم بلند گردیده و سائر طبقات جن و انس از شرق تا غرب غاشیهٔ طاعت بدوش عقیدت کشیده

ابیات

محمد بشمشیر بیت ستان	خم از تیغ او گردن سرکشان
ظفر یاب از فضل پروردگار	مظفر بر اعدا دم کارزار

آما بعد بسامع صداقت مجامع رسید که سلطان کامران فرمان روای آن دیار بساده ارای جنت المأوا گشت و بجایش خار کشے بر مسند گلدوز حکومت نشست هنگامهٔ ایالت و ریاست بر سکنهٔ آن دیار گرم دارد و خطبه بنام خویش مینوازد این امر سبب از حمیت جهانگیری بسیار دور و این کار بسیار خلاف عقل و شعور که اهل حرفه بے داعیهٔ مرجه بر وسادهٔ ریاست قرار گیرند و سلاطین اولی العزم از مدارج حکومت و سروری باز مانند خزائن و نفوس حق قلعه کشایان نامدار است نه حصهٔ خاکنشینان کوچه و بازار لهذا خاطر حق شناس آن بود که بحر و اصغای این اخبار وحشت انگیز بدان صوب کوس عزیمت زند و دامان صحرای آن دیار را به انبوه جنود و ملائک وقود فراگیرد الا بوقوع موانع چند عجالة در تجهیز این مهام تاخیر رود و درین صورت سزاوار حق اندیشی آنست که بحر د وصول مکتوب علی الفور بخلع لباس مناصب ریاست پرداخته چاربالش امارت را بگذاری و سر در حلقهٔ اطاعت این خاندان عظمی در آری ؎

تکیه بر جاے بزرگان نتوان زد بگزاف	مگر اسباب بزرگی همه آماده کنی

والسلام علی من اتبع الهدی چون فرماے کارگذار از مطالعهٔ نامهٔ نامدار فارغ شدند

کسے کہ از در شہر بیرون در آمد خار کشے بود بمرسی سالہ قاعدہ خود چنان داشت کہ مدت شش ماہ ہیزم
خشک از بیابان آوردے و متصل قصر سلطان ذخیرہ نہادے و شش ماہ بفراغ خاطر نزد لشکریان و
سائر طبقات ملازمان شاہی فروختے پس اورا بگرفتند و در بارگاہ سلطانی آوردند و با اعیان مملکت
باجرا گفتند علی الفور بجامش بر بودند و سر و تن بہفت آب بشستند و لباس شاہی مکلل بجواہر آبدار
پوشانیدند سائر ارکان مملکت ہجوم آوردند و تاج فرمان روائی بر سرش نہادند و بر تخت حکومت نشاندند
و ہمایون بخت نام گذاشتند و کلید خزائن و دفائن بحضور او آوردند عمائد بارگاہ اطباق جواہر بطریق
نثار افشاندند و نذر ہا گذرانیدند و سکہ زدند و خطبہ بنامش خواندند چون کلاہ فرمان دہی بر سر و قبائے
حکومت در بر خود دید آب و رنگ تازہ بر چہرہ او دید و نسیم شگفتگی در گلستان خرمی وزید

ابر احسانش چو نازل می شود از آسمان	بر زمین گل می کند در بحر گوہر می کند

روز دوم سلطان ہمایون بخت بطرز دیگر فرمان روایان رو بے زمین بر سود و کامرانی جلوس نمود
و اعیان سلطنت و سائر طبقات معاملت حاضر شدند بساط حکم و فرمانہی مہمگشت قاعدہ چنان
اجرا یافت کہ ہمایون بخت بر سادہ کامرانی جلوس می نمود و جمیع کارگزاران در پیش او مہام مملکت را
بفوط خوش اسلوبی انتظام میدادند و سلطان تمکین و جبروت زیب افزائے مسند سلطنت بودہ در
مہمے مداخلت نمیکرد و ہر روز انتظام سلطنت بآئین دلپذیر طراز استحکام می پذیرفت و برکنے
از ارکان جہانبانی متزلزل نگشت بریں معنی مدت شش ماہ سر آمد روزے حسب دستور بحضور ہمایون بخت
اراکین خدمت و سائر توابع سلطنت حاضر بودند حاجب از در در آمد و بپایہ التماس رسانید کہ اشتر سوارے
از اقلیم دگر با کتابتے وارد بارگاہ است و دستوری حضوری می خواہد ہمایون بخت باحضار او
فرمان داد پس اشتر سوار بانامہ نامدار حاضر آستانہ فلک وقار گردید و بعد تقدیم مدارج تسلیم و تعظیم دعائے
بادشاہ زمین خدمت ببوسید و بطرز آداب شناسان زمان بادشاہی بنظر سلطان ہمایون بخت در آورد
چون بادشاہ از کتابت و قرأت محض ناآشنا بود وزیر اعظم سر نامہ بگشاد و ہمان مضمون نامہ آغاز نہاد

نامہ سلطان میرزا فرمان روائے بدخشان

نرسیده این مدارج قادر قدیر بمردان عطا کرده را به جواب داد که راست است اما مردان عیوب چند دارند که خداوند جلیل زنان را از ان محفوظ داشته بلکه گونه حرمت زنان ظاهر ساخته اول آنکه زنان مخنث نباشند این خاصیت مردان ست دوم هیچ زنی دعوی الوهیت نکرده سوم جمیع انبیا و اولیا و اذکیا از بطن زنان تولد شده در کنار آنها پرورش یافته چهارم مردان در بدر می گردند به اکتساب روزمره هرچه بمال و متاع می آرند پیش زنان می گذارند و آنها بی تکلف تصرف خود می آرند پس این دلیل حرمت زنان باشد و آنکه در کلام مجید یاد فرموده که ان کید کن عظیم هرچند که در مردان نیز کید ثقیل و جعل شدید ست الا در بعض زنان صورت کید بسیار لطیف و حیله جمیل بمزید ملائمت مدارا توان یافت کما لا یخفی علی اهل التجربة الغرض مقصود درین مقام بیان حکایات چند ست که سیاحان جهانگرد و بعضے تجربه کاران سحر انور دیده بچشم خود دیده و اکثر بگوش خویش شنیده اند چنانچه اکنون طراز ارتسام می یابد

آغاز حکایات

شبے ابو تراب سیاح از اسمار ملوک ماضیه یاد آورد حکایت کرد که در زمن بهت آباد هندوستان سلطانے بود کامران شاه صاحب شکوه عدالت پژوه رعیت پرور معدلت گستر وقتے او را مرضے صعب مستولی گشت عقول اطبای آن دیار از ادراک ماهیت آن متحسر گردید و هیچ دارو و تدبیر اثرے نه بخشید چون از اختلاف و اعتاب تنفسے نداشت لاجرم از زندگانی خود مایوس بعد افسوس فراوان اعیان مملکت را وصیت کرد که چون این خاکدان کدورت را بدرود کنم هر کس که قبل از طلیعه سحر از در شهر بیرون رود و در آمد توکلا علی الله تاج کامرانی بر سر او گذارند و عنان فرمانده ی در کف اقتدارش سپارند الحاصل دمے که شمع حیات بادشاه کامران از گزند باد اجل خاموش گردید و ستاره زندگانی در تنگنای غروب قضا خراسیدار کان بارگاه نعش او را بصد حرمت و عزت بخاک سپردند و اشک حسرت از دیده ریختند کارگزاران فرمان پذیر بانصرام وصیت ملک یکے از معتمدین برین معنی برگماشتند آورده اند دم هیچ بحکم تقدیر

پرسید او نیز گفت مقدار شب کمتر معلوم می شود فرمود کرا از چه سبب واقف گشتی عرض کرد که یا حضرت
پر تو چراغ بس تنک ست چون نوبت استفسار بازن شرقیه رسید او گفت قریب ست که سفید دمیده
نمایان گردد فرمود که این معنی چگونه بسمع تو آمد او بلا تامل گفت که یا حضرت مرا حاجت بول و براز
داعی گشته ازین باعث واقف شدم که طلوع صبح قریب ست ازین حرف خواص ان محل و محذرات حرم قهقهه
وخنده زدند و طبع بادشاه هم منغص شد فرمود که راست گفته اند که زنان مشرق از تمیز و عقل بهره ندارند
ولائق محفل بادشاه نباشند و همان دم او را از مجلس خود بیرون کرد و عقلا گویند که از پنج طائفه زنان
احتراز واجب و لازم ست خنانه مناانه انانه کیته القفا خضراء الدمن خنانه زنی ست که از
شوهر دیگر فرزندان داشته باشد و بمال این شوهر تربیت آنها نماید و مناانه زنی باشد مالدار که بمال خود
بر شوهر منت گذارد و انانه زنی باشد که بیشتر ازین شوهر ها داشته باشد که بزعم و قیاس او بهتر ازین شوهر
بوده است و پیوسته از حال این شوهر شکایت کند و کیته القفا زنی ست که در جلباب عفت مستور باشد
اما پیش مردم در غیبت شوهر کرشمه و ناز و اغنج بر قفای شوهر بندد خضراء الدمن زنی باشد جمیل الا
بد اصل و بد گوهر و تشبیه او بسبزه مزبله کرده اند حکما گویند که زنان را در مهمات اختیار و اقتدار کلی دادن
کار خردمندان نیست زیرا که بسبب نقص عقل و فتور دانش آنها بنیان نظم و نسق ملک در معرض
تزلزل افتد اما بعض نسوان در مصالح جهانداری و کشورکشائی و کارگزاری و شجاعت و سلاح بازی
و فنون نیزه اندازی و دور اندیشی و ذکاوت و رموز فهمی و فاکیشی و نکته سنجی و شعر فهمی و سخن آرائی
و بلاغت و فصاحت و تقوی و صلاحیت از مردان قصب السبق ربوده اند چون در مآثر متقدمین و
هم متاخرین حکایات شان بسیار ست و ایراد آن درین مقام بس اطالت موجب ملالت و فقدان
مطالب ست الا ایراد مناظره رابعه بصری درین مقام جلوه استحسان میدهد که روزے لطیفان بصره
نزد رابعه رفتند و بطرز مکابره گفتند که زنان چند عیب دارند که در مردان نیست پرسید آن کدام ست
گفتند اول ناقص عقل اند دوم گواهی دو زن برابر یک مرد معتمد ست سوم ناقص دین اند چرا که
ماهے چند روز معلوم چند روز از عبادت خالق جل و علا باز آیند چهارم انکه هیچ زنے بدرجه نبوت

بانفتح و بالکسر و بالضم و بالفتح و بالکسر و بالضم و بالفتح و بالکسر و بالضم

قصب السبق ربودن غالب آمدن و سبقت پیشدستی کردن ۱۲ غیاث ۵۳ عذر معلوم ۱۲ عذر تغلب ۱۲

راست براست نگاشتم و نامش به طراز دانش گذاشتم

خوشتر آن باشد که سر دلبران	گفته آید در حدیث دیگران

امید از روی دقیقه سنجان اوانهم آنست که این بنیان تازه را که باسلوب جدیده طراز ترصیص یافته
بستم ظریفی متزلزل نسازند و بکرم عیب پوشی که شایان حق آگاهان ست نظر اصلاح بر گمارند
و این چمن طراز را بشمیم دعای خیر یاد آرند و الله الموفق هو اعلم بالصواب و الیه المرجع و حسن المآب

فائده بدانکه قبل از آغاز حکایات بیان فوائد چند بر ضرور که مقتضای مصلحت وقت و لطف
مقام مفاد چند در ضمن آن متصور و ملحوظ ست بعض سیاح نقل می نمایند که در ولایتی بسمت
مشرق منصب سلطنت زنان مسلم ست و مردان را اختیاری نمی باشد تا که آن بر سریر حکومت
ننشینند بنامی که مادر و پدرش موسوم داشته اند نامزد می باشند و هرگاه بر تخت کامرانی جلوه گر شوند
به تاج العالم معروف میگردند و عادت ملکه آن دیار چنان میباشد که هر صبح بر عماری فیل سوار شده
بیرون قلعه می آید و خاصان مملکت و ارباب فوج را بار کورنش میدهد لیکن بجز پدر و شوهر سخن
بخیال نمی آرد و قطع نظر دیگر مراسم و عجائبات آن دیار گویند که زنان مشرق در عقل و تمیز و فهم لیاقتی
ندارند چنانچه بسبیل ذکر حکایتی طراز تسوید میپاید حکایت

یکی از ندما بحضور بادشاهی عرضه داد که زنان شرقیه بلحاظ دو بی تمیزی می شوند سلطان بنظر امتحان
و تجربه از هر چهار جانب مشرق و غرب و شمال و جنوب دختران خوب طلب داشته هریک را به پیرایه تربیت
محلی گردانیده بنا دست خود برگزید بعد مرور چند سنین روزی بادشاه متصل محل سراز سر شام زیب
اجلاس فرموده بمشاهده تماشای رقص و معاشرت مصروف بود آخر شب بنخاطر بادشاه همان سخن
ندیم یاد آمد بسبیل استحان اول زن غربیه را پرسید که از شب چه مقدار باقی مانده است عرض کرد که جهان پناه
شب اندک ست سلطان پرسید چگونه دانستی التماس کرد که مردارید حلقه بینی سرد تر محسوس میکنم بعد ازان
زن جنوبیه را پرسید که از شب چه قدر بوده باشد جواب داد که عنقریب طلوع صبح می شود بادشاه پرسید که بر تو
کشف این معنی چگونه شد گفت غنچه بر گ تنبول بی کیف ست بعد ازین از مقدار شب زن شمالیه را

ترک آرایش و قطع متعات و آسایش خود باکرده عمرے در حسرت بسر میبرند و بجاہ نفس خود را
در نسبت شوہر ہزار ہموم زندگی می گذرانند و گاہ باشد کہ باستیلاے نسبت خود را از صدمۂ
آن ہلاک سازند بلکہ در دیار ہندوستان اکثر زنان جرأت اندیش و فاکیش از مردہ شدن شوہران خویش
ہمت بپاس ناموس و حفظ محبت گماشتہ بہ تمیم مراسم مہر و وفا و تہیۂ اسباب عقبیٰ و تجہیز متاع
ہمرہی پروانہ رخت عروسی بر خود آراستہ جامہ و تن بنعالیہ آغشتہ پروانہ وار مردانہ گرد آتش بیچانشمعے فرخندہ خوے خود را در آتش خاکستر ساختہ رقم دوام اتحاد بنام خود در دفتر روزگار
ثبت می کنند بقول شاعر ؎

در محبت چون زن ہندو کسے مردانہ نیست	بر چراغ کشتہ مردن طاقت پروانہ نیست

و مردان با وصف اصناف آسایش در مقام خلوص صفا اکثر خلاف طبقات نسوان بودہ اند اگر
قلم بدست ما می بود عیوب مردان بالتصریح می نگاشتیم و اہانت زنان تمام تر محو می ساختیم
و بریں معنی چند سیاح و عقلا نیز تمہید سخن و تائید انجمن کردند و در ضمن ابطال حکایات در میان آوردند
و بعض ہمانگرد و تجربہ کار نوادر حکایات آن چنان بیان کردند کہ حیرت عظیم و موجب عبرت برائے
حضار و سامعین گردید بعد انتشار محفل بعض احباب راقم را بران آوردند کہ این حکایات دلپذیر
بقید تحریر آرند کہ تا در زمانۂ ناپائدار ہر تجربہ کار را ذریعۂ یادگار و دیدۂ ہر عالی نظر را کحل الجواہر استعصار
گردد و لاجرم بارشاد حسادقان و فاطراز در سن یک ہزار و دو صد و شصت و چہار ہجری عہد بادشاہ
جم جاہ خورشید کلاہ گردون جناب ہلال رکاب سحاب خیام مشتری غلام ماہ جمال نیسان نوال
مظلوم نواز ظالم گداز فتنہ سوز عالم افروز رعیت پرور رعایت گستر خاقان زمان سلیمان نگین
زیب و زنگ جہانبانی طراز اکلیل کامرانی ابو المنصور ناصر الدین سکندر جاہ بادشاہ عادل قہرمان
سلطان عالم واجد علی شاہ بادشاہ غازی خلد اللہ ملکہ و سلطانہ عجالتاً بطرز یادگار باوصف
قرب اضطرار و طبع پراکندہ روزگار ثبت و ضبط کردم ہر چہ بے تکلف از زبان و خامہ فرو چکیدہ
بے کم و کاست ہمہ داخل کتاب گردید و ہر چہ تصنع دوراز کار انگاشتم ہمانچہ از زبان یاران شنیدم

ملکوت میدان جبروت گل شگفته طبع زهی هنگام من کنت مولاه فعلی مولاه که صحرا نوردان
ضلالت راه سلاسل هدایت در کشید و شمیم عطر معرفت بمشام موالیان خود رسید عقل اول و دستان
ولایت او تازه ابجد خوان ست و بگرد نقطهٔ حق شناسی او عقل کل مثل دائره سرگردان ابیات

دران ساعت که نوک کلک تقدیر	بامر کن دو عالم کرد تحریر
شد از خواب عدم هر ذره بیدار	خدائی راد و نائب گشته در کار
یکی احمد شه بی تخت و دیهیم	با و مهر نبوت گشته تسلیم
و گر تاج ولایت بر سر او	جهان را فرد فرد افسر او
وکیل مطلق پروردگار ست	کریمی را کریمی پیشکار ست
علی را اقتدر پیغمبر شناسد	که هر کس خویش را بهتر شناسد

اما بعد راقم سطور بیدهٔ پر قصور غلام حضرت علوی متخلص بصفا بر ساکن قصبهٔ سورایان
خاص حضور صفائی نظران عالی قیاس عرضه میدارد که روزی در محفل ارباب صفوت و صفا وارد
وقت بود و جمهور احباب با وفا و بعضی از سیاحان بحر و بر و اکثر شعرای فصاحت گستر و ظرفای
نکته پرور و جماعهٔ اکابر و عمائد روزگار و عقلای نامدار جلسه داشتند و نبذی از دانشوران فرنگ
با عورات سیاحه موجود و مجلس بود و هر مقدمه و معامله سخن می راندند و هر گونه نکته سنجی و دقیقه آرائی
میکردند که بر سبیل حکایت مذکور افتاد که زنان اکثر وفادار میشوند و مردان طریق وفا کمتر می روند
سلسلهٔ سخن و حجت کلام بطول انجامید و نوبت بآن رسید که اکثر عورات سیاحه دلیل و حجت ها
انگیخته که دست و قلم باختیار مردان ست که عیوب زنان در دفتر نگاشته اند و کلمات زشت و
دروغ بیکدگر آمیخته خلائق را در معرض توهش انداخته اگر بنظر انصاف غور شود و قطع نظر و دیده مفاد
و فلاح طبقهٔ زنان باعث اصناف آسایش و انشراح و واسطهٔ ترویح ارواح می باشند و بعض از ارواح
مطهرات در حق زنان فرموده اند که النساء ریاحین خلقن لکم و کلما تشتهی شم الریاحین و سوای دیگر
محاسنات و مراعات و استحقاق نسوان شمه از وفاداری آنهاین ست که چون مردان می میرند زنان

اگر ابر و اگر دریا اگر جوست	بوصف گوهر یکتائی اوست
نه بلبل بر گلش تسبیح خوان است	که هر خارے به تسبیحش زبان است

مصنوف صلوات و تحیات بجناب سرور دفتر ممکنات که غرض از ایجاد عالم کون و فساد محض اظهار انوار ذات آن معدن نبوت و رسالت ست و مقصود از بعثت انبیا و رسل براعة الاستهلال

رسالهٔ رسالت رباعی

والشمس ضحی نشان رویش گردند	والليل اذا بوصف مویش کردند
این جمله کائنات که موجود شده	ایجاد همه ز خاک کویش کردند

تا لمعان آفتاب دین متینش بر وسعت آباد ارضین و سموات درخشیده و بمژدهٔ شفاعت ما ارسلناک بر نواصی عصمات امم خطوط رحمت کشیده ذات مقدسش شبستان کنت کنزا مخفیا را نور افزا شمعے ظلمت سوز وجود منورش بزم اول ما خلق الله نوری را زیبا شاهدے ست عالم افروز هلال هر ماه بتمنای جبهه سائی نعل براقش از پاے تا سر خمیده و خورشید هر صبح بشوق زیارت روضهٔ مقدسش گریبان تاب دریده بغبار افشانی حرم محترمش روح القدس افخر کونین و بجاروب زنی آستان همایونش حور العین انور العین قربان نام پاک احمد که ظهور صفات احد و بستهٔ حلقهٔ میم اوست و شگفتگی گلزار حدوث و امکان از اهتزاز گیسوے عنبر شمیم او رباعی

احمد که شه سریر لولاک آمد	جانے ست که آلایش تن پاک آمد
یکحرف ز مجموعهٔ عز و شه فش	لولاک لما خلقت الافلاک آمد

صلوات الله علیه و آله الطیبین الطاهرین الواصلین و اصحابه الراشدین الصادقین الکاملین که هر یکے تیرهٔ درخشان بوادی ضلالت را مصباح هدایت و آسمان اعجاز و معرفت را آفتاب امامت اند هر کس که بحکم مثل اهل بیتی کسفینة نوح بر شاهراه اقتداء این پیشوایان طریق یقین قدم گذاشت هر آئینه از طوفان موج خیز عمان حوادث دنیوی و تلاطم محیط شور انگیز بلیات اخروی ساحل نجات یافت علی الخصوص هدیهٔ هزار تحیت نثار بر ان قافله سالار جویش معرفت و حقیقت و الدل تازه جولان گاه

نسخهٔ ناقص الاول و الاخر و در اثنا هم بعض اوراق ندارد بخط نستعلیق متوسط

بسم الله الرحمن الرحیم

الوف ستایش و ثنا بحضرت خلاق کبریا که افراد بشر را از سائر مخلوقات برگزیده تاج کرامت و تقدم منابی آدم بر سر نهاد و وجود هر موجود را به پیرایهٔ زین للناس حب الشهوات من النساء مزین و محلی ساخته بصد هزار لباس لکم و انتم لباس لهن جاودا و قادری ست که بقدرت او قوت مصورهٔ نوعروسان اشباح جسمانی را در حجلهٔ ارحام آرایش داده مجردان ارواح را بسلسلهٔ ازدواج مربوط ساخت صانعی که بحکمتش مشاطهٔ نامیه گلرویان چمن ابر بساط زمین به پیرایهٔ صد رنگ بهار و بزیور مروارید شبنم پیراسته بفحوای خلقنا کم ازواجا فردی را بی زوج نگذاشت ابیات

ز سحر نامیه در بزم گلشن	چراغ گل کند از باد روشن
ز حکمش بسکه شبنم جست چاره	فرود آورد از گردون ستاره

جمیلی ست که دیدهٔ جان از تابش انوار جمالش چون نگاه از فروغ آفتاب دور جلیلی که ادراک قدوسیان ملاء الاعلی بکنه کبریایش معترف بعجز و قصور شب نشینان شوق صومعهٔ وصال را از بیتابی دل در خروش و سحر خیزان لیالی ذکر کمال او از گرمی هنگامهٔ وق در جوش ابیات استاد

به عون صناع مکین و مکان فضل خلاق زمین و زمان

رنگین حکایات دلنشین و نکین قصه جات لطافت آگین داستانهای وفاداری زنان غم افسانهای بهادران شجیع

حسب فرمایش قدرشناس سخن رسا رے جینی لال صاحب اکسٹرا اسسٹنٹ کمشنر بہادر ضلع بارہ بنکی اودھ

در مطبع نامی منشی نول کشور زیور طبع و سمات دلی منطبع شد

اطلاع۔ اس مطبع مین ہر علم وفن کی کتب کا ذخیرہ سلسلہ وار فروخت کے لیے موجود ہی جسکی فہرست مطول ہر ایک شائق کو چھاپہ خانہ سے مل سکتی ہی جسکے معاینہ و ملاحظہ سے شائقان اصلی حالات کتب کے معلوم فرما سکتے ہین قیمت بھی ارزان ہی اس کتاب کے ٹیمل پیچ کے تین صفحہ جو سادے ہین انمین بعض کتب قصص نثر و نظم فارسی و اردو وغیرہ کی درج کرتے ہین تاکہ جس فن کی یہ کتاب ہی اُس فن کی اور بھی کتب موجودہ کارخانہ سے قدر دانون کو آگاہی کا ذریعہ حاصل ہو۔

کتب قصص نثر فارسی

شبستان عشرت۔ معروف بہ عجیب القصص نادر فسانہ بعبارت رنگین مانند بہار دانش ہی مصنفہ منشی نجبت سنگھ۔

نگار دانش۔ لب لباب عیار دانش کمال عمدہ انتخاب ہی

عیار دانش۔ مصنفہ شیخ ابو الفضل علامی بن شیخ مبارک

انوار سہیلی۔ مشتمل بر مضامین پر عمل کرنا نادانون کو دانا بناتا ہی سراپا انسانیت کا جامہ پہناتا ہی مصنفہ ملا حسین واعظ

مفرح القلوب۔ گیتگ ومنک کا قصہ ترجمہ ہندی سے ہوا ہی

بہار دانش۔ کلان واضح خوشخط صاف چھاپہ صحیح مصنفہ منشی شیخ عنایت اللہ۔

ایضاً۔ خرد۔

کتب قصص نظم فارسی

خسرو نامہ۔ یعنے مثنوی خسرو گل بہت نادر مثنوی ہی گو بظاہر ایک فسانہ شاہان ہی مگر بباطن حقیقت روح و جان کا اعلان ہی از جلوہ طبع عرفان پسند حضرت فرید الدین عطار

مثنوی مخزن اسرار۔ مصنفہ مولانا نظامی گنجوی۔

مثنوی لیلی مجنون۔ مصنفہ۔ 〃

مثنوی خسرو شیرین۔ 〃 〃

مثنوی ہفت پیکر۔ 〃 〃

سکندر نامہ بری۔ کلان مشہور درسی کتاب قصہ ملک گیری سکندر رومی مصنفہ مولانا نظامی گنجوی۔

سکندر نامہ۔ خرد 〃

ایضاً۔ جلی قلم مانند قلم متوسط قطعہ نہایت خوشخط منشی مع فرہنگ۔ 〃 〃

سکندر نامہ بحری۔ 〃 〃

شرح سکندر نامہ بری موسوم بہ منتخب الشروح مشہور بشرح ملاے کلکتہ بہت نادر شرح ہی جو بموجب حکم صاحبان کونسل کلکتہ شروح کثیرہ سے باتفاق آرائے ارباب علم مرتب ہوئی تالیف مولوی بدر علی عظیم آبادی و مولوی سید حسین علی جونپوری۔

ایضاً۔ مصنفہ محمد نصیر الدین شاہ امیر سلطان سفیانی۔

ایضاً۔ مشہور بشرح گلوی دیار پنجاب مین بہت رائج ہی مصنفہ محمد گلوی۔

مثنوی تحفۃ الاحرار۔ مصنفہ عبد الرحمن جامی۔

مثنوی یوسف زلیخا۔ مصنفہ عبد الرحمن جامی۔

ایضاً۔ سہ مصرعہ بغیر ٹیمل۔ 〃

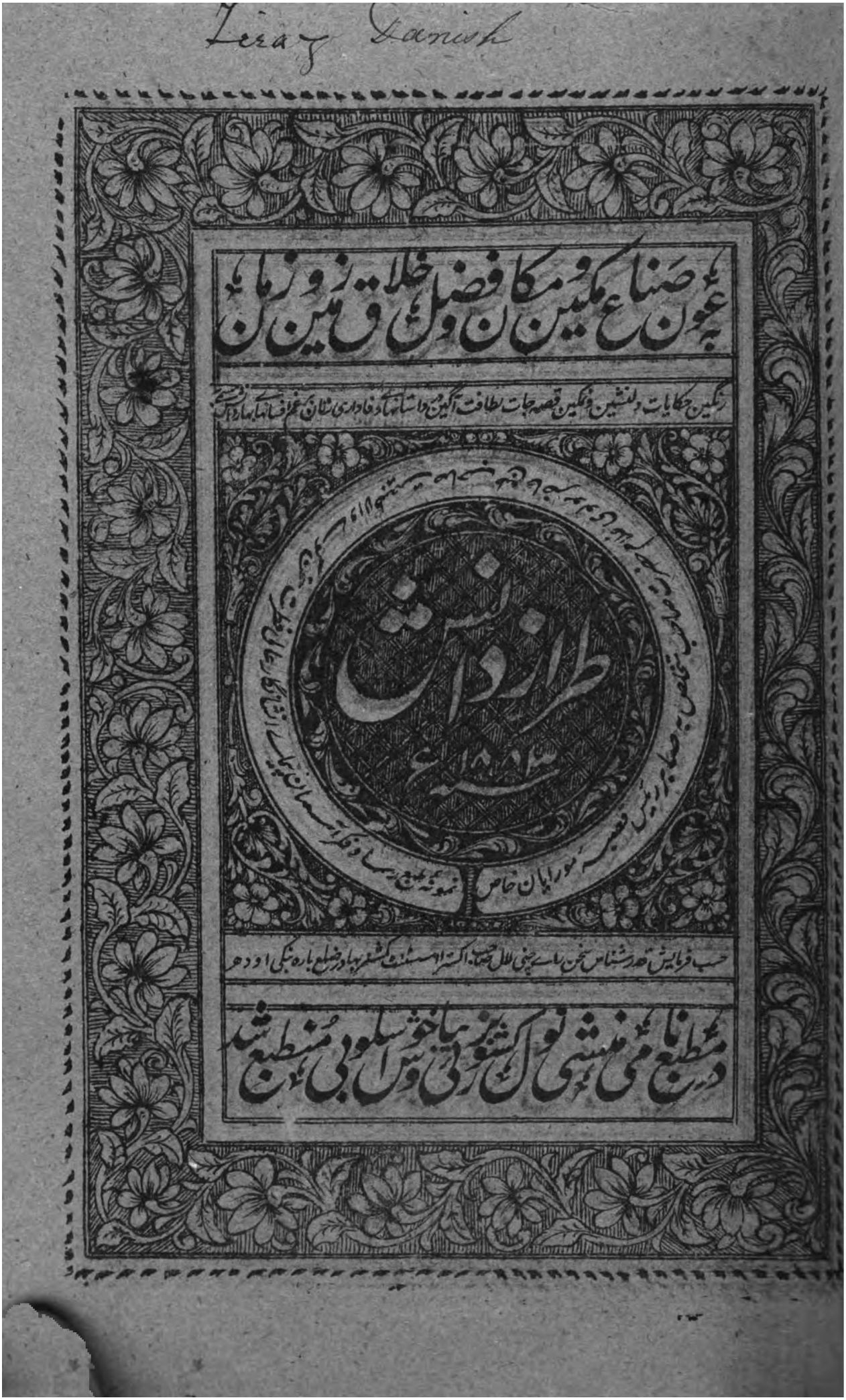
ایضاً۔ 〃 مع ٹیمل۔ 〃

شرح یوسف زلیخاے جامی۔ مصنفہ مولوی محمد شاہ

مثنوی یوسف زلیخاے ناظم ہروی۔ بجواب یوسف زلیخاے جامی۔

INDIAN INSTITUTE OXFORD

Zeraz Danish

Taraz-i- dānish.

49 D 172

~~49.D5.~~

Indian Institute, Oxford.

The Lucknow Sparks Library.
Presented
by
Munshi Newul Kishore.

